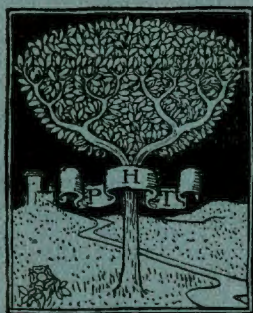

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1915

UTGIFVEN

AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDETS SEKRETERARE

ÅRG. XVII.

HÄFT. 2 OCH 3.

INNEHÅLL

	Sid.
Svenska familjenamn. Af ROLAND BRIESKORN	89.
Axel Oxenstiernas anteckningar om Karl IX:s död. Medd. af NILS AHNLUND	132.
Till Gustaf Abraham Silfverstolpes biografi. Af NILS GOBOM	134.
Till Carl Bernhard Wadströms biografi. Af ELLEN HAGEN, f. WADSTRÖM	172.
Stockholms-släkter. Af GUSTAF ELGENSTIERNA	179.
Astrachans Lutherska församlings kyrkobok 1713—1746. Af H. SÖDERSTEEN	189.
Två märkliga porträtt från vår storhetstid. Medd. af R. CM	196.
Jonas Jonsson. Af P. U.	198.
Personhistorisk litteratur	201.
Frågor	203.

ILLUSTRATIONER

Porträtt i ljustryck af *Axel Oxenstierna* och *Johan Oxenstierna*,
autotypi efter guldmedaljong af *Gustaf II Adolf* och *Carl Philip*
samt i texten *Jonas Jonsson*.

Svenska familjenamn

Af Roland Brieskorn

Afsikten med denna uppsats är att — så vidt möjligt — väcka intresse för ett grundligare studium af de svenska familjenamnen genom att antyda de problem och resultat, som kunna erbjuda sig vid ett dylikt studium. Ämnet är skäligen utforskadt, men det finns intet tvifvel, att en systematisk bearbetning af hithörande material skulle kunna ge intressanta resultat. När det göres upp en plan t. ex. att grundligt uppmäta och undersöka våra landskyrkor, eller att systematiskt samla och studera våra fornminnesmärken, eller undersöka våra landsmål från början till slut, så väntar man sig ju — med all rätt — stora och viktiga resultat häraf. Men det finns ingen som helst anledning att påstå, att inte det material, som representeras af våra familjenamn, också skulle kunna vara värdt något intresse och att således ett studium af detsamma inte skulle kunna vara värdt understöd af ena eller andra slaget. Tvärt om.

Hvad som hittills åstadkommits på detta område, är egentligen inte mycket. TEGNÉRS uppsats, *Om svenska familjenamn* (Nordisk tidskrift 1882), är ju tillräckligt bekant och berömd för att här inte vidare behöfva refereras. Den är ju också både genialisk och glänsande, men den kan inte betraktas som mer än en liten skiss eftersom materialet, som ligger till grund, är ytterligt ringa.² Det är »endast ett knapphändigt utkast till våra familjenamns historia», som författaren själf säger. Och de medeltida namnen har han så godt som fullständigt hoppat öfver. Dessa ha i stället först i någon större utsträckning dragits fram af LÄFFLER, hvilket ju för öfrigt är välbekant för denna tidskrifts läsare. Nu har emellertid äfven HELLQUIST skrifvit om *Fornsvenska tillnamn* i Xenia Lideniana, och att döma efter ett yttrande i början af

² D. v. s. det material, som på grund af utrymmets knapphet kunnat komma till användning.

uppsatsen tycks han ytterligare vilja genomplöja ämnet. Jag in-skränker mig därför till att konstatera uppsatsens stora värde såsom själfklart, men att dock grundligheten i ämnets behandling kunde vara större i ett och annat fall. Jag vill nämna ett par exempel. En af de viktigaste källorna, då det gäller fornsvenska öknamn, är Stockholms Skottebok; den citeras endast i andra hand, efter Djurklou. Bland tillnamn upptas äfven »(stående) yrkesbeteckningar», t. ex. *bältare, grytomakare, kopparslagare, skomakare* etc., hvar-till anmärkes, att redan under medeltiden började yrkesbeteckningar gå i arf. Man får väl häraf den uppfattningen, att dylikt var ganska vanligt, medan det i själfva verket är ytterst svårt att på-visa några säkra fall — jag hänvisar till min afhandling, Bidrag till den svenska namnhistorien (hvilken väl är senare än prof. Hellquists uppsats?). Bland svenska appellativer, som beteckna naturföremål, anföres *Blankasten*: det är dock ett tyskt ortnamn = *Blankenstein*. *Larabo* och *Vendelbo* jämfästas med sådana ord som *Dalkarl, Finne* o. dyl., men de äro ortnamn, hvilket bevisas af prep. *de*, som föregår dem ibland o. s. v.

Det bör kanske också nämnas ett arbete, som kuriöst nog med ett ntrymme af 176 sidor behandlar alla namn, således inte bara dopnamn och familjenamn, utan äfven ortnamnen: P. A. KÖLLERSTRÖM, *Svensk namnbok* (Ulricehamn 1895). Det är, som man kan förstå, just inga uttömmande undersökningar i något af-seende, som här lämnas, äfven om ett och annat kan vara både riktigt och användbart (äfven praktiskt). Som en stor — fastän icke vetenskaplig — förtjänst hos arbetet bör framhållas dess nationella, fosterländska tendens: bort med de myckna onödiga utländska grannlåtarna! Men det kan inte nekas, att författaren verkar en smula »yfverboren»: det är alldeles riktigt, att vi inte böra ha t. ex. sådana dopnamn som *Agerbondt, Karldix, Notarius, Yreis* eller *Felaja, Gemajona, Primodina, Tivorlia*, men däremot bör man tydligen enligt författaren med fördel kunna heta r. ex. *Erngisle Pettersson* eller *Oddbjörn Johansson, Odalfrid Andersson* eller *Ödegard Svensson*. Han uttalar sig för öfrigt i samma fornvänliga anda äfven på ett annat område: politiken. Sid. 155 ff. bevisar han, att länsindelningen är absolut skadlig för landet, ett »hinder för en kraftig utveckling». Vi måste ha tillbaka de gamla landskapen. Ty då växer fosterlandskärleken också jämte kärleken till hembygden: de olika landskapen utveckla sig i ädel täflan med hvarandra, och därmed skulle följa en rik utveckling på alla områden, »ty detta kan lika väl ske i Sverige som i Ame-

rikas Förenta Stater». Man kan endast önska att han hade rätt! Likaså vill han återinföra »Sveriges riksråd», som skulle kunna ha en ordentlig öfversikt och ledning af rikets angelägenheter, något som »växlande ministärer och en växlande riksdag med dess parti-väsende icke förmå».

Vidare har ju NOREEN skrivit några populära och välkända uppsatser i ämnet, men allt som allt är ju detta icke mycket, och man måste säga, att ämnet är föga bearbetadt. För att citera min egen afhandling: »Ingen har någonsin besvarat den frågan: *till hvilka resultat kan man komma genom en systematisk undersökning af de svenska familjenamnen?*»

Ämnet i sin helhet — de svenska familjenamnen — är emellertid väl stort; jag har därför begränsat mig till de borgerliga, sammansatta namnen. Det må så vara, att det vore bäst att inte skilja dem åt, men för det första äro ju adelsnamnen helt naturligt redan förut mera belysta, och för det andra äro nog de sammansatta namnen intressantare och mera gifvande än de afleda. Det är också Tegnér's mening, åtminstone år 1882 i hans ofvannämnda uppsats, där han säger, att dessa namn »just utgöra den mest karakteristiska och väsentliga delen af våra nuvarande namn». Då är det ju lämpligt att välja den delen. Och för det tredje upprätthålles nog inte isoleringen så strängt i praktiken.

Den plan, jag har gjort upp för behandlingen af dessa namn, är följande:

I. Namnförteckning.

II. Förlederna.

1. Historik.

2. Statistik.

3. Psykologiska och kulturhistoriska studier.

III. Slutlederna.

1. }
2. } = II.
3. }

IV. Kombinationen.

Jag skall nu något gå in på hvarje särskild afdelning och därvid antyda, hur jag har tänkt mig arbetet.

I. Hvad namnförteckningen beträffar, har jag gifvit ett prof på den i min afhandling sidd. 20—95, ungefär $\frac{2}{10}$ af hela mitt samlade material. Detta är sålunda ganska stort, så stort, att dess tryckande är svårt, för att inte säga omöjligt, men å andra sidan är det också alldeles för litet, nämligen för att utarbeta en

afhandling med. Nu är det emellertid så, att en dylik namnförteckning, så fullständig som möjligt, vore ett önskemål ur flera synpunkter. För det första är den ju ett nödvändigt material och grundlag för ett stort arbete, sådant som mitt ifrågavarande. För det andra kan den till äfventyrs ha intresse i och för sig, och för det tredje bör den utan all fråga kunna bli af betydelse för släktforskningen. Och släktforskningens betydelse i sin tur för historien blir väl klarare och påtagligare för hvarje år, som går. Hur skall man då kunna förverkliga detta önskemål? Frågan är rent praktisk. Först och främst bör man genomsöka tryckt litteratur i ändå större utsträckning, än hvad jag hade tillfälle att göra till min afhandling. Vidare måste man på ett eller annat sätt intressera allmänheten, så att de, som ha något att berätta — och de äro icke så få — verkligen också bry sig om att göra det. Detta är nog inte alltid så lätt, ibland kanske rent af omöjligt, ifall likgiltigheten och misstron äro för stora, och det behöfs i alla händelser starkare medel än det, jag använde: att skicka ut tryckta frågeformulär med svar betaladt. Ty det blef alltför ofta inget svar alls. Men att på detta sätt en mängd verkligt intressanta upplysningar kunna fås, det har jag väl lämnat bevis på i min afhandling och får väl ytterligare tillfälle att visa här i det följande. För det tredje böra efter 1901 tagna namn insamlas hos länsstyrelserna. Och för det fjärde måste man ovillkorligen så mycket som möjligt tillgodogöra sig det värdefulla otryckta materialet: i Riksarkivet, i Kungl. Biblioteket och på andra håll, men först och sist kyrkböckerna o. dyl. på landsarkiven. Det blir ett stort och vidlyftigt arbete, men det blir ju icke utförbart — så framt ett villkor uppfylles: det ekonomiska. Utom tid och arbete fordras ju också penningmedel till att uppehålla sig i respektive landsarkivstäder tillräckligt lång tid. Hur stor summa skulle det dra? 1,500 kronor eller snarare kanske 2,000. Men det är väl inte så mycket i grund och botten. Härtill kommer naturligtvis kostnaderna för tryckning, hvilka gifvetvis bli rätt stora, ehuru fördelade på flera år. Allt som allt är det emellertid tydligt, att detta villkor lätt kunde uppfyllas, om intresset för saken förefunnes.

II: 1. Den historiska öfversikten börjar från början, d. v. s. med den s. k. förlitterära tiden och borde ju helst gå ända in till vår tid. Om nu detta blir för vidlyftigt, så bör den dock sträcka sig öfver 1600-talet och gå in på 1700-talet, d. v. s. de tider, hvarunder våra namn erhöllo sin nuvarande karaktär.

Om den äldsta tiden är inte mycket att säga, enär källorna — hufvudsakligen runinskrifter — äro synnerligen sparsamma. Några familjenamn existerade ännu icke, utan man får nöja sig med att söka efter individuella tillnamn: yrkesnamn, hemortsnamn, öknamn och äfven *son*-namn. Dessa gingo ju aldrig i arf, hvarken nu eller under den följande medeltiden; det är först i senare tider — 1800-talet — som de ha börjat bli ärftliga. Att hemortsnamnen (af typen *Lasse i Ingelshult*) ofta förekomma, är klart, och man kan påvisa åtminstone en anledning till deras förekomst: om två personer med samma namn nämnas i en inskrift, ligger det ju nära till hands att åtskilja dem genom tillägget af deras hemorter, t. ex. *Ulfi Borresta — Ulfi Skålhamra* (Ryssbylestenen i Uppland). Att yrkesnamn och öknamn (l. binamn) flitigt användes, framgår tydligt också af det förhållandet, att de ibland rent af öfvergingo till förnamn. Sådana exempel äro *Smed, Otvagen, Näskonung, Huskarl*.

Medeltiden börjar lämpligen, när våra skrifna urkunder börja d. v. s. på 1100-talet, och slutar i och med Gustaf Vasas uppstigande på tronen, då ju genom danskarnas bortdrivande nya synpunkter och stämningar blefvo härskande. Under denna tid användes naturligtvis tillnamn af många olika slag, och uppgiften blir då att undersöka, i hvilken mån de olika slagen ha börjat öfvergå till att bli ärftliga

son-namnen — för att nu börja med dem — blefvo visserligen aldrig några familjenamn under denna tid (och inte heller användes de af andra än män: de få exemplen på att kvinnor skulle kallats *-son* bero säkert på felläsningar. *Kadrin marchusson gulsmit* i Stockholms Skottebok 1502 bör hellre läsas och upplösas på annat sätt: *Kadrin Marchusse gulsmitz = Markus guldsmeds Karin* o. s. v.), men det är en del saker att påpeka rörande dem, hvarför de ha tagits med. Man har upprepade gånger påstått, att dessa namn endast skulle ha använts af frälsemän. Det är ett misstag lika stort som lätt att påvisa: man behöfver bara se efter i urkunderna och kan då utan svårighet fylla den ena sidan efter den andra med *son*-namn ur alla möjliga samhällsklasser. Ett par Upplandsbönder redan 1296 hette *Johan Ulfson* och *Johan Cristinason* (Dipl. suec. II 686). Redan 1310 voro *Johan Ingason* och *Öjar Niclasason* rådmän i Linköping (ib. 607) o. s. v.

Mellan förnamnet och *son*-namnet kunna andra namn eller ord inskjutas. Så t. ex. antecknas personer i Stockholms Skottebok på följande sätt: *Lasse finne andersson, Mattis* pa trappan

nielsson 1503, *Oleff* finne ibidem *laurens*son, *Per* under gillestuen *philpus*son 1503, *Per* aff Lydingøn *anders*son 1506 etc. Detta visar, att förbindelsen mellan de olika namnen var ganska lös. Det gäller för öfrigt om alla arter af namn under medeltiden. Namnskicket var icke stadgadt, och det sammanhänger påtagligen med det faktum, att i dagligt tal användes nog *son*-namnen mindre än yrkesnamn och öknamn o. d. Man kallade nog en person hellre t. ex. *Hans smed* eller *feta Hans* än *Hans Johansson*, det sägs uttryckligen på ett och annat ställe. Så t. ex. när en person skänker gårdar till Nydala kloster 1417, skrifver han sig: *jac pæther nichlsson som man kaller swartha pæther*. I Stockholms Jordabok på 1400-talet omtalas t. ex. *Jacob pederssen som her kalles Jacob edby*, *Jacob jönsson vestan mvr som tha kallades kroppotta Jap*, *Jon andersson skredder kallandes Trose Jon* m. fl.

Yrkesnamnen voro flitigt i bruk i dagligt tal — det låg naturligtvis mycket nära till hands att använda sådana benämningar som *Mattis skraddare*, *Gert båtsman* eller bara *skraddarn*, *båtsman* o. s. v. — och därför bör man vänta sig att finna exempel på deras öfvergång till ärftliga namn. Från senare århundraden finnas sådana fall som *Skeppare* (Schepperus — 1500-talet), *Bager*, *Kröger*, härstammande från resp. *bagare* och *krögare* (1600-talet) *Bösseskytt* (1700-talet), *Portman*: kyrkoherden Petrus P. i midten af 1700-talet var son till en *portvakt* i Mariefred. Släkten *Tennmans* stamfar skulle enligt traditionen ha varit *tenngjutare*. *Johan Sjöman*, skolgosse i Örebro 1764, var son till en *sjöman*. Den förste bäraren af namnet *Skogman* var *timmerman* i Finland. Man ser således, att de flesta yrkesnamn från senare tider sluta på *-man*, hvilket ju visar tyskt inflytande. Ett annat så att säga yrkesnamn från senare tider, som är ganska märkligt, bör omnämnas: *Silfvervisare*. Afkomlingarna till lappmannen i Sjockjock Anders Paggesson lära än i dag ha detta tillnamn. Stamfadern *upptäckte silfverstrecket* Kedkevare 1657 och det i Alkavare 1672, och däraf kommer namnet. Lappmarkens herdaminne berättar, att en af ättlingarna »nyligen» tillfrågad, om han visste, när stamfadern upptäckt silfverstrecket, svarade, att han hade hört, att det skett i den konungs tid, som rymde ur fångelset och sam öfver sundet. Denna uppgift är ju onekligen intressant. Simningen öfver sundet kan, såsom herdaminnet framhåller, kanske syfta på Karl Gustafs tåg öfver Bält, under hvars regering just Kedkevare upptäcktes. Men vidare? Det må tillåtas mig en fri gissning utan något som

helst faktiskt underlag. Kan rymningen ur fångelset syfta på Karl XII:s flykt från Turkiet? Jag kommer att tänka på Chansons de geste, där Karl den stores gestalt efter hand sammansmält med de svaga efterträdarna, så att han blifvit en urgammal och skröplig gubbe. Slikt är typiskt för folkdiktning. Nu är det så, att man kan tycka, att våra stora kungar borde väl ha sysselsatt vårt folks fantasi, så att det kunde ha utbildat sig mer eller mindre fantastiska traditioner om deras bragder och deras tidehvarf. Då kunde också här — just bland aflägsset boende människor, som inte ha så lätt att få misstagen rättade — en dylik sammansmältning äga rum, så att af två eller flera kungar kunde bli en. Skulle det löna sig att forska efter slikt där uppåt höga Norden? Att äfven senare tiders stora personligheter kunna bli omgestaltade i folkets fantasi, visar t. ex. Fredrik II i Preussen, som har förvandlats till en fullkomlig Fausttrollkarl. Ett oss mera närliggande exempel är ju Bellman. — Det ligger i sakens natur, att det skall vara så godt som omöjligt i allmänhet att bevisa, att ett medeltida namn ärfts: man får nöja sig med sannolikhet eller möjlighet. Bland hithörande namn, som först och främst böra nämnas, märkes det allbekanta *Skytte* samt *Smed* på 1490-talet: i senare fallet finns en faktisk anvisning, enär boktryckaren *Johannes Smed* på latin kallas inte *Johannes Faber* utan *Fabri*, hvilket ju antyder faderns yrke. Andra fall, där öfvergång till ärftlighet åtminstone kan vara möjlig, är t. ex. följande. *Gerhard Skeppare* var fogde vid Kopparberget 1351. *Hans Guldsmid* var kyrkoherde i Södermanland på 1380-talet. *Lafrens Bergsman* var präst i Västerås i slutet af 1300-talet. *Peter Henriksson Vinman* var kyrkoherde i Munktorp i Västmanland i början af 1400-talet. *Knut Pipare* var jordägare i Finland på 1440-talet. Han kallas också *Knut Piparsson*, hvilket ju antyder, att namnet öfvergått från fadern. *Birge Skräddare* var fogde på Öland 1513, etc. Allt som allt äro emellertid de fall, jag har kunnat uppleta, mycket fåtaliga, och det är ju anmärkningsvärdt.

Ortnamnen som tillnamn — hvilkas existens Tegnér nästan förnekar i sin uppsats — utgöra en talrik och viktig del af de medeltida tillnamnen. Det är ortnamn af alla möjliga slag, som upptas som personnamn. Såsom också Löffler påpekat, kunna hela länder och större områden förekomma. *Nils Estland* var borgare i Åbo 1338. Och *Nils Finland*, borgare, blef sedan borgmästare i samma stad vid ungefär samma tid. En *Fredrik*

Finland sålde en gård till abedissan i Klara kloster i Stockholm 1336. *Påvel Gutland* var pungmakare i Stockholm på 1490-talet, och *Nils Gutland* upptas såsom boende där år 1503. Om de voro släkt eller ej, är omöjligt att veta. *Herman Hising* var med vid en affärsuppgörelse i Stockholm 1456. Sockennamn äro vanliga. Så t. ex. kallade sig en medlem af Bjelkeätten, Nils, på 1300-talet *Dannäs*, tydligen efter socknen i Småland. Det förekommer konstant som hans tillnamn. Riddaren hade en bror, som också hette Nils, och det var kanske af denna anledning, som han upptog ortnamnet som ett särskiljande namn. *Brynolf Herliun*[g] intygas ha sålt en gård till Skarabiskopen Brynolf år 1300 [= *Herrljunga* sn.]. *Giniutus Hveteland* var kanik i Linköping i midten af 1300-talet [= *Hvetlanda* sn. i Småland]. »*Filius nicolai Elinæson kepsyo*» skänker gods till Nydala kloster 1341 [= *Käfsjö* sn. i Småland]. *Magnus Norøberg* var torpare eller inhysing i Karbennings socken i Västmanland 1371 [kanske *Norbergs* sn.]. *Olof Tierp* säges år 1338 ha sålt en tomt i Uppsala, och 1438 bodde en *Niclis Tierp* i Stockholm. Den senare var kanske släkt med *Per Tierp*, som vid samma tid var borgare i Stockholm; han omtalas död 1468 [= *Tierps* sn. i Uppland]. En »dominus» *Ingevald Vibohærad* var närvarande vid en pantsättning af jord i Uppland 1350 [= *Vidbohæradh*, n. v. *Vidbo* sn.]. Herr *Erik Widarsläff*, präst, bevittnar en gods försäljning 1339, väl i Småland [= *Vederslöfs* sn.]. *Johan Värnamo* skänker gods till Nydala kloster 1413, just i *Värnamo* socken. — Stadsnamn äro ej heller alldeles ovanliga. Ett par exempel. *Per Calmarne*, som bodde i Stockholm 1501, var kanske från *Kalmar*, ehuru namnet ju också kan vara af *Kalmar* socken i Uppland (*Kalmarna*, t. ex. 1390). *Mattis Nordanaa* var rådman i Norrköping på 1410-talet. Ett kvarter i Skeninge kallas *Nordænaa* i midten af 1300-talet; för öfrigt bör ju ett dylikt namn kunna förekomma i hvilken stad som helst, hvars läge passar. *Petrus Thorsarg* omtalas som klosterbroder i Stockholm [året vet jag icke]; han var tydligen, som Läckfler redan påpekat, från n. v. *Torshälla*. *Hans Östhammer* sägs år 1487 »för någon tid sedan» ha ägt en gård i Stockholm: det är ju möjligt, att han fått namnet af staden *Östhammer*, fastän också andra ortnamn finnas att välja på. — Det vanligaste är emellertid bynamn och gårdsnamn. Ur mängden af exempel anför jag några stycken. *Olaf Skytte*, i slutet af 1300-talet och de första åren af 1400-talet, förande ett vapen med hjärtformigt blad nedanför en stjärna, kallas också *Olaf Bredhe-*

vik, såsom Läckner påpekat, efter gården *Bredevik*, n. v. *Brevik* i Eksjö socken i Småland. *Laurens Davö* ägde en gård i Stockholm i förra hälften af 1400-talet. I Munktorps socken i Västmanland finns en gammal kungsgård *Davö*, nu *Dåvö* — namnet är väl därifrån. *Jacob Edby* var borgare i Stockholm omkring 1460. *Olaf Fuglasang* omtalas från Dalarna 1400 — det är gifvetvis ett gårdsnamn. En Gertrud, »*Honingsbergs* dotter i Vassunda socken vid Uppsala», omtalas 1488. *Johan Kindaberg* var skaffare hos prosten Vimund i Vists socken i Östergötland i förra hälften af 1300-talet. *Pavel Langastrand* nämnes från Finland 1415. *Arvid Ludingsstad* närvar vid försäljning af jord till ärkedjaken i Linköping 1349 — tydligen är namnet från gården *Ludingstad*, n. v. *Lustad* i Rystads socken i Östergötland. *Peter Morhult* m. fl. omtalas ha begått våld mot abboten i Nydala 1359. »*Johannes dictus Norsøbæk*» bevittnade en öfverlåtelse af jord i Närke till biskopen i Strängnäs 1307. *Olaf Skarpaker* var med om ett köp i Stockholm 1451. *Nils Vestanbeck* bevittnade en jordförsäljning i Tierp 1413. *Olaf Örstig* var kanik i Strängnäs i början af 1400-talet. *Jacob Östansiö* var borgmästare i Örebro 1415.

Hur uppkommer bruket att använda ortnamnet som personnamn? Genom att låta prepositionen (*i* eller *från* etc.) falla bort. Hur har då förloppet varit? Man kanske kan belysa det genom en modärn jämförelse. Vi göra ju ungefär sak samma med riksdagsbönderna, när vi säga t. ex. *Tällberg* i st. f. *Daniel Persson i Tällberg*, *Påboda* i st. f. *Alfred Petersson i Påboda* etc. Man kan väl ha gjort likadant under medeltiden. I st. f. t. ex. *Jacob i Östansiö* kan man ju ha sagt bara *Östansiö* — det finns många exempel på att personer benämnas enbart på dylikt sätt — hvarvid associationen mellan personen och det isolerade ortnamnet till slut blifvit så stark, att en omedelbar förbindelse mellan detta och förnamnet kunnat ingås. — I många fall vacklar bruket, så att prepositionen än är utsatt, än är borta, t. ex. följande. *Johan Bro* 1334 har i sigillet en stjärna med omskrift: *S. Johannis in Bro*; *Laurens Gammalby* — *Laurens i Gammalby*, 1452, likaså 1454: *Laurens Staffansson kalladher Gambelby* — *Laurens i Gammalby*; *Rangvaldus Glya* — *Rangvaldus de Glya* [= *Glya*, väl i Södermanland] i förra hälften af 1300-talet; *Olof Ingevaldsson* — *Olof i Gräsgård* — *Olaver Ingevaldsson kallad Græsgardher* på 1380-talet; *Lars i Hamarby* — *Lasse Hamarby* [= *Hamarby* by och sin i Södermanland] i slutet af 1300-talet; *Birger Larabo* — *Bir-*

gerus de Larbo i början af 1400-talet [= n. v. gården *Lårbo* i Ledbergs s:n i Östergötland; jfr *Läffler*]; *Clemens de Tegnaby* — *Clemens Tegnaby* [= *Tägneby*, gård i Vists s:n, Östergötland] 1286; *Fon i Vadmalsö* — *Fon Törgilsson* — *Fon Törgilsson dictus Vadmalsö* [väl = n. v. södra Djurgården i Stockholm] i midten af 1400-talet.

Bruket att använda ortnamn som tillnamn kunde ju i och för sig tänkas ha uppkommit ur inhemska förutsättningar, men faktiskt har det säkert åtminstone utvecklats sig genom utländskt — framför allt tyskt — inflytande. Det äldsta hithörande fall, jag känner, är namnet *Blikæskog*, som bars af en riddare på 1270-talet, för öfrigt bekant genom sina tvister med Skokloster. Det är då sålunda åtminstone möjligt, att detta slags namnskick började uppstå just vid denna tid, d. v. s. under Folkungatiden, då ju i allmänhet en liflig påverkan af och förbindelse med utlandet gjorde sig gällande. Utländska motsvarigheter till de ovannämnda olika slagen af namn finnas ju också i massor: hela länder, t. ex. *Evert guldsmed* — *Evert guldsmed kallad Brandenburg* — *Evert Brandenburg* var borgare i Stockholm i midten och senare hälften af 1400-talet [dock kan det ju också vara stadsnamn]. *Henrik Brunswik* var borgare i Västerås 1315 och *Henning Brunswik* borgare i Stockholm i midten af 1400-talet [= *Braunschweig*, men det kan ju också vara staden]. *Petrus Fensson dictus Danmark* — dominus *Petrus Danmark* var präst i Skåne på 1390-talet. *Fohan Falster* var kanik i Lund 1383 och en *Fens Falster* fogde på Örebro slott omkr. 1500. *Niclus Holland* hette en timmerman, som omtalas i tyska räkenskaper 1404 etc. Vidare stadsnamn: *Fohan Dantzeke* omtalas 1370 [= *Danzig*]. *Herman Enbeke* förekommer i handlingar från början af 1400-talet [= *Einbeck*, stad i Hannover]. Magister *Jacob Harlem* studerade vid universitetet i Paris i början af 1400-talet. Magister *Egard Lybeke* omtalas som fullmäktig i en tvistefråga år 1345. En Mektild, *Peder Lybekes* hustru, sålde sin andel i en tomt i Stockholm 1473. »*Tucho Thuronis dictus Malmögh*» var kanik i Lund i midten af 1300-talet [= *Malmö*]. *Förgen Meideborg* var borgmästare i Stockholm i midten af 1400-talet [= *Magdeburg*]. *Hans Növenbergs* bror sålde en tomt i Stockholm 1462 [= *Nürnberg*]. *Bernt Osenbrygge* var borgare i Stockholm i midten af 1400-talet, och *Ragvald Osenbrygge* nämnes som munk (svartbroder) i samma stad 1473 [= *Osnabrück*] etc. Det är ju onödigt att fortsätta uppräknningen. Äfven de utländska namnen kunna växla med och utan

preposition; några exempel: *Detlef Bucwolde* — *Detlef van Bocwolde* var meklenburgsk väpnare på 1390-talet. *Dominus Eggardus dictus Bralstorp* — *dominus Eggardus de Bralstorp*, riddare, dog i början af 1300-talet. *Magister Henricus Dinteren* — *Henricus de Dinteren* studerade i Paris i början af 1400-talet. *Fromholdus de Quinque Domibus* var rådman i Lybeck 1285; jfr *dominus Johannes Fifhus*, omnämnd i Matts Kättilmundssons testamente 1326 l. 27. *Magister Jacobus de Harlem* — *Jacobus Harlem* studerade i Paris i början af 1400-talet (jfr ofvan). *Heyne van Naldewik* — *Neyne Nadelwik* var myntmästare hos konung Karl Knutsson. *Dominus Petrus Nim* — *Petrus de Nim* var kanik i Lund 1238 [väl = n. v. *Nims* härad i Nörre-Jylland].

Att det tyska inflytandet på detta liksom på alla andra områden skulle vara starkt, är ju alldeles tydligt. De tyska namnen voro naturligtvis mönster för vår namnbildning. Äfven rent svenska namn kunde man ombilda, så att de fingo ett mera tyskt utseende. Ett sådant fall är kanske följande. »*Siggo dictus Mozenskogh*» utfärdar en skuldförbindelse till riddaren Sigge Magnusson 1346. Namnet har ju onekligen ett svenskt utseende, det är endast infixet *-en-*, som är osvenskt. Jag antar då, att dess ursprungliga form varit *Mosaskog*, men att detta sedan ändrats till en mera tysk typ. I ett annat fall har Läckner velat se ett ändå starkare tyskt inflytande. Fogden i Linköping *Nils Staffansson i Stang* vid midten af 1300-talet kallas omväxlande *Nicholaus in Stang* och *de Stang*, men äfven *Nicholaus Stang*. Hans son *Staffan Nilsson*, som blef häradshöfding, kallas regelbundet *Stangenberg*. Läckner menar nu, att han efter tyska mönster skulle ha direkt omformat faderns tillnamn *Stang* till *Stangenberg*. Det blir ju fullständigt modern namnbildning redan på 1300-talet, ett alldeles enastående fall. Är detta troligt? Det är väl ändå svårt eller omöjligt att tänka sig utvecklingen *Stang* > *Stangenberg* utan ett mellanled, äfven fastän tyskt inflytande tas till hjälp. Det förhåller sig så, att namnets förm är mycket växlande, ehuru detta icke antydes i aftrycken (Sv. Riksarkivets pergam. bref). *Stanginberg*, *Stangomberg*, *Stangeberg* och äfven *Stangaberg*. Nu antar jag, att han först bättrat på faderns tillnamn genom att uppta ett annat ortnamn, *Stangaberg*, som sitt tillnamn. Ett dylikt kunde naturligtvis mycket väl finnas i Östergötland — lika bra som i Uppland i Össeby-Garns socken, där n. v. gården *Stångberga* år 1500 hette *Stangaberg*, *Stongaberg*. Sedan har han då gifvit detta namn ett alltigenom tyskt utseende genom att ändra *-a-*

till *-en-*. Ett annat ganska märkligt fall af tysk påverkan är otvifvelaktigt följande. »*Benedictus dictus Notholm*, domini Ægarzsson de Bralsthorp», utfärdar en skrifvelse år 1324. Samme man förekommer många gånger under den följande tiden, men då benämnes han på annat sätt: *Nottolmus* 1331, *Notholm Ægardsson* 1336, *Notholm Eggardsson* 1338, *Notolmus* 1345, *Notolphus Ægardson dictus Bralsthorp* 1349 etc. Hvad är nu detta för slags namn? Från början måste väl *Notholm* vara ett tillnamn, och då kan det ju inte gärna vara annat än ett ortnamn. 1350 talas om »partem nostre silve, qve vocatur *Notholm*» — där förekommer således just samma namn. Så måste tydligen detta ursprungliga tillnamn ha upptagits till förnamn, och det har gifvetvis skett under tyskt inflytande, nämligen från det liklydande tyska namnet *Nothelm*. En *Nothelmus de Goldenesse* var vasall under biskopen af Ratzeburg i förra hälften af 1200-talet, och en *Nodhelmus* [»v. Holstein»], riddare hos Henrik d. y. af Meklenburg, omtalas år 1275 etc. Formen *Notolphus* är tydligen påverkad af *Adolphus*, *Ludolphus* m. fl.

Hur ofta ha nu dessa ganska allmänt använda namn öfvergått till att bli ärfstliga familjenamn? Det går ju att påvisa i ett och annat fall, men de äro icke många. Emellertid är det ju som sagdt tydligt, att massor af fall kunna ha inträffat, som det är omöjligt att få någon kunskap om. Om det funnes kyrkböcker från medeltiden, hvem vet, om man inte då skulle kunna få tag i att t. ex. *Herman Hult* (*Holt*), borgare i Stockholm på 1460-talet, hade en son, som kallades *Joan Hult*? Eller att t. ex. *Knut Vestreby* i Linköping i början af 1300-talet kunde vara far till någon *Håkan Vestreby* o. s. v. Det vore ju åtminstone inte omöjligt. Till de påvisbara ärfstliga namnen hör först och främst *Boberg*. Denna frälse- och riddarsläkt, som i vapnet förde en lilja mellan två hjorthorn, omtalas första gången 1219, men då med tre släktled på en gång, hvarför man kan spåra den till bortåt midten af 1100-talet. Tillnamnet *Boberg* uppträder emellertid inte förr än på 1280-talet med »dominus *Laurencius Boberg*», som regelbundet benämnes på detta sätt. Han lefde ännu 1299, men var död 1315. Namnet gick i arf till hans söner *Bengt Boberg*, som lefde 1304 men var död 1315, *Magnus Boberg*, som lefde 1315, och *Erik Boberg*, som lefde ännu 1335. Åtminstone *Bengt* och *Erik* voro gifta, hvarför möjligen namnet kan ha burits äfven af senare släktled. Här om vet jag emellertid intet. Ett annat hithörande familjenamn är *Arxö*: *Konrad Arxö* var köpman och borgare i Stockholm i förra hälft-

ten af 1300-talet, och hans son hette *Folquinus Arxö*. *Arxö* (*Hargsö*, *Hargön*) var en ö i Stockholms skärgård, skild från Södermanlands fastland genom Harsteket, sedan Baggensstaket. Äfven en *Henrik Arxö* omtalas år 1345, utan att det dock är möjligt att afgöra, om han var släkt med de andra. *Nils Gutland* kanske var son till pungmakaren *Påvel Gutland* (se ofvan) — något som helst bevis för denna gissning kan dock icke anföras. Ett och annat ytterligare exempel kan nog tilläggas, men det hindrar ju inte, att de — alltså äfven i detta fall — äro anmärkningsvärdt fåtaliga.

En annan vanlig grupp af tillnamn är **härstamningsnamnen**. Några exempel: *Johan Danske* beseglar ett gåfvobref år 1342. *Gunnar Alenning* var borgare i Västerås 1390. *Laurens Vestgöte* var fasteman vid ett jordaköp i Östergötland 1386. *Nils Upplänning* beseglar ett köpebref i Arboga 1356. *Anders Finne* omnämnes i ett testamente 1399. *Matts Tyske* satt i en råfstetingsnämnd i Borgå i Finland 1405. *Hans Angerman* var svärdsslipare och borgare i Stockholm i förra hälften af 1400-talet. *Nils Haboe* omtalas i Uppland 1292; han var tydligen från *Habo*, nu *Håbo* härad i detta landskap. *Johan Kilboe* var borgare i Västerås 1291, tydligen från något *Kil* eller *Kila*. *Johan Lenboe* var med vid ett jordabyte i Södermanland 1323 — jfr t. ex. *Lena*, äfven kallad *Lenbo* socken i Uppland. I registret till Dipl. suec. IV upptas en *Inge Brabogh*. I texten — ett bytesbref af år 1340 — står namnet i (latinis.) genitiv: *Ingonis brabogha*. Nu förekommer emellertid *Inge Brabo* vid en egendomsuppgörelse 1344, och det är tydligen samme man. Han var naturligtvis från något *Brabo* (t. ex. häradet i Östergötland, nu *Bråbo*) och kunde då naturligtvis också kallas *Braboe* = Bråbo-bo. Genitiven af detta *Braboe* blir, med sekundär utveckling af *-gh-* mellan *o* och *a*: *Brabogha* — jfr t. ex. *Foan* > *Foghan* o. dyl. Formen *Brabogh* i registret är således oriktig. Ytterligare exempel kunna ges i mängd. Gingo nu dessa namn i arf? Sådana fall böra eller borde väl stundom kunna påvisas, ty som bekant ha härstamningsnamnen en och annan gång åtminstone tenderat till att bli ärftliga adelsnamn. Schlegel—Klingspor upptar några dylika, men det är som sagdt inte just mer än tendenser. *Sten Finne* t. ex. adlades 1536 och fick behålla sitt modernevapen: ett älghufvud; hans mor var säkerligen en dotter till vice lagmannen Sten Henriksson i Finland. Men hans son kallade sig endast *Lasse Stensson*. Däremot hade *Hans Eriksson Finne* till Brinkkala, befälhafvare på Viborgs och Revels slott,

adlad 1576, en dotter *Kristina Finne*. Men han hade också två söner, och dessa kallas endast *Svante Hansson* till Brinkkala och *Krister Hansson* till Brinkkala. *Lasse Vestgöte*, ståthållare öfver Nyköpings län, adlad troligen 1573, hade två till namnet kända döttrar, af hvilka den ena kallas *Kerstin Vestgöte* men den andra endast *Agneta Larsdotter*. *Föns Dalekarl* blef frälseman under Svante Stures regering: hans son, *Lasse Dalekarl*, blef fogde i Västerdalarna, och dennes son, *Erik Dalekarl*, blef öfverstebefallningsman på Gripsholm 1568. *Brynniel Smälänning* återigen, adlad 1575, fortplantade väl sin ätt, men ej sitt namn: hans son, amiralen *Fürgen Brynnolfsson*, fick ett nytt tillnamn, *Brunow*, och inleder denna introducerade adliga ätt o. s. v. De spår, som finnas af ärfthlighet inom dessa namn, äro således, äfven de, fåtaliga och dessutom — i ofvan uppräknade fall — senare än medeltiden. Från medeltiden kan anföras följande exempel. En grofsmed i Stockholm omkring år 1500 hette *Peder Fiumbo*, han kallas ibland »gambla *Per Fiumbo*» till skillnad från »unge *Per Fiumbo*». Det är ju inte omöjligt, att det var far och son. *Fiumbo* = *Fynbo*, från *Fyn*. *Tröbo* är ett tillnamn, som bars af åtskilliga personer, särskildt på 1400-talet. Åtminstone i ett fall har det faktiskt gått i arf: *Peder Tröbo* var rådman i Stockholm i förra hälften af 1400-talet och gift med »hustru *Kristin*». Deras son var *Olaf Tröbo*, borgare i samma stad i midten af århundradet. *Tröbo* = *Trögdbo*, från *Trögds* härad i Uppland. Ett annat namn, som förekommer ibland på 1300- och 1400-talen, är *Vestman*. Så t. ex. var *Olaf Vestman* rådman i Västerås 1313. *Hans Vestman* var borgare i Stockholm på 1420-talet, och på 1440-talet fanns *Olaf Vestman* bland hufvudstadens borgerskap. På 1460-, 70- och 80-talen var *Ludvig Vestman* borgmästare där. Det är ju möjligt, att t. ex. dessa tre sistnämnda voro af en och samma släkt. *Vestman* = *västman(länning)*. Inte heller från medeltiden kunna således många fall anföras.

Öknamnen och **binamnen** äro också en synnerligen viktig beståndsdel af de medeltida tillnamnen. De förekomma talrikt under alla århundraden och användes tydligen flitigt i dagligt tal. Några exempel böra äfven här anföras. *Jacobus dictus Jærnhuvud* omtalas i ett testamente på 1270-talet. *Peter Ek* får pengar och en guldring i ett testamente 1334. *Peter Lind* var fogde i Söderköping 1344. *Kersten Palm* var skräddare i Stockholm på 1460-talet — äfven på den tiden var således hufvudstaden lyckliggjord med en »mäster *Palm*». *Johan Grytofet* var med vid ett jorda-

byte i Östergötland 1377. *Ulf Hvetelef* nämnes bland synemän från Vifolka härad i samma landskap 1399. 1407 omtalas en gård i en by, »som *Blåman* boor wti» [senare afskrift] — *Blåman* = *neger, morian*. *Magnus Doblare* var med i en ransakningsnämnd i Ingo socken i Finland 1409. Den rikhaltigaste källan för medeltida binamn och öknamn är Stockholms Skottebok, där de hederliga skattebetalande invånarna stå uppräknade, försedda just med sådana tillnamn, som tydligen voro flitigt begagnade i dagliga lifvet. Det gör ju ett komiskt intryck att se anteckningar som följande: »*Lasse skaansk sil* dedit 7 sol[idos]» 1501; det är kanske densamme, som 1502 kallas *Lasse fiskare*. »*Oleff jønsson swijn* dedit j mark quit» samma år. »*Lasse dyrth køp* ibidem vj øre quit» samma år, och 1502: »*Lasse dyrth køp* dedit vij øre quit.» 1504 kallas han: »*Lasse fisker brask dyrtkøp*.» »*Elin haal i hand*» skattade ingenting det året — *haal* = *hal* (adj.) l. *hald* (o: hållande)? *Ingridh tywffuafinger*» skattade heller ingenting det året — hon var tydligen »långfingrad». Men »*Ingridh tywffuafinger* dedit iij øre quit» 1502. Detta år antecknas en invånare i södra kvarteret på följande sätt: »*gambla artich* dedit ij øre quit» [= *örtug*] — men 1503: »*Birgitta gambla artich* dedit 3 øre quit» och en i innanmurkvarteret så: »*lytzla rentan* dedit ij øre quit» — hade hon små inkomster? Likaså 1503: »*lytzla rentan* dedit ij øre quit», men 1504: *Margit lytzla renta*. »*Ragnil vynpipa* dedit ij øre quit» samma år, »*Ragnil vynpipa* dedit ij øre quit» 1503 etc. och 1507: »*Ragnil Hinriks vyn pypan* dedit ij øre quit.» *Vinpipa* väl = *vinrör*; söp hon möjligen vin? »*Anna met inga hender gratis datur*» 1503. »*Ingridh Nielz perssons met hoffwudit* dedit ij øre quit» 1504. »*änkian i lytzla mwren* dedit 4 solidos quit» samma år; jfr 1506: »*Kadrin i lysla mwren* dedit 4 solidos quit.» En annan lakonisk anteckning detta år lyder som följer: »*skytit smør* dedit ij øre quit», och ytterligare en annan: »*langa Per olsson rødacke* dedit iij mark quit.» »*shuita kattan* dedit ij øre quit» 1505. »*halta skomagaren* dedit v artich quit» 1506. Det är öfverflödigt att fortsätta exemplen. Ha dylika namn, öknamn och binamn, i någon mån blifvit ärftiga under vår medeltid? Möjligen skulle kanske ett och annat fall kunna påvisas, ehuru jag icke har lyckats göra det; åtminstone är det bekant, att adliga familjenamn sedermera någon gång uppstått ur dessa tillnamn — sådana äro ju t. ex. *Bagge, Puke, Sture* m. fl.

För fullständighetens skull upptar jag ytterligare ett par slag af medeltida tillnamn.

Förnamn kunde upptas som tillnamn. Så gjorde väl herr *Mårten Lindorm*, borgmästaren i Stockholm, som dödades år 1464 af en kanonkula, då Karl Knutsson belägrade Stockholms slott. Han kallas en och annan gång *Mårten Lindormsson*, hvilket synes antyda, att *Lindorm* var faderns namn. Han hade väl inga barn, som kunde ta upp hans tillnamn; åtminstone ärfdes han af en bror, som kallas herr *Klaus i Åker* och sålunda tydligen var präst.

Försvenskade namn förekomma ibland. Munch uppger i Det norske folks historie, att en Linköpingsbiskop på 1360-talet hetat *Gottskalk Falkdal*. De svenska krönikorna kalla honom endast »frater Gudscalcus» o. dyl., men om han verkligen hetat Falkdal, så måste det väl vara försvenskat af något tyskt *Falkenthal*. Vid ett fredsfördrag mellan Sverige och Ryssland 1482 var *Gregori Rickelsten* skiljedomare mellan svenska och ryska gränsbor. I en annan fredstraktat 1497 kallas han emellertid *Rucolstomi*. Ärkebiskop Jacob Ulfsson omtalar i bref till Sten Sture d. ä. år 1496 en till Sverige införskrifven tysk höfvitsman vid namn *Jost Lagerber*. Samme man kallas i en tysk krönika *Jost Lorbere*. — En motsvarighet härtill på förnamnens område är det, då en krönika på tal om Magnus Erikssons äldre son Erik omnämner hans gemål Beatrice, »que a parentibus appellata fuit in baptismo *Frogdelin*» Skrifvaren har tydligen uppfattat den tyska titeln *fräulein* som ett egennamn (Script. rer. svecic. III 1: 18).

1500-talet å ena sidan fortsätter det medeltida namnskicket och å andra sidan inleder det moderna. Sålunda finnas fortfarande yrkesnamn, härstammingsnamn, öknamn och binamn samt ortnamn. Exempel äro öfverflödiga, då de äro af samma karaktär som de medeltida. Jag anför endast ett kuriosum af det sistnämnda slaget. Ett af de första åren på 1600-talet blef *Magnus Andreæ Melkorstadindal* kyrkoherde i Sigtuna efter att i 20 år ha varit pastor i Narva. Det något vidunderliga tillnamnet är sammansatt af 3 — eller 2½ — ortnamn: han var född i *Korstads by* i *Indals* socken i Medelpad (»*Mel-padia*»). Å andra sidan börja som sagdt moderna namn uppträda, först och främst hos adeln, men därjämte väl äfven någon gång hos de ofrälse. Enligt en tradition — visserligen väl oriktig; se min afhandl. sid. 65 — inom (Schinkel-) Bergmanska släkten skulle stamfadern, en smed i Karlstad på 1500-talet, ha bott på ett berg, således varit »*mannen på berget*» = Bergman. Men namnet är nog af senare datum, churu

dess ursprung är riktigt angifvet. Det har också uppgifvits, att *Ekman* skulle varit familjenamn redan i detta århundrade, men det stämmer inte med de faktiska källorna. Emellertid, om så hade varit, hade det icke varit särskildt påfallande: *Ek* fanns ju som tillnamn under medeltiden, och det kunde efter tyskt mönster ha sammansatts med *-man*; jfr *Heine-mann*, *Karl-mann*, *Ullmann* (af Ulrich) m. fl. Däremot måste väl *Burman* vara ett faktiskt hithörande namn. Örnberg uppger nämligen, att *Karin Olofsdotter Burman*, som lefde 1621, var dotter till lappfogden *Olof Andersson Burman*, hvilken var af *Bure*-ätten. Han måste väl tagit namnet åtminstone i slutet af 1500-talet eller omkring 1600.

Med 1600-talet och följande århundraden äro vi inne på den moderna, säreget svenska namnbildningen med det sammansatta namnets två beståndsdelar fullkomligt osammanhängande. Det har funnits två källor: adelsnamnen och prästnamnen, båda utbildade under loppet af 15- och 1600-talen. De förra utgå som bekant — delvis — från vapensköldarna, så att en *lilja* och en *hök* i var sitt fält i vapnet ger ett *Lilliehök*, etc. Prästerna åter antogo ju klassiskt formade namn, vanligen med utgångspunkt i hemortsnamnet, t. ex. *Laurentius Andreæ Fahlander* eller *Cuprifalander* född omkr. 1580 på »*Fahlan*» vid Stora *Kopparberget*; *Sveno Endöri Isogæus*, född i *Fämtland*, prästvigd i Västerås 1606; *Georgius Georgii Asperus*, född i *Lilla Aspeboda* 1588; *Petrus Andreæ Lexander*, tydligen från *Leksand*, kyrkoherde i *Rättvik* omkr. 1570 o. s. v. När nu en prästson eller annan studerande yngling skulle ta sig namn, hade han alltså dessa båda mönster och använde dem båda: han formade om prästnamnet (faderns namn) genom att förse det med adlig slutled i stället för den klassiska ändelsen, men behöll dess början, d. v. s. just ortnamnsingrediensen. På så sätt kommo de nu nybildade namnen faktiskt att bestå af (en del af) ett ortnamn + den adliga slutleden. Och så var systemet färdigt att fortsättas.

När var det färdigt? Noreen uppger (i *Våra familjenamn* och i *Något om våra familjenamn*, den senare intagen i *Spridda studier*, tredje samlingen), att på 1600-talet togo prästerna namn efter två olika hufvudprinciper: dels hemortsnamnet, latiniserat eller græciserat, och dels farsnamnet, behandlat på samma sätt. Och så inemot 1700 börjar äfven tredje ståndet mera allmänt anta familjenamn. Nu är det emellertid så, att prästernas antikiserande namn börja redan på 1500-talet — såsom för öfrigt nyss framhållits. Visserligen gingo de i allmänhet inte i arf, utan det van-

liga förloppet var följande. *Ericus Laurentii Helsingius* blef kyrkoherde i Fläckebo i Västmanland omkr. 1580. Sönerna voro *Zacharias Erici Fleckeboensis* och *Jeremias Erici Fleckeboensis*. — *Nicolaus Erici Lindemontanus*, född 1571, blef kyrkoherde i Möklinta 1623. Hans söner voro *Andreas Nicolai Moklinius*, *Jacobus Nicolai Moklinius*, *Abrahamus Nicolai Moklinius* och *Daniel Nicolai Moklinius*. Den senare var född 1614 och dog 1668; hans barn kallade sig *Kartelin* af byn *Kärtila*. En son blef bergsman, en annan notarie — o. s. v. Men att undantag från regeln finnas, är faktum, och det gäller ju just att uppvisa dessa undantag. *Petrus Olai* blef kyrkoherde i Nås i Dalarna 1563. Sonen, *Israel Petri Nassenius*, tjänstgjorde redan 1600 i Nås som faderns vikarie. Hans ene son, som blef kyrkoherde i Tillinge i Uppland 1659, kallas *Olaus Israelis Dalecartus*, och hans barn kallade sig Tillman. Men den andre sonen, *Israel Israelis Nassenius*, född 1619, blef kyrkoherde i Floda 1671. — *Magnus Fohannis Westhius* från Hälsingland var kyrkoherde i Badelunda i Västmanland omkr. 1575 och kom till Berg 1584. En son, *Laurentius Magni Westhius*, född 1588, blef kyrkoherde i Hubbo, 1627. En annan son var *Jacobus Magni Westhius*, rektor i Nyköping 1612, och en tredje *Fohannes Magni Westhius*, lektor i Strängnäs 1626. — *Sveno Ragvaldi* var komminister i Munktorp 1580, förmodligen död 1593. Sönerna voro *Fonas Svenonis Columbus*, född 1586, *Israel Svenonis Columbus*, född i slutet af 1580-talet, och *Petrus Svenonis Columbus*, prästvigd 1618. Detta namn (af *Dufåker*) är således från omkr. 1600, kanske från något af de sista åren på 1500-talet. — Så bör det naturligtvis vidare framhållas, att prästerna också kunde ha andra slags namn och att äfven dessa kunde bli ärftliga, alltså verkliga familjenamn. Ett par exempel. *Ericus Olai Kaxe* var första lutherska kyrkoherden i Tuna i Uppland omkr. 1554. Sonen, *Salomon Erici Kaxe*, efterträdde sin far 1585. Han hade inga söner, endast en dotter. — *Andreas Fohannis Gris* blef prost i Broddetorp i Västergötland 1596. Hans son, *Fohannes Andreae Gris*, efterträdde fadern 1631. Men dennes son ändrade namnet till *Grizelius*. — *Andreas Petri Grubb*, son till »borgmästaren i Västerbotten» (?) *Petrus Andreae Grubb*, född 1525, blef kyrkoherde i Luleå 1569. Hans bror hette *Magnus Petri Grubb* och var kyrkoherde i Frötuna i Uppland, och hans (Andreas') söner voro *Petrus Andreae Grubb*, professor i Uppsala, samt *Samuel Andreae Grubb*, som slutligen blef kyrkoherde i Öster-Våla i Uppland 1621.

Vidare måste jag säga, att jag inte riktigt förstår, hur man kan göra en så skarp skillnad mellan prästerna och »tredje ståndet» i detta afseende, när prästernas barn ju faktiskt kommo att tillhöra just tredje ståndet (nämligen när de inte blefvo präster eller bönder), och sålunda detta tredje stånd mycket ofta inte tog sig namn utan ärfde dem. Några exempel. *Georgius Andreae Embriug*, född 1663, blef kyrkoherde i Furingstad i Östergötland 1696. Sonen Nils blef fogde på Låstad. — *Haraldus Thorstanz Askebom*, student 1672, blef kyrkoherde i Östra Husby 1685. Sonen Johan blef tullinspektör i Västerås och Samuel kanslist i kammarrevisionen. — *Benedictus Nicolai Retzius*, född 1625, kyrkoherde i Vånga 1656, hade en son, Israel, som blef hans efterträdare, och en son, Johan, som blef vice president i Svea hofrätt (adl. Rosenstolpe). — *Johannes Haraldi Vallerius*, född 1592, blef kyrkoherde i Vallerstad (där fadern, Haraldus Johannis, förut haft samma syssla) 1627; af sönerna i andra giftet blef en kyrkoherde, en professor i Uppsala och en advokatfiskal i Stockholm. — *Ericus Andreae Björk*, kyrkoherde i Rytterne i Västmanland 1640, föddes i Björksta 1601, son till Anders Bengtsson. Han hade två söner, Bengt och Per, men de dogo unga. — *Ivar Hilleström*, student 1660, kyrkoherde i Väddö 1680, hade sönerna Anders Hilleström, som blef faderns efterträdare, Elias, mantalskommissarie, Julius och Per, löjtnanter, samt Johan, landssekreterare i Uppsala. — Och därtill komma alla de fall, där tvärtom prästerna ärfde sina namn från »tredje ståndet». Ett par exempel. *Lars Bergh*, kyrkoherde i Kumla i Västmanland 1710, föddes i Linde 1671; namnet hade han af fadern, rådman *Erik Bergh*. — *Petrus Ljungberg*, född 1668, kyrkoherde i Solna 1700, var son till mönsterskrifvaren *Gustaf Ljungberg*. — *Lars Norrman*, född 1651, domprost i Uppsala 1702, var son till kamreraren öfver Axel Oxenstiernas egendomar *Johan Norrman*.

Af det nu sagda framgår också, att tidsbestämningen »inmot 1700» för tredje ståndets namntagning är för sen. Det vore väl egentligen underligt, om inte med det uppsving, som det svenska samhället fick redan under Gustaf II Adolf, också ett behof af ett fastare namnskick skulle ha gjort sig gällande. Det är väl inte uteslutet, att man skulle kunna påvisa direkta praktiska anledningar till, så att säga, obligatorisk namntagning på 1600-talet. Jag påpekar ett fall, med Strindberg som källa. Han säger på tal om Palmstruchska banken,¹ »att hvars och ens avancedeposi-

¹ Svenska folket II 168 (Samlade skrifter).

tion i banken ej fick för främmande yppas, *hvarförutom den, som höll räkning i växelbanken, skulle taga sig ett till- eller binamn.*»

Här nedan räknar jag upp (sammansatta) 1600-talsnamn jämte deras härledning, hvilken ju som sagdt mestadels är att söka i ortnamnen. Vi ha våra landskap, städer, sjöar, berg, socknar etc., som lätt igenkännliga beståndsdelar i t. ex. följande namn: Amelgren 1691² (*Åmål*), Billinggren senare hälften af 1600-talet (*Billingen*), Blekingdahl s. h. 1600-t. (*Blekinge*), Carlbeck 1700* (*Karstorp*), Carlbeck 1688*, Carlberg 1638 (*Karlstad*), Carlbom mitt. 1600-t. (*Karleby*), Carlgren 1670, Carlgrund 1672, Carlhamn 1690*, Carlholm 1657, Carllund 1685*, Carllöf 1690*, Carlman 1669* (*Karlstad*), Carlman början 1600-t. (Ny *Karleby* i Finl.), Carlmark 1663 (*Karlskoga*), Carlroth 1670*, Carlstedt 1663 (*Karlstad*), Carlsten 1647 (*Karlskoga*), Carlström mitt. 1600-t. (*Karlstad*), Detterberg 1663 (*Dettern*), Fahlbeck 1670-t., Fahlberg mitt. 1600-t., Fahlgren s. h. 1600-t., Fahlsten 1678, Fahlström förra h. af 1600-t., Fahlwall s. h. 1600-t. (*Fahlun*), Fernholm 1701*, Fernström 1669 (*Fernebo*), Frykberg 1682*, Frykbom 1681, Frykman 1652, Frykström 1679 (*Fryksdalen*), Reuterborg s. h. 1600-t., Reuterholm mitt. 1600-t. (*Rytterne*), Roxberg sl. 1600-t., Roxman s. h. 1600-t. (*Roxen*), Siljefors 1691, Siljeström 1662 (*Siljan*), Tengberg 1666, Tengblom 1686, Tengbom 1669, Tenggren s. h. 1600-t., Tenglund 1684, Tengman 1663, Tengsten 1666, Tengström 1688 (*Tengened*), Tjörndaal sl. 1600-t. (*Tjörn*), Wennerberg 1674* (*Vänern*), Wennerdahl 1672 (*Wennernäs*), Wennergren 1655 (*Vänern*), Wennerstedt 1650 (*Winnerstad*), Wennersten s. h. 1600-t. (*Vänern*), Wetterhamn omkr. 1650, Wettersten 1669* (*Vättern*).

Andra ortnamn, mer eller mindre igenkännliga eller stympade, ingå t. ex. i följande namn: Agholm f. h. 1600-t. (*Holms sn.*, Uppl., på 1300-t. kallad *Aggaholm*), Arbman omkr. 1650 (*Arboga*), Atterbom 1687* (*Attarp*), Drothenberg 1657 (*Drotthem*), Embring 1663 (*Embricke*), Ehrensand 1685 (*Hernösand*), Ersberg 1683* (*Erikstorp*), Estenberg s. h. 1600-t. (*Esta*), Froman 1680* (*Frövi*), Greberg 1670 (*Greby*), Grimsten 1676* (*Grimsten*), Hackman mitt. 1600-t. (*Hakarp*), Harkman mitt. 1600-t. (*Haraker*), Hillberg 1673 (*Hille*), Ihrman 1659 (*Ihrsta*), Junholm 1692* (*Juneköping*), Jäderholm 1688 (*Jäderbo*), Opman 1663 (*Oppmanna*), Otherdahl 1653 (*Otterhällan*), Slötman f. h. 1600-t. (*Slöta*), Stoberg mitt. 1600-t. (*Stobol*), Stockenström mitt. 1600-t. (*Stockholm*),

² Bestämt årtal med stjärna betecknar namntagarens studentår, utan stjärna hans födelseår.

Synnerberg 1655 (*Synnerby*), Tillman mitt. 1600-t. (*Tillinge*), Tollsten 1693 (*Tollsäter*), Uddman 1688 (*Udden*), Uhlbrandt s. h. 1600-t. (*Uleåborg*), Upmark s. h. 1600-t. (*Upsala*), Wexstedt 1677* (*Wexjö*), Willberg 1690* (*Willie*), Wilskman 1642 (*Wilske*), Öjebom 1684 (*Öjelunda*) etc.

Viktigast att reda ut äro naturligtvis de förleder, som utgöra vanliga appellativer, just emedan det appellativa elementet så godt som alltid är endast skenbart. Jag nämner exempelvis några grupper och ordnar dem rent mekaniskt efter den olika appellativa betydelsen, hvarvid just det onaturliga och mekaniska i denna indelning desto klarare framträder. Så godt det låter sig göra, anför jag namnen i kronologisk ordning inom varje grupp.

Adjektiver: Friberg 1618 (ändradt från *Frigelius*), Djupengren f. h. 1600-t. (*Djupedal*), Strengberg mitt. 1600-t. (*Strängnäs*), Svartman mitt. 1600-t. (fadern kallades *Svarte Sven*), Nyman mitt. 1600-t. (ändradt från *Neuman*), Blidberg 1639 (*Blidsberg*), Kallström 1642 (*Kallnäs*), Grönvall 1649 (ändradt fr. *Grünwald*), Gladhem 1651 (*Gladningstad*), Sellman 1654 (*Sällebråten*), Gråberg 1656 (Riddarholmen = *Gråmunkeholmen*), Clarstedt s. h. 1600-t. (*Klarälven*), Råfelt s. h. 1600-t. (*Råda*), Bredberg 1665 (*Bredared*), Nyström 1690* (*Nyköping*), Sällroth 1671 (*Sälleryd*), Lettström sl. af 1600-t. (*Letälven*), Nykyrk s. h. 1600-t. (*Nykyrka*), Grönvall sl. af 1600-t. (*Grönvallen*).

Olika slags **själistillstånd** o. dyl.: Ångerman 1612 (*Ångermanland*), Roberg 1666 (*Råberga*), Lugnberg 1668 (*Lugnäs*), Segerstedt 1670 (*Segerstad*), Segeroth 1691* (fadern kallades *Sege* Orre), Fredengren 1683 (*Mariefred*), Fredsberg s. h. 1600-t. (*Fredsberg*).

Öfvernaturliga väsen: Engelholm omkr. 1651 (*Engelholm*), Engelstad omkr. 1656 (*Ingelstad*), Engeldahl 1659 (*Engelholm*).

Yrkesnamn och titlar: Herrlund mitt. 1600-t. (*Herrtorp*), Smedmark sl. 1600-t. (*Smedstorp*).

Kroppsdelar: Örbergh 1693* (*Örtomta*), Ådervall 1699* (*Uddevalla*), Kindmark sl. 1600-t. (*Kind*).

Metaller, råämnen, verktyg, föremål o. dyl.: Blyberg 1601 (*Blyberga*), Cronbäck f. h. 1600-t. (*Kronoby* i Finl.), Sparrman 1609 (*Sparrsätra*), Stålberg gymnasist 1644 (*Stålaröd*), Tegelsten f. h. 1600-t. (*Tegelsmora*), Uhrman 1655* (*Uråsa*), Tingvall f. h. 1600-t. (*Tingvalla*), Ullman 1636 (*Ullsgården*), Kilman 1639 (*Gammalkil*), Gernman 1660* (*Färna*), Tingelman mitt. 1600-t. (*Tingstad*), Tingelholm 1644 (*Tingvalla*), Kilberg 1666* (*Kiln*), Kilman

1642 (*Kila*), Kilström 1646 (*Kila*), Klockhoff 1647 (ändradt från *Klockhovius*, tyskt namn), Ståhlgren omkr. 1650 (af Gren efter mönster af Hammar > *Stålhammar*), Ullbom mitt. 1600-t. (*Ullevi*), Hammardahl mitt. 1600-t. (*Lilla Hamrum*), Ullström mitt. 1600-t. (*Ullerud*), Tegelman mitt. 1600-t. (tyskt namn), Hornschöld 1651 (ändradt fr. *Hornsched*), Ringhem 1651 (*Ringome*), Chronbergh mitt. 1600-t. (*Landskrona*), Tingberg 1652 (*Tingvalla*), Hammarberg 1653 (ändradt fr. *Hammarinus*), Malmberg 1653 (*Stora Malm*), Hammarström 1653 (*Bockhammar*), Tingström 1673* (*Tingvalla*), Ullberg 1674* (*Ullerud*), Kilberg 1657 (*Kila*), Wagnström 1658 (*Vagnsbron*), Hammarvik s. h. 1600-t. (*Häradshammar*), Kilström 1661 (*Kiln*), Wasberg 1682* (*Vasbro*), Billgren 1663 (*Billingen*), Tjäresten 1683* (ändradt fr. *Tiernsten*), Malmklyfft 1668 (från Falun, väl af grufvans »*malmklyftor*»), Ramberg 1688* (*Rambotorpet*), Ullholm 1690* (*Ullerud*), Ullstedt 1693* (*Ullerud*), Kilmark 1677 (*Rasbokil*), Hornstrand 1686 (*Horn*), Saxholm 1688 (*Saxhyttan*).

Vistelseorter af ngt. slag, **byggnader** o. dyl.: Broman 1615 (*Örebro*), Byström börj. 1600-t. (ändr. fr. *Biestroem*), Sahlfeldt kom till Sverige 1633 (tyskt namn), Grafman 1639 (*Gräfve*) [af en följande generation ändradt till *Graffman*], Tornberg 1640 (*Öfver-Torne*), Sahlström 1649 (*Sala*), Broberg, Broman mitt. 1600-t. (*Bro*), Sahlberg mitt. 1600-t. (*Sala*), Gawelström mitt. 1600-t. (*Gäfle*, *Gafvelän*), Thunberg mitt. 1600-t. (*Tuna*), Salman 1675* (*Salom*), Hallman s. h. 1600-t. (*Hardemo* = »*Hallme*»), Browall s. h. 1600-t. (*Browall*), Boberg 1655 (*Boberg*), Bodberg 1656 (*Bodarne*), Boberg 1656 (*Bodarne*), Broberg 1661 (*Broby*), Gawelholm 1690* (*Gafvelän*), Thunman 1672 (*Tuna*), Spongberg omkr. 1673 (*Spånghult*), Broberg gymnasist 1694 (*Örebro*), Broqvist 1683 (*Broby*), Tjällman sl. 1600-t. (*Tjälby*), Borgvall sl. 1600-t. (*Göteborg*), Murbeck sl. 1600-t. (tyskt namn), Qvarnström 1600-t. (namnets förste bärare skulle varit *mjöltnare* l. *mjöltnarson*).

Meteorologiska eller **astronomiska** företeelser o. dyl.: Tide-
man börj. 1600-t. (det gamla förnamnet, upptaget ss. tillnamn), Hagelberg 1625 (*Haglaberget*), Hagelberg f. h. 1600-t. (*Hagelberga*), Solberg omkr. 1630 (*Solberga*), Stiernman mitt. 1600-t. (*Stjärna* rusthåll i Gamla Uppsala), Dimberg mitt. 1600-t. (*Dimbo*), Solberg 1641 (*Solberga*), Juhlbeck 1667* (*Fulita*), Winterroos mitt. 1600-t. (*Vintrosa*), Timberg 1663 (*Timbergshagen*), Brandberg 1666 (*Brandstorp*), Solblom 1667 (*Solberga*), Timvall 1668 (*Timmelhed*), Snöbohm sl. 1600-t. (*Lilla Snögårda*).

Träd- och växtnamn o. d.: Pilgren 1600-talet (möjligen ättling af en gammal adlig ätt *Pilegren*, som redan på 1600-talet ansågs utdöd), Enefelt början 1600-t. (Västra *Eneby*), Lindberg början 1600-t. (*Lindesberg*), Appelmann 1622 (*Appelberga*), Hasselbom 1622 (*Hessleby*), Ekeroth f. h. 1600-t. (*Eksjö*), Ekermann 1624 (*Eksjö*), Ekbon f. h. 1600-t. (*Eksjö*), Rothoff 1624 (ändradt fr. *Rothovius* af *Rotsjön*), Poppelmann kom till Sverige 1627 (tyskt namn), Enequist omkr. 1629 (*Eneby*), Lindblad f. h. 1600-t. (*Lindesberg*), Lindeström f. h. 1600-t. (ändr. fr. *Lind*), Rothman 1654* (*Rottne*), Ekman 1636 (*Ekeby*), Liungberg 1656* (*Ljungby*), Hasselgren 1656* (*Hassle*), Ekeberg midt. 1600-t. (*Ekeby*), Hasselbeck 1639 (*Hasselbäck*), Ekman 1639 (*Ekeby*), Björkman midt. 1600-t. (*Björkeryd*), Aspman 1630-t. (*Aspeboda*), Ahlstedt kom till Sverige på 1630-t. (tyskt namn), Barkman omkr. 1640 (*Barksta*), Hesselgren 1641 (*Hesselskog*), Hasselbom midt. 1600-t. (*Hasselbol*), Lindgren 1643 (*Lindberga*), Heggeggen 1665* (*Häggesled*), Enman midt. 1600-t. (*Eneby*), Eneberg 1667* (*Entorp*), Elmberg 1648 (*Elmeberg*), Hasselman 1669* (*Hassela*), Widebeck 1649 (efter *videbuskarna* vid föräldrahammet), Lindgren midt. 1600-t. (*Lindråga*), Hesselgren 1670* (*Hesselskog*), Lindqvist 1650 (*Lindehult*), Engren midt. 1600-t. (*Östra Eneby*), Granhammar midt. 1600-t. (*Granhammar*), Enmark midt. 1600-t. (*Enköping*), Askbom 1672* (*Aska*), Ulmstedt 1653 (*Ölmstad*), Liungbergh 1654 (*Ljungby*), Hallongren 1674* (ändradt fr. *Hallengren*), Löfman 1676* (Väster *Löfsta*), Almqvist 1657 (efter en *alm* på fädernegården i *Ölmestads* sn.), Eneberg 1657 (*Eneby*), Törnevall s. h. 1600-t. (*Törnevalla*), Ahlström 1679* (*Alstrum*), Palmroot 1659 (ändr. fr. *Palmgren*), Lagerlöf omkr. 1660 (af *lagerträdet*), Lindvall s. h. 1600-t. (*Linköping*), Ljungqvist s. h. 1600-t. (*Ljungby*), Cederholm 1680* (af *cederträdet*), Almqvist s. h. 1600-t. (*Almunge*), Espman 1660 (*Espö*), Widman 1661 (*Vidby*), Lindberger 1661 (*Lindesberg*), Mosberg 1661 (*Mossby*), Törnedahl 1681* (*Törnestorp*), Örtendahl 1663 (*Örten*), Björkegren 1684* (*Björkenäs*), Ekerman 1664 (*Eksjö*), Ulmgren 1685* (*Ölmestad*), Ekman 1685* (*Ekedal*), Dillman 1665 (*Dillnäs*), Ahlrot 1666 (*Ala*), Lindewald omkr. 1666 (fadern hette *Lindevallius*), Almgren s. h. 1600-t. (*Almesåsen*), Ahlberg 1668 (*Ålingsås*), Ekendal 1668 (*Ekedal*), Ekman s. h. 1600-t. (*Ekebyborna*), Lindmark 1688* (*Linköping*), Almgren 1670 (*Almön*), Ahlström omkr. 1670 (*Alstrum*), Lindman 1670 (*Lindrum*), Ekberg 1672 (*Ekenäs*), Ekeberg, Ekebrodd 1673 (*Ekeby*), Ekbon 1673 (*Ekeberg*), Lindmark s. h.

1600-t. (*Lindom*), Ekewaldh 1695* (fadern hette *Eichwallius*), Ene-
man 1676 (*Enköping*), Cederholm 1678 (ändradt från *Cederhjem*),
Lindevall 1678 (*Linneröd*), Loenbom 1670-t. (*Lönshult*), Ahlström
1680 (*Västra Alstad*), Furugren 1680 (*Furbo*), Ljungqvist 1700*
(*Fung*), Ljungberg 1701* (*Ljunghem*), Ljungdahl 1682 (*Ljung-*
hem), Alström 1685 (*Alingsås*), Lindahl 1680-t. (*Linneryd*), Eke-
roth sl. 1600-t. (*Eksjö*), Hasselström sl. 1600-t. (*Hasselfors*), Eke-
löf sl. 1600-t. (*Eksjö*), Ekvall sl. 1600-t. (*Eksjö*), Granberg s.h.
1600-t. (*Ytter-Gran*), Palmgren sl. 1600-t. (af *palmträdet* = säl-
jen, *Salix*), Löfquist s. h. 1600-t. (*Väster Löfsta*), Loenvall sl. 1600-
t. (af en *lönn* på fädernegården), Lindman sl. 1600-t. (*Lindhem*),
Lindfors sl. 1600-t. (*Lindfors*).

Terrängord: Dalberg börj. 1600-t. (*Dalsland?*), Stenqvist börj.
1600-t. (*Stenqvista*), Dalman börj. 1600-t. (*Nådendal* i Finland),
Kjällman börj. 1600-t. (ändradt fr. *Kjällstadius*), Lideman f. h.
1600-t. (*Lidköping*), Dahlström omkr. 1610 (*Indal*), Lithman 1612
(*Stenbro*), Bergström 1613 (*Sala, Salberget*), Lundeblad 1615 (*Lun-*
den), Edman f. h. 1600-t. (*Ed*), Forsman 1640* (*Forsnäs*), Kjell-
man 1642* (*Källås*), Kullberg, Kullenberg f. h. 1600-t. (*Kinnekulle*),
Berghusen 1626 (fadern hette *Bergius*), Kiällman f. h. 1600-t. (*Si-*
källa), Wallerman 1624 (fadern hette *Wallerius*), Hedman f. h.
1600-t. (*Hedesunda*), Åkerman f. h. 1600-t. (*Västeråker*), Åker-
blom f. h. 1600-t. (*Medåker*), Sandberg f. h. 1600-t. (*Sanda*), Nor-
man f. h. 1600-t. (*Norberg*), Wallenstedt 1631 (fadern hette *Wall-*
ius), Nohrström midt. 1600-t. (*Mora Noret*), Rudberg 1632 (*Rud-*
berga), Hellman 1634 (*Hella*), Norman midt. 1600-t. (*Nora*), Åman
1657* (*Åmot*), Kjellman 1658* (*Källby*), Lundersten gymnas.
1661 (*Lundby*), Wichman 1661* (*Vikingstad*), Hedman midt. 1600-
t. (*Hedemora*), Kullberg midt. 1600-t. (*Kulltorp*), Edberg midt.
1600-t. (*Edsberg*), Swedman midt. 1600-t. (*Svedvi*), Daalhem midt.
1600-t. (*Dalhem*), Landtman gymn. 1641 (*Landvetter*), Högman
1661* (*Högbo*), Bergman 1642 (*Göransberg*), Wallman 1643 (*Vall-*
by), Bergman 1646 (fadern hette *Berg*), Hedman midt. 1600-t.
(*Hedemora*), Lundberg 1666* (*Lunden*), Hellman 1646 (*Helghult*),
Elfström midt. 1600-t. (*Ålfdalen*), Norberg 1647 (*Norberg*), Berg-
man 1648 (*Berga*), Kullman 1648 (*Kinnekulle*), Rudberg 1648
(*Rudberga*), Näsman midt. 1600-t. (af förnamnet *Näsbo*). Flod-
man 1668* (*Finneflod*), Åkerman, Åkermarck 1649 (öfvers. af *Agri-*
cola), Dahlborg midt. 1600-t. (fadern hette *Dahlsson*), Hedenqvist
midt. 1600-t. (*Hedemora*), Bergbom midt. 1600-t. (ändradt fr. *Beer-*
baum), Lundman 1669* (*Lund* i Gästrikl.), Engvall 1651 (*Norräng*),

Beckman 1672* (*Bäcken*), Hedenberg midt. 1600-t. (*Hedemora*), Edström 1652 (*Edstena*), Hagelund 1652 (*Hagby*), Lundberg 1652 (*Lundby*), Elfström 1652 (*Älfdalen*), Svedberg 1653 (*Sveden*), Bergquist 1654 (fadern hette *Berg*), Hagenbeck midt. 1600-t. (*Habo*), Hagman 1674* (*Habo*), Forslind midt. 1600-t. (*Östanfors*), Hedendal s.h. 1600-t. (*Hedemora*), Sandberg 1654 (*Sandby*), Sjöberg 1675* (*Bergsjö*), Rydbeck 1655 (*Ryda*), Elfsgraf 1655 (byn *Gröf* vid *älven* i Gagnefs sn.), Åkerberg s. h. 1600-t. (*Åkerby*), Becklind 1676* (*Bäcklid*), Siöbergh 1677* (*Sjöanäs*), Fjellström 1657 (från Lappland, *fjällen*), Öman 1677* (*Hemsön*), Högvall 1658 (*Högby*), Fjellman 1678* (*Fjällen*), Rydhell s. h. 1600-t. (*Ryda*), Beckman omkr. 1660 (*Bäck*), Öman s. h. 1600-t. (*Ökna*), Lundgren 1661 (*Lund* i Västergötl.), Norberg 1661 (*Norberg*), Liedberg s. h. 1600-t. (*Lidköping*), Clefberg 1682* (*Kinne Klefva*), Vadman 1662 (*Vadsby*), Litheim 1663 (*Stengårdshult*), Hedenskog 1663 (*Hedenskoga*), Lundbeck 1684* (*Bastlunda*), Ågren 1664 (fr. Karlstad, där *ån grenar* sig), Berghem 1665 (fadern hette *Berghemius*, från *Berg*), Holmbeck 1665 (*Hölminge*), Edman omkr. 1665 (*Ede*), Steenbeck 1666 (*Stenset*), Åkerblom 1667 (*Vingåker*), Lundberg 1669 (*Södra Lund* i Östergötl.), Lundgren 1669 (*Lunnagården*), Dalman 1669 (*Dalhem*), Sandmann 1669 (*Härnösand*), Hellstedt s. h. 1600-t. (*Helgestad*), Höglund 1670 (*Hög*), Wallstén, Wallstedt, Wallström 1672 (*Vallby*), Rydberg 1672 (fadern hette *Rydélius*, fr. Östra *Ryd*), Rydberg 1672 (*Ryda*), Öman 1672 (*Mörkö*), Lidberg s. h. 1600-t. (*Lidköping*), Lundstedt 1673 (*Lund* i Värml.), Lundbeck 1673 (*Lundtäckten*), Ruderberg 1673 (fadern hette *Ruderbergius*, fr. *Rud*), Dahlqvist 1694 (*Dalsland*), Norbeck 1674 (*Norunga*), Lidholm 1674 (*Lidköping*), Fjellman 1674 (*Fjällane*), Lidström 1675 (Hjärpås vid *Lidan*), Forsberg omkr. 1675 (*Östanfors*), Kullberg 1676 (*Hästekulla*), Elfsten 1676 (fr. Bjärby vid Sköfde; en *älf* flyter förbi), Hedengrahn 1677 (*Hedemora*), Holmberg 1677 (*Holmby*), Hagström 1677 (*Haga*), Wallqvist 1697* (*Vallby*), Wallbeck 1697* (*Vallby*), Rudstedt 1678 (*Rud*), Hedensten 1678 (*Hedemora*), Wikman 1678 (*Vikatorp*), Norström 1699* (*Nor*), Sandahl 1680 (*Sandhem*), Dahlstrand 1699* (*Dala*), Lithberg 1680 (*Stenstorp*), Rudberg 1700* (*Rud*), Moberg 1681 (*Mo*), Sjöberg 1681 (*Sjön*), Sundbeck 1681 (*Sunnersberg*), Norgren 1682 (*Nora*), Stenbäck 1682 (af en *sten* i Laihela bäck, Finl.), Berggren 1702* (fadern hette *Bergius*), Hedman 1684 (*Hedemora*), Lidbeck 1684 (Skarstad vid *Lidan*), Bergmark 1684 (fadern hette *Bergin*), Åstrand 1684 (*Åby*), Engvall 1685 (*Ångesgården*), Nordahl 1691 (*Nora*),

Nohrberg 1692 (*Norberg*), Flodstedt sl. 1600-t. (*Floda*), Stenhammar sl. 1600-t. (*Västra Stenby*), Stenman sl. 1600-t. (fadern hette *Stenius*), Sundberg sl. 1600-t. (ändradt fr. *Sundius*), Wadsten sl. 1600-t. (*Vadstena*), Åman sl. 1600-t. (*Åmål*), Wickbom sl. 1600-t. (*Vikbolandet*), Högvall sl. 1600-t. (*Högvalla*), Dahlgren sl. 1600-t. (*Dalen*), Lundsberg sl. 1600-t. (*Lunds på Gottl.*), Clewberg sl. 1600-t. (*Klef*).

Djurnamn och delar af djur: Skatelöf 1644* (*Skatelöf*), Bi-berg 1630 (ändradt fr. *Bidenius*, från *By*), Renhorn 1634 (fadern hette *Rehn*), Tärnman 1664* (*Tärna*), Falkenberg midt. 1600-t. (*Falkenberg*), Ternström 1648 (*Tärna*), Bjurman midt. 1600-t. (*Bjursås*), Myrman 1649 (*Hassmyra*), Falkman midt. 1600-t. (*Falkenberg*), Hjortzberg 1652 (*Hjortsberga*), Gälman 1653 (ändradt fr. *Igelman*), Fogelberg 1677* (*Fogelvik*), Djurberg 1659 (*Djurberget*), Tranberg 1660 (*Traneberga*), Bjurberg 1663 (fadern hette *Bjur*), Wahlund 1668 (*Valunda*), Wahlberg 1668 (*Vara*), Fogelberg 1688* (*Fogelås*), Renström 1669 (*Rensta*), Falkenholm 1691 (fadern hette *Falchovius*), Gielberg 1677 (*Gällaryd*), Svanström 1697* (*Svanskog*), Djurman 1679 (*Djura*), Hvalberg 1680 (*Valstad*), Starbeck 1680 (*Starbäck*), Lomberg omkr. 1681 (*Lomelanda*), Svalgren s. h. 1600-t. (modern hette *Svala*), Hægermark 1688 (fadern hette *Hägerman*), Hvalström 1690 (*Valstad*), Oxendal sl. 1600-t. (fadern hette *Oxe*).

Väderstrecksnamn: Westerlös omkr. 1624 (*Västerlösa*), Westerman midt. 1600-t. (tyskt namn), Österman 1655* (ändradt fr. *Östenius*), Westerman 1640-t. (*Västmanland*), Wessman 1668* (*Västmanlän*), Westman midt. 1600-t. (fadern hette *Westhius*), Söderman midt. 1600-t. (fadern hette *Austrelius*, fr. *Södra Täby*), Nordberg 1670* (fadern: *Norenius*), Norrman midt. 1600-t. (*Norrby*), Norrström 1671* (*Norrby*), Östman 1661 (*Österbacka*), Nordlind 1662 (fadern hette *Norenius*), Norrman s. h. 1600-t. (*Norunga*), Sörström 1670 (*Söre*), Westberg s. h. 1600-t. (*Västerås*), Westerstrand 1673 (*Västervik*), Westerdahl 1676 (*Västervik*), Söderstrand 1700* (*Söderköping*), Södergren 1683 (*Söderköping*), Westbeck s. h. 1600-t. (*Västerås*), Westerheim s. h. 1600-t. (*Väster-
vik*), Nordstedt sl. 1600-t. (*Norrköping*).

Våra borgerliga, sammansatta namn uppträda således fullt färdiga vid midten och slutet af 1600-talet. Det gäller nu att i hvarje särskildt fall konstatera eventuella föregångare och mönster. För att klarlägga uppkomsten af ett namn på *Lind-*, t. ex. *Lindberg* från *Lindesberg* i förra hälften af 1600-talet, måste man

framhålla följande fakta. Det var vid denna tid, som de af ortnamn bildade prästnamnen började omstöpas till tvåledade, så att förleden kom att bli en ortnamnsingrediens. Och detta var efter mönster af adelsnamnen, som också utbildades vid denna tid. För det tredje hade det enkla namnet *Lind* funnits långt tidigare, redan under medeltiden. För det fjärde var slutleden *-berg* ingalunda ovanlig under föregående tider, genom att ortnamnen som sådana upptogos till personnamn under medeltiden. För det femte fanns tyska namn, som kunde tjäna som förebilder: *Lindenblatt* t. ex. nämnes ju redan i början af 1500-talet (Script. rer. svec. III 1: 303). Gäller det namn på *Ros(en)*-, får man komma ihåg adelsnamnet *Rosengren* af år 1534; vidare nämnes en *Hans Rosenbom* (tydl. tysk) ss. varande i Gustaf Vasas tjänst 1547 etc.

II 2. Det vore meningen att med siffrornas hjälp — alltså så exakt som möjligt — besvara åtskilliga viktiga frågor. Jag nämner följande:

a) Vid hvilken ålder har man i allmänhet tagit sig namn? Svaret torde väl bli, att i regeln har det skett i 10 à 20-årsåldern.

b) Hvad har namntagaren haft för olika möjligheter vid namnvalet? Om vi inskränka oss till ortnamnen, af hvilka ju de flesta familjenamn äro bildade, så kan man resonera ungefär på följande sätt. En person från *Pilsjö* i Sjösås socken i Kronobergs län kallar sig *Pihlblad*: i detta fall föredras alltså *pilen* framför de andra möjligheterna *Sjöblad*, *Åsblad*, *Kronblad*. Om man undersöker de förefintliga möjligheterna på detta sätt i ett tillräckligt antal fall, kan man ju se, hvad som verkligen valts och hvad som undvikits, d. v. s. hvilka konkurrenser som besegrat sina medtäflare i denna »kamp för tillvaron», och därmed konstatera de olika smakriktningar, som gjort sig gällande.

I sina allmänna drag äro förhållandena härvidlag sedan länge allbekanta: det är träd- och växtnamn samt väderstrecksnamn och terrängord (berg, dal etc.), som valts framför andra.

c) Har namnvalet varit beroende af namntagarnas härkomst? Ha bondsöner tagit sig annorlunda beskaffade namn än t. ex. borgarsöner eller prästsöner? I allmänhet får väl frågan besvaras med nej. — *Sven Schuberg* blef stud. i Lund 1718; han var son till en »schumacher» i Varberg. Här har således faderns yrke, fastän på ett särskildt sätt, varit afgörande för namnet.

d) Har samhällsställningen inverkat på namnvalet, så att t. ex. (blifvande) präster skulle ha tagit sig andra namn än (blifvande) ämbetsmän eller affärsmän o. s. v.? Hvad de sammansatta namnen

beträffar, är det väl i allmänhet ingen olikhet i detta afseende, äfven om ett och annat undantag kan framvisas. En kyrkoherde *Angerberg* hade en son, som tog landtmätarexamen 1750 — han ändrade då namnet till *Angelberg* »för dess närmare öfverensstämmelse med metieen». En *Fernkrook* i midten af 1800-talet var son till en *hammarsmed* (äfv. han för öfr. af sma. namn).

e) Har namnvalet varit olika i olika trakter af Sverige? I stort sedt får väl frågan äfven här besvaras nekande — naturligtvis utom för så vidt de till grund liggande ortnamnen äro olika i olika landsändar. Men ett och annat undantag finns väl. *Birger Wadström* föddes 1790 i Halland. Födelseorten låg vid ett *vad* i Viskan. — *Strandman* togs i slutet af 1800-talet, på förslag af läraren i skolan, af en yngling, som hade sitt hem vid *stranden*. — En skomakare på Styrösö lär heta *Hafstrand* och namnet vara valt med hänsyn till ortens läge.

f) Har namntagningen varit olika under olika tider? Finns det spår af de olika århundradenas olika stämningar i de sammansatta namnen? I allmänhet finns det väl inté. Dylika olikheter äro ju företrädesvis af formell natur och kunna sålunda konstateras hos namn, som kunna ändra form: *Acrelius* t. ex. är ju 1600-tal, *Acrel* 1700-tal. Men de sammansatta namnen kunna ju inte ändra form och torde därför vara ungefär lika under olika tidevarf (naturligtvis räknadt endast från 1600-talet).

II 3. Här skulle belysas och förklaras de fakta, som förut konstaterats.

Hvarför öfvergingo aldrig yrkesnamnen i större utsträckning under medeltiden till att bli ärftliga? Det kan inte gärna bero på att svenskarna skulle ansett dem för simpla, ty dels ha inte heller norskar och danskar dylika namn, och dels voro de medeltida skräna på sitt sätt förnäma institutioner snarare än simpla. En annan förklaring måste sålunda ges. Jag citerar mina egna ord: »Det är ju faktiskt, att städerna hos oss under medeltiden icke nådde den blomstring och utveckling, som de kontinentala städerna tillkämpade sig. Den rent svenska handeln och industrien måste ju dessutom förkvävas af det myckna tyska öfverväldet. Man kan säkert påstå, att vi i allmänhet inte fingo några stora myndiga och inflytelserika köpmans- eller handtverkarsläkter, där yrket med stolthet gick i arf från far till son och sonson etc. Men just detta är väl liktydigt med att förutsättningen för yrkesnamnens öfvergång till ärftliga namn saknades.» Emellertid är saken nog inte utredd härmed. Det är ju nämligen samma för-

hållande med de andra slagen af namn. Äfven fränsetd det oförnekliga faktum, att en hel mängd namns ärftlighet på grund af källornas bristfällighet kan vara omöjlig att konstatera, så är det väl i alla fall tydligt, att i någon större utsträckning ha inga slags namn under medeltiden öfvergått till ärftliga familjenamn. Om det också kan vara mindre underligt med öknamnen o. dyl. namn, så är det väl i stället så mycket mera påfallande med t. ex. ortnamnen. Dessa voro ju först och främst ganska vanliga, vidare voro de väl från början af aristokratisk natur — den förste, jag känner, som upptagit ett dylikt namn, var riddare — och slutligen hade de den för svenskarna — liksom för de flesta andra folk — tilltalande egenskapen att vara utländska. Visserligen ha de nog, såsom förut påpekats, förutsättningar gifna i inhemsk namnskick, men de uppträda dock, såvidt jag vet, först under Folkungatiden, då Sverige började dragas in i fastare förbindelser med utlandet och då just hos en frälseman, alltså hos en samhällsklass, som naturligtvis först och främst blef utsatt för utländska inflytelser, och därför får man väl anta, att tysk påverkan varit en hufvudsaklig impuls till deras framträdande. Det är då således tydligt, att förutsättningarna i allmänhet för familjenamns uppkomst saknades i det medeltida Sverige. I England, Frankrike och Tyskland började de redan på 1100-talet. Hvad är skillnaden? Det är väl här samma orsak som vid yrkesnamnen: det saknades i allmänhet — inte bara bland yrkesidkarna — stora, så att säga mäktiga, framstående släkter, som kunde uppbära och ha intresse af ett gemensamt familjenamn. Man hade väl hvarken intresse eller behof af familjenamn: eljest hade de väl ändå uppstått. Man kunde reda sig ändå. Folkmängden var ringa, förbindelsen mellan olika landsändar bristfällig, alltså inbördes isolering,² samhällslifvet väl ganska tynande under det utländska förtrycket — under sådana förhållanden kunde knappast familjenamn behövas. Och märk också, att i de flesta fall, där familjenamn verkligen kunna påvisas, så är det just hos de stora, mera betydande släkterna. — Detta är tydligen en intressant fråga att undersöka: i hvilken mån familjenamnens utbildning sammanhänger med lifligare ekonomiska och sociala förhållanden i allmänhet.

De moderna namnen torde genomgående vara likformiga och oindividuella under alla tider, i stort sedt fullständigt beroende af rtnamnen. Hvarpå beror detta? Det är väl så, att systemet, när

² Hvem kan säga i hvilken grad hela vår historia intill denna dag har lidit af detta faktum?

det en gång var färdigt, fortsatte af sig själf, genom vanans makt. Jag citerar fortfarande mig själf: »Man har hållit sig inom de en gång gifna gränserna utan att egentligen ha anledning att reflektera däröfver. Det är en faktor, som nog härvidlag är ganska viktig, och det är namntagarnas ålder. I allmänhet ha nog namnen tagits vid unga år, då individen just inte haft någon annan uppfattning af saken än den han fått af äldre personer, hvilka förut själfva gjort på samma sätt, eller också har namnet rent af inte tagits utan gifvits, nämligen i skolan af lärarna eller rektorn, alltså åt barn som naturligtvis inte alls reflekterat däröfver — förr än kanske efteråt. Och att dessa namngifvare skulle hålla sig till det traditionella systemet, var ju naturligt. På detta sätt har säkert en massa namn (kanske de flesta?) tillkommit.» Nu kan man dock tycka, att i alla fall »denna vana att uppta ortnamnens beståndsdelar, och hufvudsakligen naturorden, i personnamnen inte skulle ha kunnat uppstå och utveckla sig, om inte det verkliga hade funnits på djupet en gifven bestämd smak och verkligt tycke för dem hos svenska folket — ett svenskt särdrag alltså». Jag vill nu lägga några reflexioner till detta. Namntagningen har väl egentligen i de flesta fall varit så mekanisk, att den knappast åtföljts af andra känslor än belåtenhet med typen — och ofta inte ens det, utan tvärtom (ibland när namnet gifvits af öfverordnade). Om inte tyskar, fransmän och engelsmän hade utbildat sitt namnskick förr än på 1600-talet, hvem vet, om inte de då också blifvit ungefär lika beroende af ortnamn och adelsnamn som vi? Det är vidare en sak, som jag inte har fullt klar: om jag är från en ort *Lundby*, röjer jag mindre naturkänsla, ifall jag som dansk kallar mig *Lundby*, än ifall jag som svensk kallar mig *Lundgren*? Och om en person är från *Sjötorp* eller *Sandbacken* och kallar sig *Sjögren* eller *Sandberg*, så är det väl i första hand knappast någon känsla för *sjön* eller *sanden* som sådan, som leder honom, utan det är just tanken på hemorten med dess minnen, som påverkar honom, alltså hembygds-känsla snarare än naturkänsla. Man kan väl undra, om inte detta är just den form, som den s. k. naturkänslan tar sig hos folk i allmänhet: en dalkarl har nog mindre känsla för berglandskap i allmänhet än för Siljans blåa berg — en norrlänning är nog mera likgiltig för sydligare traktens skogar än för den stora granskogen, i hvars närhet han växte upp — man kan komma i stämning vid tanken på björkarna, som växte vid ens fädernegård, och ändå vara slö för skönheten hos kanske mycket vackrare björkhagar etc. Men liknande »natur-

känsla» ha väl alla folk? Och till sist: om man är från t. ex. *Håldala*, visar man väl lika mycken — 3: ungefär lika liten — naturkänsla genom att kalla sig *Cavallius* som genom att kalla sig *Dahlström*? Och hur ofta kan det inte ha händt, att en person kallat sig t. ex. något på *Berg-*, inte det ringaste med tanke på naturen, utan därför att någon viss person, som han känt, hetat på *Berg-*? Det är sålunda inte alls gifvet, att en förled, som blifvit vanlig och omtyckt, blifvit detta bara på grund af sin speciella appellativa betydelse; det kan vara åtskilliga andra orsaker. Och förleder utan någon egentlig betydelse, såsom t. ex. *Carl-*, *Wahl-*, kunna ju ibland bli nästan lika vanliga och omtyckta som de med utpräglad och »tilltalande» betydelse, så att de äfven attrahera namn från annat håll: *Karstorp* ger ett *Carlbeck*; *Varola Wahlberg*, *Wahlstedt*, *Walstrand*; *Vara* ett *Wahlberg* etc. (hvarvid dock det kakuminala uttalet af *l* kan ha förmedlat öfvergången).

Det är alltså icke så lätt att utreda den frågan, i hvilken mån man får sluta sig till en liflig naturkänsla hos svenskarna af det faktum, att våra familjenamn ofta(st) innehålla naturord. Jag förnekar ju ingalunda, att synpunkten kan och bör anläggas ibland, men det är nog jämförelsevis sällan. Och så måste det också betonas, att naturordens förekomst, såsom beroende på ortnamnen, sålunda ytterst går tillbaka på prästernas klassiska hemortsnamn, men där kan säkert ingen naturkänsla förutsättas, utan den har alltså i vissa fall lagts in under den följande utvecklingen. Men hvarför ha nu t. ex. namnen på *Lund-* blifvit så vanliga? Beror det på det poetiska stämningvärdet hos begreppet »lund»? Hvarför förekommer *Lundberg* så ofta? Det beror förmodligen på »välljudet i klangen», säger en bärare af detta namn, »för det är fasligt många, som heter *Lundberg*». *Lundmark* härleder sig i ett fall af en *aspdunge*, men en viss bestämd *aspdunge*, nämligen den, som låg vid fädernegården. Det är således samma förhållande som med *Bokelund*, som togs 1864 »efter en vacker skog (*bokelund*) i närheten af föräldrahemmet». Låt oss se på andra förleder, där man kan förmoda verkligt medvetet stämningvärde! Man är född i *Lillehem* och kallar sig *Lilljedahl*, i *Lilla Hyltan* och kallar sig *Liljegren*, och *Liljestrand* kan ha följande ursprung: »Min far, som var född 1817, — antog tillnamnet *Liljestrand*. Han var älskare af naturen.» Namnet är taget »från *liljorna eller blommorna på Smålands tallösa sjöstränder*. Liljan är sålunda omtyckt, men märk, att naturälskaren hade öfvertygat ändå mer, om han valt någonting med bara naturstämning och

inte med liljans utpräglade poetiska² och heraldiska traditioner! Detsamma gäller »vishetens träd», *lagern*, som ju också är mycket vanlig i namn: man kan kalla sig *Lagerberg* »endast af den tillfälliga anledningen», att man »sedan barndomen känt personer, hvilkas namn innehöllo namnets första del». Man kan välja namnet *Lagerlund* »såsom varande ett vackert, klangfullt och mycket sällsynt familjenamn». Man kan vara född vid Lagan («*Lageströmmen*») och kalla sig *Lagerström*, i *Laggargården* och kalla sig *Lagerqvist*, i *Lagfors* eller *Latorp* och kalla sig *Lagergren*, eller i *Loringa* och kalla sig *Lagerbeck*. Men det är naturligtvis »kulturkänsla» mer än naturkänsla, som spelat in härvidlag. Äfvenså med *rosen*: man är från *Rovalls* på Gottland och »flyttar s'et», så får man *Rosvall*, men man kan också kalla sig så (*Roosvall*) af annan anledning. »Som *blomstervän* tog jag det af *rosen*» år 1875. *Rosengren* togs »sannolikt på grund af sin klang i det hela, men första stafvelsen innehåller verkligen en anklang på födelseorten *Rorene*» o. s. v. Det är dock först och främst den poetiska och heraldiska rosen, som varit namngifvande. *Almqvist* togs en gång (på 1600-talet) efter en ovanligt stor och vacker *alm*, men den växte mycket riktigt på fädernegården, och dessutom hette socknen *Ölmestad*. Likaså *Loenvall* (i början af 1700-talet) efter en *lönn*, också på fädernegården, samt *Lindskog* vid samma tid från gården *Skog*, på hvilken det växte flera vackra *lindar*. Det är sålunda först och främst hemkänslan, som träder fram. Om så *Lönnqvist*, taget 1870, förklaras vara direkt af *lönn*-trädet, visar ju detta ingenting annat än att namntagaren efterbildat äldre namn med samma förled och funnit dem tilltalande. Det är en ganska vanlig företeelse, att man i redan förefintliga namn lägger in en betydelse, som varit främmande för föregående bärare af namnet. Säkert kan *Ljungdahl* ha burits af många personer kanske utan annan anledning än ortnamn, men så 1886 nytogs det »på den grund, att jag tyckte det var vackert. Det bars af en person i Nässjö vid namn Lorentz Ljungdahl.» Här kommer således tydligen fram en tanke på vackra dalar med blommande ljung, en synpunkt, som kanske den andre icke vidare beaktat. Andra exempel på detta här nedan! *Enskog* togs 1901, och förleden kommer af »svenska ordet för juniperus communis», men detta visar rakt inte, att just *enen* skulle vara så omtyckt: tvärtom togs namnet utan »speciell anledning», egentligen »därför att det föreföll nytt och på undertecknad gjorde det angenämaste

² D. v. s. i det poetiska bildspråket, som ju är onatur lika ofta som natur.

intrycket af alla dylika, som stodo till disposition». Om man är från *Erska* socken och kallar sig *Ekström*, så visar detta kanske, att man sätter värde på *eken*; dock är det inte alls säkert. Den som är från *Björstätters* socken och kallar sig *Björklund*, borde väl tycka om *björkar*; men när man får veta, att det var rektorn, som gaf honom namnet vid inträdet i första klassen »tills vidare», och att »det hela var expedierat på 2 minuter, ehuru aldrig till min belåtenhet», så blir ju uppfattningen en annan. Om namnet *Hasselblad* går en släktsägen: på 1600-talet kom till Värmland en västgöte, kallad Träd-Olof, därför att han handlade med trä. Han blef förlofvad med »en mamsell Landberg i Dalarne», och svärfadern önskade att mågen skulle ta ett släktnamn. Han lofvade att ta namn efter det första föremål de mötte, sedan de färdats förbi en grind öfver vägen. Strax efteråt föll ett *löf* ned på fotsacken, hvarvid Olof misslynt utbrast: »Ett hassellöf!» »Å, du kan ju kalla dig *Hasselblad*», genmälte svärfadern, och därvid blef det. Hur som helst så vittnar ju detta just inte om någon kärlek till *hasseln* som sådan. — Den, som är från *Svenarum*, kan kalla sig *Svanborg* eller *Svanstedt*, och *Svalehult* kan ge ett *Svanberg* hellre än *Svalberg*. Dylikt visar nog, att *svanen* har en viss dragningskraft för fantasin. Men äfven den är ju dessutom både heraldisk och poetisk. Detsamma gäller *örnen*, men man får som sagdt akta sig för att lägga in för mycket »själslif» i namnet. 1879 böt en Eriksson om namn och kallade sig *Örnqvist*; fanns det någon särskild anledning? »Icke egentligen, men då det var många med namnet Eriksson, önskade dåvarande lärarne vid Karlstads Folkskollärareseminarium, att vi borde ändra namn, och i hast tog jag detta namn Örnqvist, ty det började med Ö såsom min födelseby Ölmbäck.» — Ett verkligt stämmingsvärde af religiös art har *palmen* haft, på den tiden folk gick med »palmer» (o: sälkvistar) i händerna till kyrkan på palmsöndagen. Det är tydligen dessa traditioner, jämte de heraldiska, som gjort, att palmen kommit med bland de namngifvande träden. — En annan förled, som faktiskt ibland tagits för sin egen skull, är *Nord(en)*. Det kan vara särskildt för *Norrlands* skull, t. ex. *Nordström*, väl ung. från omkr. 1700; det kan vara »af *Nord* i *Norden* eller *Nordiska*», såsom *Nordmark* 1871, och anledningen kan vara, »att jag var född *nordbo*. Namnet mitt motto. Jag valde det på förslag af skolkamrater, bland flera föreslagna.» *Nordsjö* har också ett liknande ursprung. Det togs 1873, och förleden valdes »dels med hänsyn till vårt lands läge, dels med afseende på det vanliga namnet på min farfars ställe: '*Norrens*', hvilket förmod-

ligen kallades så på grund af sitt läge i nordliga delen af byn Grödbby i Ifvetofta. Andra delen af namnet valdes med hänsyn till den vattensamling, som vid riklig nederbörd brukade finnas i det stora grustaget utanför mina föräldrars hus. En kamrat, som gärna ville att jag skulle byta namn, hittade på det med ledning af de upplysningar, jag gaf honom. Det sätt, hvarpå han uttalade det, klingade, jag menar *lät*, så bra i mina öron, att jag beslöt mig för att antaga det. Någon tanke på *Nordsjön* har sålunda ej legat till grund för valet af mitt namn.» Det är påtagligt, att begreppet Norden för oss fått denna särskilda stämning under den tid, då Sverige framträdde som en ärofull stormakt, och det bör ju också kunna visas ur litteraturen. Öfverhufvudtaget är det i detta sammanhang en intressant uppgift att undersöka dessa begrepps historia, att följa lindens, liljans, rosens traditioner alltsedan folkvisornas tid, att t. ex. undersöka, hvad träd och växter i allmänhet och väderstrecksnamnen och lokalbegreppen: lund, sjö, skog, dal, älf etc. ha spelat för roll under olika tider i litteratur och folklif — och därmed också utreda deras betydelse såsom sådana för namnbildningen. Hvad som är särskildt intressant, är, att man med skäl kan undra, om inte en god del af »naturkänslan» kan härröra från gamla kulttraditioner, så att t. ex. kärleken till *träden* går tillbaka på *vårdträden* eller att *lunden* kan i sista hand ha fått sin stämning och betydelse från *offerlunden*, eller *källan* från *blotkällan* etc. Och vidare: kan djurens förekomst i namnen följas tillbaka — via heraldiken och de gamla hedniska förnamnen, där djurnamn voro vanliga ingredienser: *Torulf*, *Örnulf*, *Arngrim* etc. — till gamla djurkulturer, totemism eller dyl.? Gälla här Abels ord (Die deutschen Personennamen sid. 2): »Oder wann sollen wir uns das Zeitalter denken, wo selbst für das weibliche Geschlecht Namen geschaffen wurden wie Wolfkampf (Wulfhilde), Kampfschlange (Wigilint), — — —? Welch wildes Naturleben blickt uns aus solchen Namen entgegen! — — — In Welch heiliger geheimnisvoller Scheu und doch wieder vertraulicher Nähe muß der Mensch noch mit den Tieren des Waldes gelebt haben, als er den Ruhm der Stärke und des Mutes nach Ebern und Wölfen maß? Auf Welch uralte Periode der Religion weisen uns die zahlreichen mit Asen und Elfen zusammengeführten Namen wie Oswald, Alberich, Alfred?» Sid. 13: »Der Deutsche der Urzeit in Wald und Feld, im unmittelbaren Verkehr mit der Natur, fühlte sich zu den Tieren in einem Verhältnis, von dem wir uns jetzt kaum eine Vorstellung mehr zu machen vermögen.

Die alte Tierfabel von Reinhart Fuchs gibt davon Zeugnis. Ihre Schönheit, Kraft, List bewunderte, beneidete er, wenn er auch als Jäger oder Hirte im Krieg mit ihnen lag. Aber diese Erklärung genügt noch nicht: wir müßen hinaufsteigen in die älteste allen Völkern gemeinsame Periode der Entwicklung der Vielgötterei, überall begegnen wir da Vorstellungen von der Heiligkeit einzelner Tiere, die entweder besonderen Gottheiten eigentümlich angehören oder in deren Gestalt sich gar die Götter selbst hüllen.» — — —

Hur likformigt och oindividuellt vårt namnskick — åtminstone skenbart — är, synes bäst af de fall, där namnen tagits af originella, individuella anledningar. Faktum är, att dylikt i regel aldrig märks — och om det märks, verkar det snarast stötande. Ett namn som *Gottneid* tar sig ju främmande ut. Det togs 1860 af en skrädaregesäll i Växjö. Förebilderna äro sådana namn som *Gotthard*, *Gottfrid* o. dyl., där *Gott-* uppfattades som neutr. af *god*. *Gottfrid* blir då enligt denna tolkning = *det är godt att vara i frid*. Han tyckte nu mycket om Småland: »där är det godt i nejden», och så uppstod »fantasinamnet». Andra faktiskt individuella namn, som ju äro både lyckade och intressanta, men utan att det individuella kan märkas, äro t. ex. följande. *Alfheim* togs 1907 ur Viktor Rydbergs Fädernas gudasaga på grund af sin vackra klang. *Alkman* är den gamle doriske körlyrikerns namn; det ser ju mycket riktigt ut som ett modernt svenskt. *Bildman* i början af 1700-talet gafs af rektorn i Nyköping åt en fattig fjärdingsmans son från *Bilsbo*, hvilken skulle studera; det var en profetia, att han skulle bli *en bildad man* med tiden. En yngling, bestämd till präst, men som hellre ville tjäna i Karl XII:s här, kallade sig *Björnståhl*. Det är väl tanken på björnens och stålets kraft och härdighet, som föresväfvat honom, men adliga förebilder funnos naturligtvis också. *Blomsterwall* antogs af en person, som var skicklig i att *rita blommor*. *Elfsten* i senare hälften af 1600-talet härleder sig af en förbi födelseorten flytande *älf*, i hvilken funnos flera små besynnerligt formade *stenar*. *Forslind* fanns redan på 1600-talet, men omkr. 1840 nytogs det med ganska intressant »innehåll». En soldat Flygt fick troligen sitt namn ändrat till *Lind*, väl i samband med flyttning till nytt soldattorp. Hans söner kommo till Växjö gymnasium och blefvo omhändertagna och uppmuntrade af Tegnér, som förklarade, att knektnamn passa inte för dem, som studera, utan råde dem att byta namn. Han yttrade, att »det mänskliga lifvet liknar en *fors*, stundom brusande; sätter man en *lind* framför, kan det ju i någon mån dämpa forsen».

Tegnér har alltså föreslagit namnet eller åtminstone motiverat det, kanske med utgångspunkt från det ofvannämnda *Lind* och *Nissafors* (i Värnamotrakten). Om *Glansholm* berättas följande. En person, som hette Johansson, ville gärna ha ett namn, som var mindre vanligt. »Och han ville om möjligt ha det efter födelsegården. Denna var *Glammunds* i Akebäcks socken af Gottlands län. Men det gick inte bra att hitta på något. En god vän hjälpte honom stafva och lägga ihop, och så hade de slutligen lyckats åstadkomma något så märkvärdigt som *Glansholm*. Nå, det kunde ju inte göra anspråk på att ha någon rimlig likhet med *Glammunds* (de 3 första bokstäfverna äro visserligen lika), men det gjorde detsamma; det var åtminstone ovanligt, och det är det utan tvifvel». *Heimdahl* togs omkr. 1830, »och torde anledningen närmast vara att söka i namnet på det ställe, som då af morföräldrarna beboddes. Stället hette *Vallhall*. Den, som gaf namnet, var en domkyrkosyssloman —, hvilken förmodligen tyckte, att namnen passade bra ihop». En släkt *Helleberg* är från Marstrand. Huset låg på en berghäll, »på *hällebergets*. *Ström* hette en soldat på Karl XI:s tid — han var för öfrigt lång och *hög* — hvilken utmärkte sig mycket. En gång sade kungen: »Du skall heta *Högström*», och så blef det. En professor i Lund yttrade 1677 till en elev: »Du bist mir ein lieber Mann und sollst auch *Liebman* heißen.» Eleven behöll namnet. *Malmklyfft* nämnes från Falun; det är väl af grufvans *malmklyftor*, liksom *Malmstedt* (fru Lenngrens far) tog namnet af en *järngrufva*. Många gånger ha väl *Palmgren* och *Sjöstrand* tagits utan något särskildt djupt motiv, men så har det händt ett par gånger på 1800- och 1900-talen, att verkligen utpräglade känslövarlden lagts in i dessa båda namn. »I vårt allvarliga, af gammaldags fromhet präglade föräldrahem — föräldrarna voro bondfolk i Täfvelsås, Kronob. län — hade den märklige prästen L. P. Sellergrens († 1843) namn en sällsam, nästan helig klang. Ett sådant namn ville [han] förvärfva sig. Men han kunde ej taga just det namnet. Då uttänkte han ett namn, som han trodde kunde vara liktydigt med eller i sig hade något af det underbara namnet *Sellergren*, därvid resonande sålunda: Namnet S:s första del *Seller-* måste betyda detsamma som *sälg* (i min födelsebygd kallat *Sälle*), men *sälg* (sälle) benämnes af folk här i orten ofta för *palm*, alltså *Palmgren* är det namn jag vill ha » I *Sjöstrand* intolkades år 1904 en vacker och intressant betydelse. »Den, som antog det, bor i ett hus vid hafvet, men då man i dagligt tal ej säger hafvet utan *sjön*, åtminstone i den trakt, där han

bor, så tog han häraf första stafvelsen. Vidare bodde han alldeles vid *stranden*, och häraf den andra stafvelsen *-strand*, och af dessa båda stafvelser fick han namnet Sjöstrand. Det är en orsak. En annan orsak var den, att han var sjöman till yrket och således hade sin håg till hafvet. På *sjön* hade han sitt arbete, och vid *stranden* hade han sitt hem och sin maka. Och då tog han den ena hälften efter sin dagliga boningsplats och den andra efter hemmets och hustruns plats.» En bondpojke från Idensalmi i Finland, född omkr. 1680, kom vid 12 l. 13 års ålder till Uleåborgs skola och fick af rektorn namnet *Snellman* för sin flit och sin begåfning. Släkten *Stenbäck* i Finland härstammar från Laihela, och namnet kommer af en stor *sten*, som låg midt för hemmanet i Laihela *bäck*. Anders *Strömstein*, född 1696, tog namnet af en *kvarn* strax vid Halmstad, som hans far ägde. *Ståhlmarck* togs af en seminarist i Växjö 1909. Han satte ihop det »på fri hand». *Stålet* är det kraft i, och det tyckte han om. Dessutom har han hört namn på *Ståhl-*, som tilltalat honom. Slutleden *-marck* har likaledes alltid tilltalat honom. Henrik *Wallenborg*, född i Raumo 1709, kallade sig så, därför att han *gått vall* i ungdomen. *Widebeck* i senare hälften af 1600-talet togs efter *videbuskarna* vid bräddarna af en *bäck* vid faderns hus. Olof *Willman*, amiralitetskapten på 1600-talet, kallade sig så »av sin *vita erratica*». En borgarson från Karlstad, född 1664, kallade sig *Ågren* efter Klarälven (*»åns*), som invid staden delar sig i två *grenar*

III. I hvilken mån denna del af arbetet kan närmare utarbetas, beror naturligtvis på i hvilken utsträckning man kan lyckas påvisa i hvarje särskildt fall anledningen till att just den och ingen annan slutled valdes. Ofta, kanske oftast, är detta omöjligt, men det finns å andra sidan en mängd fall, där det faktiskt låter sig göra. Det framgår ju redan af åtskilliga ställen i det föregående, och jag lämnar här några ytterligare exempel.

-ager: Glimager (*Glimåkra* i Skåne, men namntagaren föddes redan 1641, alltså under danska tiden).

-beck: Alsbeck (*Alsäck*), Bjurbäck (*Bjurbäck*), Enbäck (af ty. *Einbeck*), Juhlbeck (fadern: *Beckius*), Junbäck (*Junebäck*), Kolbeck (*Kolbäck*), Lagerbeck (*Bäck*), Laurbeck (*Bäck*), Starbeck (*Starbäck*), Stenbäck (*Bäcke*).

-becker: Enebäcker (*Enebacken*)

-berg: Axberg (*Axberg*), Billberg (*Berg*), Billberg (*Billeberga*), Blidberg (*Blidsberg*), Blyberg (*Blyberga*), Boberg (*Boberg*), Brunberg (*Axberg*), Cederberg (*Berga*), Djurberg (*Djurberget*), Dreberg

(*Dreberg*), Edberg (*Edsberg*), Edsberg (*Edsberg*), Elmberg (*Elmeberg*), Elsberg (*Elsborg*), Falkenberg (*Falkenberg*), Fredsberg (*Fredsberg*), Gillberg (*Gillberga*), Hagelberg (*Hagelberga*), Hagelberg (*Haglaberget*), Hedenberg (*Edenberga*), Hemberg (hopsatt af förnamnet *Hemming* och ett tillnamn på *-berg*), Hjortsberg (*Hjortsberga*), Hofberg (*Hofberga*), Hofverberg (*Hofverberget*), Kilberg (*Ilberg*), Klingberg (modern: *Bergius*), Kullberg (*Kullaberg*), Kullenberg (*Kullaberg*), Lekenberg (*Lekebergen*), Liljemalm (*Malma*), Lindberg (*Lindesberg*), Lindberg (*Lindberg*), Lundeberg (*Lundeberga*), Mannerberg (ändr. af *Bergman*), Möllerberg (*Mölleberga*), Norberg (*Norberg*), Oldberg (*Oldberg*), Onsberg (*Onsberga*), Roberg (*Tystberga*), Roberg (*Råberga*), Rogberg (*Rogberga*), Rosenberg (modern: *Spongberg*), Rudberg (*Rudberga*), Råberg (*Råberga*), Sjöberg (*Falkenberg*), Sjöberg (*Bergsjö*), Smedberg (boningshuset låg på ett *berg*), Solberg (*Solberga*), Stenberg (*Stenberga*), Timberg (*Timbergshagen*), Tranberg (*Tranberga*), Tångberg (huset låg på ett *berg*), Winberg (*Vinberg*), Österberg (*Östanberg*).

-berger: Gilberger (*Gilberga*), Lindberger (*Lindesberg*).

-björk: Fagerbjörk (*Fagerbjörka*), Skarenbjörk (*Skarbjörka*).

-björn: Lilljebjörn (fadern: *Björn Nilsson*).

-blad: Wetterblad (huset låg i en trädgård med mycket blommor och *blad*).

-bom: Arnbom (*Arnbo*), Bergbom (af ty. *Beerbaum*), Fernbohm (*Färnebo*), Gobom (hustruns namn: *Kjällbom*), Hasselbom (*Hasselbol*), Högbom (*Högbo*), Söderbom (vid gatan fanns kanske en *tullbom*), Wickbom (*Vikbolandet*), Winbom (*Vinbotorpet*).

-borg: Dreborg (*Drefberg*), Gyllenberg (*Trälleborg*), Liljeborg (*Sölvesborg*), Lundborg (fadern: *Lundberg*), Nohrborg (*Norberg*).

-born: Ekborn (*Ekebyborna*).

-bring: Embring (*Embricke*), Gullbring (*Gullbringa*), Hultbring (*Bringetofta*), Sjöbring (*Bringebäck*), Sjöbring (*Ringstorp*).

-by: Edeby (*Edeby*), Kärrby (*Kärra by*).

-copp: Nycopp (*Nycopensis*, af *Nyköping*).

-dahl: Ekedal (*Ekedal*), Elfvendahl (*dalen* vid Bohus), Elfvendahl (*Älfdalen*), Frisendal (*Frisdalen* = *Fryksdalen*), Kuldal (nedanför huset låg en *dal*), Landahl (*Landa*), Lifsdahl (*Lifsdal*), Lindal (*Dal*), Nordal (*Nordals härad*), Ofvandahl (*Ofvandal*), Sandahl (*Sanda*), Windahl (anklang på *Widell*).

-dorff: Bodorff (*Botorp*), Hadorph (*Haddorpf*), Landorf (af *L. Andersson* och gårdsnamnet *Tåstorp*), Wormsdorff (*Ormstorp*).

- eld: Tuneld (ändr. fr. *Tunelius*)
- falk: Bergfalk (*Falkenberg*).
- felt: Lindfelt (*Breitfelt*).
- fjell: Nordfjell (från Lappland; tydl. ha *fjällen* varit namngifvande).
- fors: Lindfors (*Lindfors*), Nohrfors (*Bråfors*), Rydfors (*Frändefors*), Sjöfors (*Forserum*).
- gard: Neogard (*Garde*)
- gardt: Pihlgardt (ändr. fr. *Pilgård* [af *Pilegården*], därför att stiftets biskop, af *Wingård*, ville »ha sin gård i fred»).
- graf: Elfsgraf (byn *Gröf* vid Dalälven).
- gran: Hedengran (fr. Hedemora, som har en *gran* i vapnet).
- gren: Dettergren (en trädgren vid boningshuset hängde ut öfver sjön Dettern), Sjögren (släkten är skotsk och hette urspr. *Green*), Ståhlgren (släkten hette förut *Gren*).
- gård: Arngård (*Arnagård*), Borggård (*Borggård*).
- hagen: Lanhagen (*Lanhagen*), Stenhagen (*Stenhagen*).
- hammar: Granhammar (*Granhammar*), Stenhammar (*Hamra*).
- hamn: Carlhamn (fr. *hamn*staden Karlstad), Lagerhamn (fadern: *Hamn*), Wetterhamn (fr. *hamn*staden Jönköping).
- heim: Gutheim (*Gudhem*), Westerheim (slutleden af tyskt ursprung).
- hem: Daalhem (*Dalhem*), Gladhem (*Gladhem*), Ringhem (*Ringeme*).
- hoff: Klockhoff (tyskt namn: *Klockhovius*), Lennhoff (*Lenhofda*), Rothoff (*Rothovius*).
- holm: Agholm (*Holm*), Bastholm (*Bassholmen*), Brennholm (Brändön). Cederholm (fadern: *Holm*), Edholm (gården låg på en *holme*), Engelholm (*Ängelholm*), Lauholm (*Laholm*, men namnet förekom redan under danska tiden), Liedholm (ändr. fr. *Liedhjelm*), Ortholm (*Ortholm*), Renholm (*Holmberga*), Risholm (*Risholm*), Stenholm (gården låg vid en sjö med en *holme* i), Ullholm (*Holerud*), Utterholm (*Ekkholmen*).
- hörning: Enhörning (*Enhörna*).
- ild: Thorild (ändr. fr. Thorén, med tanke på Tors *eld*, blixten; närmaste anledningen till namnbytet var »att förekomma misstag å postkontoren»).
- karl: Morkarl (*Morkarla*).
- kind: Dedekind (*Västkinde*).
- kiern: Folkiern (*Folkärna*).
- klef: Randklef (*Randklöfven*).

- klint**: Bergklint (farmodern: *Klint*).
- krantz**: Runkrantz (*Runkrans*).
- kyrk**: Nykyrk (*Nykyrka*).
- kål**: Forsskål (modern: *Kohlbeckia*)
- lein**: Ecklein (ändr. fr. *Eklén*)
- lind**: Arfslind (*Arfslinda*), Becklind (*Bäcklid*), Berglind (*Lindesberg*), Fagerlind (ändr. fr. *Fagerlin*), Göthlind (*Götlunda*).
- lund**: Axlund (*Axlunda*), Eklund (*Eklunda*), Enlund (*Rosenlund*), Fröslund (*Fröslunda*), Götlund (*Götlunda*), Söderlund (*Snafunda*), Thorslund (*Torslunda*), Wahlund (*Valunda*).
- löf**: Ewerlöf (*Efverlöf*), Skatelöf (*Skatelöf*), Åkerlöf (*Löfsta*).
- lös**: Westerlös (*Västerlösa*).
- malm**: Liljemalm (*Malma*).
- man**: Bergman (»*mannen på berget*»), Brisman (*Brismened*), Fröman (modern: *Åhman*), Hedman (ändr. fr. *Edman*), Nyman (= ty. *Neumann*), Opman (*Oppmanna*), Wessman (*Västmanland*), Wæsmän (*Västmanland*), Åkerman (= *Agricola*), Ångerman (*Ångermanland*).
- mark**: Axmark (*Axmar*), Beckmark (*Markebäck*), Kjellmark (*Långmarken*), Nordmark (*Nordmark*), Uddmark (*Gräsmark*).
- näs**: Gunnäs (ändr. af förnamnet *Gunne*).
- qvist**: Bellqvist (*Kvistbro*), Broqvist (*Kvistbro*), Kjederqvist (bildadt af *Kjeding* och *Löfqvist*), Ordqvist (ändr. fr. *Nordqvist*), Stenqvist (*Stenqvista*).
- rick**: Odenrick (*Rickeby*).
- roos**: Winterroos (*Vintrosa*).
- roth**: Nolleröth (*Noleröd*), Sällroth (*Sälleryd*).
- ryd**: Almryd (*Almundsryd*).
- sand**: Ehrensand (*Härnösand*).
- schöld**: Hornschöld (fadern: *Hornsched*).
- sjö**: Jönssjö (bildadt af *Fönsson* och ett namn på *-sjö*).
- skog**: Carlskog (*Karlskoga*), Hedensskog (*Hedenskoga*), Svanskog (*Svanskog*).
- stad**: Ingstad (*Ingelstad*).
- stedt**: Alstedt (*Alster*), Annerstedt (*Annerstad*), Bergstedt (*Bärstad*), Bistedt (*Bjästa*), Bostedt (*Knistad*), Bärstedt (*Bärstad*), Carlstedt (*Karlstad*), Comstedt (*Komstad*), Egerstedt (*Egerstad*), Ekstedt (ändr. fr. *Ekstadius*), Fristedt (*Fristad*), Gellerstedt (*Gällerssta*), Gistedt (*Gistad*), Hellstedt (*Helgestad*), Hierstedt (*Järstad*), Hofstedt (*Hofstad*), Hvalstedt (*Hvalstad*), Höckerstedt (*Höckerstad*), Hörstedt (*Hörstad*), Kerfstedt (*Kärfsta*), Kihlstedt (*Elgesta*),

Kiäfstedt (Käfvesta), Knidstedt (Knidsta), Lundstedt (Hofvesta), Nastedt (Nasta), Næfstedt (Näfvesta), Ramstedt (Ramsta), Ranstedt (Ranstad), Schöllerstedt (Sköllersta), Segerstedt (Segerstad), Siugstedt (Sjugsta), Sjöstedt (Sjöstad), Skyllerstedt (Skyllerstad), Strömstedt (Strömstad), Ulmstedt (Ölmstad), Wallstedt (ändr. fr. Wallstadus), Wallerstedt (Vallerstad), Walmstedt (Valmestad), Wennerstedt (Winnerstad), Westerstedt (Västerslätt), Winnerstedt (Vinnerstad), Åkerstedt (Skyllerstad), Ålstedt (Ålsta), Åhrstedt (Åhrstad).

-stein: Bennerstein (Bennerstigen), Wadstein (ändr. fr. Wadsten. Ändringen gjordes i Skåne, »troligen på grund af uttalet: sten, stain, *stein*»), Wadstein (ändr. fr. Wadsten. I ett flyttningsbetyg skrefs af misstag -stein, och detta misstag accepterades).

-sten: Andersten (fadern: Anders Torstensson), Carlsten (ändr. fr. Kallsten), Fahlsten (fadern: *Sten*), Fryksten (*Stensjön*), Fægersten (*Stenkälla*), Grimsten (*Grimsten*), Hagsten (*Stehag*), Hansten (fadern: *Stenius*), Hofsten (*Hofsten*), Karlsten (namntagaren föddes i Karlskoga s:n vid en mycket stor *sten*), Malmsten (»Malmöstenen» på Malmö stortorg), Runsten (*Runsten*), Runestén (*Runsten*), Zettersteen (*Stensätter*).

-strand: Carlstrand (fr. Karlstad vid Vänerens *strand*), Cronstrand (ändr. fr. Krönstrand af sjön Krön, med *strand*), Hjerstrand (»namnets senare del -strand torde härröra af de många *insjöarna* i provinsen Småland»), Hultstrand (namnets andra del togs, »medan en *sjö* låg intill byn»), Siljestrand (Siljan, med *strand*), Sjöstrand (*Stranda* härad), Tidstrand (Odensåker, vid Tidans *strand*), Tockerstrand (fr. Svälunge, vid Tåkerns *strand*), Westerstrand (fr. Västervik, vid Östersjöns *strand*), Wistrand (Viby s:n i Östergötl. »där finns en sjö med *strand*»).

-ström: Ahlström (*Alstrum*), Bergström (*Strömsberg*), Collström (fr. Kolbäck, vid Kolbäcksåån, »Kolströmmen»), Dahlström (»namnet är taget af socknen Indal och *strömmen* eller älven af samma namn, som går genom orten»), Djupenström (fadern: Magnus Djupedius *Ström*), Fjellström (fr. Lappland, med fjäll*strömmar*), Gavelström (Gafvelån l. »Gafvelströmmen»), Junström (Junebäck l. »*strömmen*»), Lettström (Letälven l. *Letströmmen*), Lidström (Lidan med »*ström*»), Löwenström (sammansatt af Ankarström och von Löwen), Maijström (Majån l. »*strömmen*»), Manderström (ändr. fr. *Forsman* > *Forsmander* > Manderström), Norström (fr. Norrköping, vid Motala *ström*), Rönström (Rönneån, med »*ström*»), Sandström (Motala *ström*), Stenström (fr. Stensjön, varest en *ström*

flyter), Stockeström (Stockebäcken, med »ström»), Svenström (modern: *Ström*), Åkerström (*Åkerström*).

-**stubbe**: Ahlstubbe (fadern: *Stubbe*).

-**sund**: Burensund (fadern: *Sundius*).

-**svärd**: Modensvärd (modern: *Lilljesvärd*).

-**vall**: Bergwall (*Vall*), Bergwall (*Vallby*), Bergwall (*Villberga*), Browall (*Brovall*), Ekwall (*Vallby*), Grönvall (ändr. fr. ty. *Grünwald*), Grönvall (*Grönvallen*), Högvall (*Högvalla*), Högvall (*Hudiksvall*), Knidswall (*Göksvalla*), Strömwall (*Göksvalla*), Tingwall (*Tingvalla*), Törnevall (*Törnevalla*), Ådervall (*Uddevalla*), Öhrvall (*Örvalla*).

-**vik**: Elfvik (fadern: *Wik*), Elfvik (*Älfviken*), Elzvik (*Vika*) Wallvik (*Vika*).

-**å**: Lyckå (fr. Lyckeby i Blekinge, där Lyckebyån flyter förbi).

-**ö**: Hylmö (Malmö), Westöö (Västö).

Uppgiften i denna afdelning blir så att utreda de olika slutledernas historia. Jag måste här inskränka mig till att hänvisa till de antydningar och skisser, som Tegnér gifvit i sin uppsats.

IV. De båda viktigaste frågorna här äro följande. Hvarför ha namnen endast två och icke flera sammansättningsleder? Och hvarför äro förlederna obegränsat många men slutlederna endast ett fåtal?

Svaret på dessa frågor torde bli, att namn i allmänhet icke ha mer än två leder. Jfr t. ex. ortnamnen. De bestå af en allmänt och en individuellt karakteriserande del. En tredje beständsdel skulle vara otänkbar. T. ex. *Ekliden* är först och främst en *lid*, men med det individuella särmärket, att *ekar* finnas där påfallande talrikt. Och detsamma gäller personnamnen. Våra äldsta personnamn (förnamn) bildades ju just så. T. ex. *Härjulf* och *Hadhulf*, som väl voro söner af *Hjorulf* — enl. Istabysten i Blekinge. Här syns också tydligt orsaken till olikheten i de båda ledernas variering. *-ulf* återkommer i alla tre namnen, därför att det anger släktgemenskapen och således blir det allmänna elementet i namnet. Förra sammansättningsleden är däremot olika i alla tre fallen: den anger i hvarje fall olika individ, olika medlem af släkten och utgör alltså namnets individuella element. Och det är tydligt, att de individuella elementen kunna varieras obegränsat, medan de allmänna komma att inskränkas till ett fåtal. Det är samma sak med våra moderna familjenamn: förlederna utgöra här det individuella och slutlederna det allmänna elementet. — Man kan följa detta bildningssätt af personnamnen ända upp till indoeuropeisk tid.

För öfrigt är det här åtskilliga frågor att utreda, hvilka kunna sammanfattas så: hvilka kombinationer af förled och slutled äro omtyckta, och hvilka undvikas? Af formella skäl? Af betydelse-skäl? Sådana namn som *Blombom, Östström, Borgberg, Stamskog, Strandkrantz* etc. äro ju omöjliga af olika anledningar: lederna rimma, konsonanthopning till svåruttalade ljudkomplex etc. Där- emot gör själfva konsonanthopningen ingenting, när ljuden äro tonande och ordnade efter sonoritet i de särskilda stafvelserna, t. ex. *Almgren*, där ju ända till fyra konsonanter stöta ihop, utan att det verkar det ringaste tungt. Att dylika synpunkter äro rik- tiga, är ju alldeles själfklart, liksom också att betydelsen kan vara afgörande ibland: ingen vill väl kalla sig t. ex. *Kräklund* eller *Ormgren*, äfven om man är från Kråkeryd eller Ormesta. Men man får inte öfverdrifva. När Cederschiöld i Välljud och missljud i nutida svenska språkarter (*Xenia Lideniana* 128 f.) gissar, att den som antog tillnamnet *Askelöf*, undvek kanske af det skälet formen *Asklöf*, att denna kunde af illvilja eller oförstånd utläsas på annat sätt än det åsyftade [alltså = *as-klöf*], så är väl detta mera skarpsinnigt än öfvertygande. Om han hade varit så känslig, borde han väl ha undvikit att kalla sig alls på *Ask-*, ty bara den associationen är väl tillräckligt obehaglig. Jag kan inte förstå, att det inte skall räcka, att namn på *-e-* haft en finare, adligare klang, och att födelseorten var ett *Aska* eller *Askeby* e. dyl. Inte heller är det väl någon, som tror, att sällsyntheten af namn på *Bok-* beror på ordets dubbeltydighet. Den beror utan tvifvel på att ortnamnen på *Bok-* äro sällsynta. Likaså drifves konsonant- hopningens betydelse för långt, när ett namn sådant som det fak- tiskt förefintliga *Ekstedt* inte kan godkännas. Och egendomligast af allt är omdömet om slutlederna i allmänhet. Först förklaras, att valet af efterled i en mängd fall afgör, om det sammansatta namnet får god klang eller ej. »En granskning af de allmännast brukade efterlederna visar, att dessa till öfvervägande del bestå af klingande (tonande) ljud.» T. ex. *berg, blad, blom* etc. etc. Det är, som om deras tonalitet varit den enda afgörande orsaken till deras användning i personnamnen, och inte deras heraldiska (och andra adliga) egenskaper. Man får det intrycket, att om inte hän- delsevis dessa för riddarborgarna och heraldiken etc. viktiga ord öfvervägande bestått af tonande ljud, så skulle vi aldrig här i Sverige brytt oss om att använda dem i våra familjenamn. Men det är väl ändå inte troligt.

Axel Oxenstiernas anteckningar om Karl IX:s död

Meddelade af Nils Ahnlund

Bland dem, som stodo vid konung Karl IX:s dödsbädd i Nyköping den 30 oktober 1611, var Axel Oxenstierna en. För något visst syfte, om hvars art här icke skall framställas några förmodanden, har han tecknat sig till minnes vissa tilldragelser under månaderna före och efter konungens död. I första bandet af hans *Skrifter och Brefvexling* finnas sålunda tryckta dels några kortfattade almanacksanteckningar af honom från senare delen af år 1611, dels vissa andra uppteckningar om händelserna från kung Karls frånfalle till slutet af januari följande år.² De förra, kända från E. Palmschiölds afskrift, gå visserligen från den 2 augusti till den 26 december men med stora luckor: så finnes från oktober endast uppgiften om det kungliga dödsfallet och vid detsamma närvarande. De senare, som vi äga i rikskanslerns egenhändiga original, börja som nyss nämndes först med den 30 oktober och kunna därför lika litet som föregående berätta något om Karl IX:s sjukdomsfall och sista dagar.

Detta är däremot fallet med några hittills icke observerade anteckningar af Axel Oxenstierna af samma natur och från samma tid som de nyss nämnda. De finnas i afskrift af Nicolaus P. Grubb i Linköpings stiftsbibliotek i samlingsbandet *H 62*; en efterföljande anteckning visar att kopian gjorts efter kanslerns eget original, som det af en senare notis synes i sept. 1676. Om händelserna närmast före Karl IX:s död ha dessa anteckningar ett och annat drag att förmåla, som torde erbjuda intresse.

* * *

² Axel Oxenstiernas *Skrifter och Brefvexling*, Afd. I, 1, sid. 46—49. De senare anteckningarna finnas publicerade redan 1781 i *Stockholms Magazin*, Band III, sid. 145—148.

De Morte p. m. Sereniss. Regis Caroli Noni. Anno 1611 den 22. octobr. Sädan H. K. M:t hade affärdat Jäsper Mattzson til Wästergjöthland, att hafva krigsfolket i befallning ok försvara grentzerne; såsom ok tilförordnad Niels Stjärneskiöld uthi Skantzen veed Riisby öfver det folket der skulle bliiva, ok satt Pähr Michellsson til ståthållare på Borkholm ok Öland etc. steeg H. K. M:tt til Bååts i Mynsteråårs, aktandes sig til Nykiöping; ok begynte H. K. M:tt samma dag att känna ok klaga sig ondt.

Den . . . Octobr. ankom H. K. M:tt til Nykiöping mykket svag så två måste leeda Hans K. M:t uthur Båthen ok på Slottet.

Den 27. om aftonen fikk Hennes M:tt Drottningen, som då var samt med de unge Förstar, Hertig Gustav Adolph, Hertig Johan ok Hertig Carl Philip stadd på Bråborg i Östergjötland, Buud om H. K. M:tts svagheet, ok begaf sig fördenskuld med högbe:te Furster strax der ifrån ok vägen åth Nykiöping, diit H:nes M:tt ok Deras F. N:der ankomne dagen efter som var den 28. ok ändock H. K. M:tt ändå väl kunde känna dem alla, så kunde dåg ok förmätte H. K. M:tt inthet tala.

Den 30. Octobr. om Middags tiid emellan 11 ok 12 afsomnade högstbe:te H. K. M:tt på Nykiöpings Slott, uthi H:ns M:tts Drottningens, Deres F. N:ders samt Boo Bibbings, Nils Anderssons, min A. O.; D. Nilsses ok Messter Philips Bändslämans åsyn ok närvaru, väl, Christeligen ok sakta, den tiid H. K. M:tt hade upfyllt 61 åhr ok 26 dagar. Gud H. K. M:tts siäl evinnerligen signe ok frögde.

Hæc supraposita manu ipsius Cancell. scripta fuerunt.

Till Gustaf Abraham Silverstolpes biografi

Af Nils Gobom

I årgång XII af denna tidskrift har docenten Brusewitz publicerat ett par i Esplunda arkiv förvarade bref rörande Gustaf Abraham Silverstolpe, hvilka, som meddelaren framhåller, äro ganska belysande för de skiljaktiga omdömen, man inom olika kretsar var benägen att fälla öfver denne på sin tid så uppmärksammade »jakobinske» fridstörare. Den ene brefskrifvaren, öfverstekammarjunkaren, f. d. landshöfdingen C. D. Hamilton, högaristokrat och hofman, beskyller här Silverstolpe för systematiskt bedrägligt förfarande gent emot mera välsituerade uppsalavänner och finner ingen som helst anledning till medkänsla, då nu (1808) dennes ekonomiska ställning blifvit ohållbar. A. G. Mörner däremot, författare till det andra brefvet, är väl benägen att tillskrifva sin kamrat från akademiären både fåfänga, lättsinne och öfverdrifter i politiska ämnen, men han vill också låta dessa egenskaper gälla som tillräcklig förklaring på de olyckor, som drabbat Silverstolpe själf, och på de situationer i hvilka han försatt några vänner: den utstuderade skålm, Hamilton velat göra honom till, vore han däremot icke. Mörner har med ett ord stått den Silverstolpeska kretsen i Uppsala för nära för att icke äfven i detta fall söka draga fram de försonande momenten, och det är tydligt, att han för den omdebatterades person bevarat en viss sympati, som är hans korrespondent fullkomligt främmande. — I de mångfaldiga memoarer och anteckningar, i hvilka Silverstolpes namn figurerar, äro på liknande sätt omdömena om hans karaktär synnerligen växlande allt efter olika ståndpunkter — och helt naturligt om man erinrar sig de omständigheter och förhållanden, under hvilka allmänna uppmärksamheten fästes vid honom. En detaljrik och belysande framställning af hithörande fakta har särskildt K. F. Werner lämnat i sin utförliga biografi öfver G. A. Silverstolpe;*

* »Några Anteckningar om Släkten Silverstolpe» utg. af [Carl Silverstolpe].

senare har B. Liljekrantz i sin afhandling om Höijer¹ skildrat de lärda och politiska stormar, som satte sinnena i svallning i det 1790-talets Uppsala, där Silverstolpe genomlefde sina sturm-und drang-år och vann sin olycksaliga ryktbarhet. Som ett komplement till dessa — och andra — framställningar kunna måhända följande anteckningar ha sitt intresse såsom gifvande ytterligare en del tidsinteriorer men ännu mer såsom bidrag till Gustaf Abraham Silverstolpes egen biografi. Detta torde särskildt gälla några utdrag ur en serie bref från honom till en af hans bröder, den bekante diplomaten, sedermera öfverintendenten Fredrik Samuel S., och speciellt en i denna brefserie ingående själfbiografi från år 1802. Författad under resan i Tyskland nyssnämnda år — sålunda efter förvisningen från universitetet genom den celebra musikprocessen — utgör den en resumé af och ett slags uppgörelse med det förflutna och visar, hur Silverstolpe själf vill uppfatta dessa på så olika sätt tolkade händelser och den roll, han däri spelat².

Det var på hösten 1790 som Gustaf Abraham Silverstolpe anlände till Uppsala och inskrefs i Östgöta nation. Tio år före hans ankomst till akademien hade hans äldre bror Axel Gabriel, den bekante författaren och politikern, efter två terminers studier därstädes aflagt sin kansliexamen och sedan rest tillbaka till Stockholm för att bli ämbetsman. Det framgår med all önskvärd tydlighet af dennes egna uttalanden, att hans behållning af uppsalavistelsen egentligen blott blef ett examensbetyg: sina grundliga kunskaper i vittra, politiska och språkliga ämnen tillägnade han sig först senare under långvariga och ihärdiga själfstudier. Planerna för Gustaf Abrahams framtid synas ha gått i ungefär samma riktning, utan att därmed är sagdt, att han själf skulle ha känt någon lust för ämbetsmannarummet. Han var öfver hufvud taget af en annan naturell än den allvarlige stillsamme brodern, mera receptiv, liflig, rörlig; mindre stadgad och målmedveten. Han hade förutsättningarna för att åtminstone lätt ryckas med af, om också icke att själf skapa och grundligt arbeta sig in i nya tankar, och följden blef den, att den nya tiden tog fatt i honom och gjorde honom till sin man. Ty tiden var på väg att bli en annan äfven vid universitetet. Gustaf III hade visat ett lifligt personligt intresse för akademien särskildt under 1780-talets senare hälft, då

¹ *B. Liljekrantz*, Benjamin Höijer. Lund 1912.

² Publiceras här med benäget medgifvande af justitierådet Karl Silverstolpe, som välvilligt låtit mig ta del af denna i hans ägo befintliga familjekorrespondens.

det ej kunde vara honom likgiltigt att ha universitetsmännen på sin sida, men själfva andan i den gustavianska regimen var allt annat än ägnad att befordra någon världsfrånvänd, i detalj gående eller öfver hufvud grundlig lärdom. Disputationsväsendet betraktade konungen närmast ur teatersynpunkt: kvickhet i repliken var det förnämsta i farsen; universitetet borde så långt möjligt vara en skola för belevfvenhet — den vikt han lade vid de »adeliga öfningarne» och försöket att upplifva den af honom såsom kronprinskansler stiftade adelsnationen vittna härom. Också iakttog samtiden, huru unga adelsmän i större antal än förut begäfvö sig till akademien: en »Spectator» i Uppsala försäkrar 1792, att den adliga ungdomen inom de sista tre åren nästan blifvit fördubblad. Följden af allt detta var, att en fläkt af den lättare luft, som svepte kring den gustavianska hufvudstaden och hofvet, trängde in äfven till det stillsamma lärosätet: man kunde berätta »den förr ohörda nyheten», att ungdomen i denna »tråkighetens grotta», som Armfelt kallade Uppsala, sysselsatte sig med dans och teater, middagar, slädpartier och teassemléer!²

I detta gustavianska fin de siècle hade emellertid andra strömningar inträngt, hvilka, uppmärksammade ungefär vid samma tidpunkt, blefvo de som egentligen satte sin prägel på lifvet i Uppsala under 1700-talets sista decennium i dess helhet: »jakobinismen» och den nya tyska, närmast den kantska filosofien. Uppsalajakobinismen var naturligtvis en direkt fortsättning af den kungafientliga opposition, som året 1789 hade drifvit till sin spets, och som särskildt bland de unga adelsmännen hade sina anhängare, men med inslag af de nya tankar, som första anblicken af Frankrikes lyckliga frihet väckt till lif. Den kantska filosofien, som under Dan. Boëthius' och Höijers egid kämpade sig fram vid universitetet, gaf anledning till knappt mindre rörelse i sinnena och räddhåga på högsta ort. Förmyndareregeringen, säger Adlerbeth i sina »Anteckningar», ansåg öfver hufvud taget filosofi »för föga annat än upprorsande», men detta blef i synnerhet fallet med den nya läran. Boëthius' häftigaste motståndare, den temperamentsfulle lockeanen Christiernin, tvekade icke att insinuöst sätta Kant och den franska revolutionen i direkt samband med hvarandra. »Fransmännen», skrifer han i en af sina stridsskrifter³, »tyckas vid sin

² Se härom en ganska underhållande insändare i Stockholms-Posten d. 2/3 1792 n:o 51, undertecknad »Spectator», samt genmåle i n:o 84.

³ »Försök till en alfvarsam och hufvudsakelig granskning af den Kantiska eller nya så kallade Chritiska Philosophien . . .» Ups. 1795.

revolutions eller statshväfnings anställande närmare följt Kantens än någon annan Philosophie». Stridföringen var perfid men förråder onekligen blick för effektiv polemisk metod: den fruktade jakobinismens skugga fölle på detta sätt öfver Kants svenska förkunnare, och därmed fanns godt hopp om att den filosofiska tvisten skulle lösas på ett resolutare sätt än genom förnuftsskäl och vetenskaplig pröfning. Icke för ty vann den nya läran talrika anhängare och trängde segrande fram i striden.

Det är nu i dessa förhållanden Silverstolpe kommer in: ett gladt kamratlif, ett lifligt politiserande och en börjande strömning af revolterande filosofiska och i viss mån äfven litterära idéer. Och slutligen: han kommer i beröring med en personlighet, som, efter hvad han själf säger, blef afgörande för hans följande öden, Benjamin Höjjer. Ett intimare umgänge mellan dessa sedermera en tid så oskiljaktiga vänner förmedlades med all sannolikhet af det i april 1790 stiftade »Vitterhetssamfundet», i hvilket Höjjer i maj 1792 tog inträde efter att ha blifvit till inval föreslagen af A. G. Mörner.¹ Vitterhetssamfundet var vid konstituerandet närmast ett sällskap unga adelsmän — af de ursprungliga 12 ledamöterna bära 9 adliga namn — som efter programmet »utile dulci» roade sig med att leka akademi. Intresset skulle delas mellan vitterheten och vetenskapen; man hade direktör, kansler och ständig sekreterare — hvilkèn senare post Gust. Abr. Silverstolpe beklädde; man läste upp och kritiserade insända skrifter, till en början författade endast af sällskapets egna medlemmar senare äfven af utomstående; godkända skrifter belönades med att antagas till förvaring bland sällskapets handlingar, och författaren komplimenterades af direktören; sammankomsterna voro åtminstone en tid offentliga. Förebilden var sålunda närmast Gustaf III:s akademi, ej det ett tiotal år förut afsomnade vittra uppsala-sällskapet »Apollini Sacra»; de rena ordensceremonier, som hörde till dess stadgar, saknades alldeles. En hyllning åt den gustavianska tiden, om också säkerligen närmast en protest mot den innevarande, blef invalet af landshöfdingen i Uppsala Elis Schröderheim, som höll sitt inträdestal d. 9 maj 1793. — Här finner man nu Silverstolpe i kretsen af hans dåvarande och delvis framtida umgängesvänner: Melcher Falkenberg, Clas Fleming, Ludv. Manderström, Ad. Mörner, Peter Tham, Fredr. och Gustaf Bonde, Carl Knös, Olof Kolmodin, Gustaf Rosén, Johan Sten-

¹ Vitterhetssamfundets »Protocoller» och »Handl. hörande till Witterhets Samf:s Protocoller» finnas å Uppsala Universitetsbibliotek, sign. U. 155, 156.

hammar, adjunkten Regnér m. fl. — och främst Benjamin Höijer. Medlemmar af samfundet voro för öfrigt äfven de äldre bröderna Axel Gabriel och Fredrik Samuel Silverstolpe. Gustaf Abraham var emellertid den utan jämförelse mest produktive medlemmen, och en hel rad af skaldebref, öfversättningar från latinet, idyller och afhandlingar ur hans penna rönte hedern att vandra ned i den bleckdosa, i hvilken samfundets skrifter förvarades.

Vitterhetssamfundet som sådant var naturligtvis ej särskildt politiskt intresserad, tvärtom märker man en viss skygghet att beröra alltför brännande frågor. Så t. ex. då ledamoten Gustaf Rosén till kritik framlagt en uppsats *Om Konunga-wälde* (27/x 91), kunde Fleming och Falkenberg »aldeles icke gilla walet af ämne», och Fr. Bonde trodde likaledes ämnet vara illa valdt. — Gust. Abr. Silverstolpe däremot gillade det: »allt hvad som uplyser förtjenar agtning». Och själf gaf han sig in på politiken bl. a. i en afhandling med titel *Utkast til Undersökning om Lagars och Regeringssätts Inflytande på Folkslags Characterer*, granskad på sammankomsten d. 27/x 91. Utgångspunkten anges genom motot ur Helvetius' *De l'Esprit*: »Ce n'est pas de la Nature, mais de la différente Constitution des états, que dépend l'amour ou l'indifférence de certains peuples pour la vertu». Sedan med exempel fastslagits, att lagar och regeringssätt utöfva en dylik inverkan, och Sparta och Lykurgus fått sin entusiastiska hyllning, öfvergår författaren till att framställa de olika regeringssättens olika verkningar i despotien, monarkien, den aristokratiska och den demokratiska republiken: »Stridiga känslor inom mig af vällust och af afsky väcka hos mig tvekan hvilketdera först bör förekomma min upmärksamhet. Men viken, I inbildningens störande irringar. Naturens enfaldiga känsla är tillräcklig: Jag skall först beskrifva Despotismen för att sedan hugna den förskräckta tankekraften med ljufware äminnelser.» Det blir emellertid alls ingen »undersökning» af de olika regeringssättens inflytande på folkkaraktären: Silverstolpe ger endast en framställning af Montesquieus bekanta doktrin om de tre grundprinciperna, *la crainte* såsom despotismens, *l'honneur* som monarkiens och *la vertu* som republikens princip. Men det är anmärkningsvärdt, att då Montesquieu, alltid främst relativist och skeptiker, delar sina sympatier mellan den aristokratiska republiken och monarkien, dock till förmån för den engelska modifikationen af sistnämnda statsform, så är det knappast tvifvel underkastadt, att det är den ädla demokratiska republiken, som hägrar för hans unge utläggares syn. Och helt naturligt.

Ty Silverstolpe, som också läst Rousseau och uppleft början af franska revolutionen, kastar, bländad af det magiska ordet *vertu*, alla realpolitiska resonemang och söker blott upp den statsform, som bäst stämmer med hvad hans känsla utpekar såsom den heliga grundprincipen i människans natur: friheten — och han är förkunnare af en trossats: endast genom friheten kan dygden komma i världen. »Det är endast åt den billiga Naturliga känslan, jag offrat den skänk af företräde jag gifvit åt Frihetens regering. Länders olika belägenhet, deras olika climater m. m. må genom Physiska verkningar göra Folkslag mer och mindre tjenliga at njuta sin sjelfständighet, och i följe däraf den samma mer och mindre nyttig; jag känner dock inom mig, at menniskan är född til Frihet, och jag skulle tro mig fela emot mina likar, om jag ej uphöjde denna rättighet. Ja, måtte den öfver alt uplifvas, måtte Folkslagen lära känna dess ljufhet, värdera dess ägande, och förstå at nyttja henne: Då skall Frid och enighet allmänt kringsprida sig, och en sällhet hugna jorden, hvars varagtighet ej skall befrukta några skiften».

Denna lilla afhandling från 1791 förtjänar att anföras därför, att den känslofulle unge frihetssvärmare, som möter oss här med blodet ännu i svallning efter skymfen 1789 — teoretisk republikan, för så vidt man nu vill läsa fram någon politisk öfvertygelse — kontrasterar ganska betydligt mot den man, som i de följande anteckningarna yttrar sig om sin politiska ståndpunkt under den egentliga »Junta»-tiden. Och det är väl att märka, att de oförbehållsamma brefven till brodern 1796—1800 på intet sätt jäfva den uppfattning, man af sjelfbiografien får, att ganska allvarliga och sansade synpunkter i grund och botten alls icke voro främmande för »Juntans» män, när man bortser från den jargon, de använde sinsemellan. Silverstolpe hatade hjärtligt förmyndareregeringen sådan denna till slut utvecklade sig; med afseende på Gustaf IV Adolfs regim finner man till en början uttryck för varm tillgifvenhet och goda förhoppningar gent emot den unge konungen, men sedan kan man bref för bre följa, hur stämningen förändras, med ett ord iakttaga samma långsamma omhvälfning i tänkesättet, som försiggick på de flesta andra håll i landet, och äfven den bitterhet desillusionen födde. Men den känslofulla republikanismen är borta. Utan att alls öfverdrifva det fasta och konsekventa i Silverstolpes åsikter öfver hufvud ser man dock, att en utveckling till större stadga i vissa afseende har skett, och denna är naturligtvis till en del årens men säkert icke minst Höijers verk.

I början af 1793 synes »Vitterhetssamfundet» ha afsomnat. Vid ungefär samma tid började nu de revolutionärt-politiska intressena komma i jämsning. Det är här nog att erinra om mera bekanta fakta, som delvis återkomma i det följande: »tryckfrihetens begrafning» med anledning af inskränkningen i tryckfriheten och Thorilds häktning i dec. 1792, studentkonventen, upplösta i april 1793 genom kungligt påbud och skrifvelse från hertigen-kanslern, och så hela raden af små explosioner, som kanske mest visa, hur irriterad man var både å högsta ort och i konsistorium: den tillämnade »andra tryckfrihetens begrafning» mars 98, uppträdet med anledning af kronprinsens födelse november 99 och slutkatastrofen, musikprocessen, med rättegång april—november 1800. Samtidigt pågingo de mera speciellt akademiska fejderna mellan Dan. Boëthius och hans anhängare och Christiernin samt mellan andra partier bland fäderna vid konsistoriebordet.

Musikprocessen slutade med Silverstolpes förvisning från universitetet. Redan under uppsalaliden hade han haft sin blick riktad mot Tyskland. Därifrån mottog han de mest fruktbara impulserna, och hans trenne journaler¹ äro i mångt och mycket banbrytande och förebådande för en snart kommande generations, nyromantikernas, intressen i denna riktning. Åtminstone från 1796 hade också hans lifligaste önskan varit att själf kunna få resa ut till Tyskland och göra personlig bekantskap med de där levande ledande männen. Strax efter broderns resa till Wien skriver han: »Om bror påminner sig så skref Höijer i Stenhammars album 'Invideo quod sine me ibis', och den tankan har ofta förekommit mig, då jag tänkt på brors resa.»² En tid hade han utsikt att med sin discipel, brukspatron J. Schöns son, få resa till Paris, men detta perspektiv tilltalade honom mindre. Efter musikprocessen började han emellertid känna atmosfären i fäderneslandet alltför tryckande och affärerna med de tyska bokhandlarna alltför tilltrasslade: han lånar utan föräldrarnas vetskap 1,500 Rdr af brodern i Wien och reser. I april 1802 är han i Stralsund. Sedan gick färdens öfver Greifswald, Berlin, Leipzig, Weimar, Jena, Dresden, Prag, Wien och så öfver Berlin och Hamburg hem. Med sin vanliga förmåga att göra bekantskaper tycks han ha kommit i beröring med nästan allt hvad Tyskland hade af lärdt och vittert folk: i Greifswald med Arndt, i Berlin med Brinkman och Fichte,

¹ Litteratur Tidning 1795—97; Journal för Svensk Litteratur 1797—1801 (—1812); Läsning i Et och Annat 1800—1807.

² Stenhammar företog 1789—90 en resa till Tyskland, Frankrike o. England.

i Weimar lefver han »midt i litteraturen och har i dag ($\frac{2}{6}$ 02) besökt de bägge härvarande antipoderna Göthe och Kotzebue», och från Jena skrifer han med tydlig belåtenhet ($\frac{7}{6}$): »I afton souperar jag med Göthe, Schlegel, Schelling &c hos en bokhandlare härstädes. I Weimar gjorde mig gamla EnkeHertiginnan den artigheten, at komma til mig på en promenad och tala ganska länge med mig. Man undrar på en Svensk, som känner tyska litteraturen i bottn». Här blef han också enligt egen uppgift nära lierad med Schiller, fröken Imhoff m. fl. lärda och poeter.

Silverstolpe ville med sin tyska resa inleda ett nytt skede i sitt lif. Hans plan var tydligen — efter hvad det framgår af brefven — att vid hemkomsten så småningom söka reda upp sina affärer, göra sig af med boktryckeri och eventuellt äfven bokhandel, ägna sig åt pedagogiska uppgifter och inrätta ett undervisningsinstitut. Han hade emellertid sin ställning som persona ingrata så klar för sig, att han ej ens vågade hoppas på att utan vidare få kanslersgillet tillstånd till detta institut: därför skulle han nu också under sin resa studera döfstumundervisningen i Berlin — hvilket han äfven gjorde —, vid hemkomsten låta detta komma till vederbörandes kännedom och på så sätt, via en skola för döfstumma, komma fram till sin allmänna uppfostringsanstalt! »Pretexten» såsom sådan visade sig sedermera visserligen obehöflig men är ganska betecknande för situationen och för Silverstolpes uppfinningsrika hjärna.² Som ett led i uppgörelsen med det förflutna får man väl nu också betrakta dessa själfbiografiska anteckningar, som han sänder brodern, och om hvilka det mycket högtidligt heter i ett bref från Leipzig d. $\frac{14}{5}$ 02: »Jag har hundra saker at berätta dig, som alla skola upplysa Dig om min närvarande både ställning och bildning, hvarom Du, efter de fragmentariska uppgifter Du fått, ej kan rätt döma. Min person och mina öden äro romantiska nog. Adelheim-Borgström och Höjer äro de enda som rätt känna dem, och jag har aldrig velat förtro dem åt posten. Som Du i alla fall ej tränar af nyfikenhet, vill jag lofva Dig at småningom beskrifva

² Silverstolpe förfrågade sig genom Rosenhane hos kanslersgillet, som hänvisade till Stockholms konsistorium. Af detta fick han tillstånd att anlägga sitt institut i Stockholm efter den plan han själf uppgjort; han måste blott förbinda sig att låta en af stadens präster undervisa i teologi. I hvad mån en undervisningsanstalt i enlighet med dessa planer verkligen kom till stånd framgår ej tydligen af brefven till brodern. Saken torde ha stannat vid en gossension af blygsammare proportioner. — Jfr A. F. Skjöldebrands elaka berättelse om G. A. S:s misslyckade audiens hos Gust. IV Adolf i »Memoarer» utg. af Schück D. II s. 155 och anm. s. 167.

dem . . . Jag beder dig gömma sådana lappar, dels för min egen nyfikenhets skull i framtiden, dels för min justification om jag snart skulle dö. I allmänheten behöfver jag ej justifieras, men hos mina vänner, som ej fått och ej bordt få mitt förtroende, desto mer. Åt Dig kan jag förtro allt, ty Du gör deraf samma bruk som jag: *tål och tiger, väntar rättvisa och hämnas aldrig.* I ofvannämnda bref från Jena (1/6) kommer första afdelningen åtföljd af denna introduktion: »Här sänder jag Dig början af mina lefnads-Anecdoter. Jag behöfver ej castigera stilen för dig. Jag gör detta för at gifva Dig en idé om hurudan jag verkeligen är: jag skall ej tala tvetydigt, jag skall icke en gång försvara mina fel. Så fort jag hinner, skall Du få fortsättningen, och innan jag öfverger Tyskland, skall Du fullkomligt känna mina öden, min ställning och mina planer.»

Silverstolpe äger så mycket större rätt att själf få oförbehållsamt komma till tals, äfven om hans framställning på vissa punkter tydligen är alltför ensidig, som den allmänt citerade lefnadsteckningen i Biograf. Lexikon flutit ur antagonisten Palmblads penna.

Själfbiografi.

»Jag räknar egenteligen början af min lefnad i verlden ifrån den tid jag kom til Academien. Förut voro redan många anlag väckta, men dels hade det stadnat vid blotta anlaget, dels voro dessa anlag missbildade. Endast i musik och teckning hade jag hunnit någon mekanisk färdighet. Jag hade läst alla de franska lätta litteratörernas arbeten, trodde mig dermed hafva genomlupit hela kundskapens fält, och var i grunden okunnig.

Min olyckliga ofärdighet¹ icke mindre än hela upfostrings-sättet i hufvudstaden hade gjort min eljest starka kropp bräcklig nog: i synnerhet hade den ej fått den härdighet, som hvar meniska bör söka förvärfva. Jag anklagar ej den regelbundenhet, hvori jag hela min barndom lefde, men om den å ena sidan verkade stadga, då jag kom på egen hand, föranledde den å den andra en dum feighet emot allt ovant, som yttrade sig lika mycket i tänkesättens vändning, som i kroppens förmåga. Jag hade starka passioner, men de voro alla riktade till en punkt — politiken — en följd af 89 års riksdag. Ur Barnkammarn och Riddarehuset kom jag til Academien, et ställe der då ännu den obeskränkta

¹ Silverstolpe var puckelryggig; »magister Silverpuckel» hette han äfven i kamratkretsen.

anda rädde, som dref til fullkomlighet genom täflan, der striden mellan godt och ondt leder til erfarenhet, til känsla och öfning af krafter, och der wetenskaperne rikta begrep och bemödande til fullkommande. Detta var mig en aldeles ny verld. Naturligtvis ville jag i början förlika den med min gamla. Nära tu års studerande som dilettant tilbragtes til detta ändamål och medförde den naturliga verkan, et sceptiskt tilstånd, der jag förblef stadig genom vana men vacklande mellan hvad grundsattser jag borde välja. Två händelser bidrogo at uplösa detta ovisshets tilstånd. Min bekantskap med Höjer och mitt deraf följande beslut at bli Academicus och gå den vanliga Informators vägen.

Min bekantskap med Höjer. Han var den första som lärde mig känna, huru jag var i bottn okunnig, som visade mig, huru jag borde studera, som väckte hos mig eller åtminstone gjorde för mig redigt det sanna nitet för wetenskap. *Mitt beslut at bli Academicus och Informator.* Ty nu måste jag på alfvare studera wetenskaper och mig sjelf. Ifrån denna tid räknar jag den vändning min caractere fått at känna et högre interesse än ögnablickets och at anse inga hinder, inga motgångar för giltiga skäl at derifrån afstå. Genom sådana grundsattser bildades tillika min poetiska imagination. Föreställ Dig detta frö i tilväxt, och jag mögnar småningom.

Följande händelser gjorde mig til Bokhandlare. Min politiska bana hade hos mig förorsakat en oöfvervinnerlig afsky för Embetsmannavägen, hvarvid jag skulle sälja bortt min independance. En Academisk syssla ansåg jag ej för sådan: man har lof at bedra sig i Ungdomen, då man tror allt vara så som det borde vara. Mina utsigter vid Academien voro vackra, men långväga. Jag skulle lefva kanske i 20 år, innan jag kunde bli Skyttianus. Ergo måste et medel tilgripas, och behofvet af böcker samt tilfället genom Schön² gjorde, at jag började bokhandeln. Härtil kom at jag var dödligt kär i Gustava Schön, och jag trodde ej utan skäl at på denna väg kunna få henne. Schöns beredvillighet hade många grunder. Han hade lurat mig vid contractet om Sonen, ty 220 Rd. i et för alt var mindre än någonsin någon Informator den tiden kostat. Han var mig mycket förbunden och tillika fåfång: han yfdes at hafva hulptit en Adelsman — och ändteligen, han ville ha mig til måg, om jag kunnat förvärfva en tilräcklig ägendom, ty han visste, at Gustava och jag tälde hvar-

² Joh. Schön, f. 1755, † 1805, grosshandlare o. brukspatron, fader till G. A. S:s discipel Johan (Janne) Schön.

andra rätt väl. Denna tid arbetade jag sjelf och alt för mig. Jag förkofrade mig i alla afseenden, och jag såg ingen möjlighet til motgång i verlden. Denna möjlighet insåg jag först, när Schön, sedan Lotta refuserat Schwan,[†] för att behålla honom vid contoiret, gaf honom Gustava. At min ringa person och flickans tycke skulle stå efter för handelsinteresset finner den lätt, som känner Schön, och han exponerade sig ej derigenom, då jag ännu aldrig gjort flickan några propositioner. Om Du kan föreställa Dig det ögnablick, då en yngling första gången blir bedragen i et i en häftig passion grundadt hopp, så ser Du mig, då jag inom fyra ögon tog afsked af Gustava, och taflan blir mera plågsam, när hennes oskyldiga bekännelse, at hon ej gifte sig de bon cœur, åtföljd af tårar och starka vänskapsförklaringar til mig, tilkommer. Jag fann mig nödsakad at afbryta scenen och några dagar derefter resa bortt. Detta var 95. Märkte Du ej min dåvarande melancholie? Mina dagar i Schöns hus blefvo efter denna stund ej roliga. Ty dels led jag, dels förändrades Schöns upförande med hans planer. Jag blef för honom en person utan annat än fåfångans interesse, och han började calculera, om han möjligtvis skulle på mig kunna återvinna, hvad han för sin son kostat på mig. Så snart jag skiljts vid Janne, kunde jag ej mer så ofta frequentera hans hus. Jag följde min instinct, jag skydde plågan och teg, jag såg hans förändrade lynne, lät honom gå sin väg, samtyckte til alla hans förslag, gjorde honom reda för intet, ända til dess han sjelf tvang til en explication, der jag lät honom förstå, at jag gerna ville vara den lidande, häldre än i hans ställe. Vår inbördes penningearrangement känner Du, och om allt lyckas är jag honom quitt nästa år. Han har aldrig kunnat hos mig upväcka eller inplanta köpmansandan, och han förlåter mig det ej. Hans mildaste tanka är, at jag är en narr, som ej först och för allting vill förtjena pengar. Jag hör honom och tiger, ty det ligger i min natur at aldrig försvara mig inför den som ej kan förstå mig.

Genom denna misslyckade kärlekshistoria flyttades jag ur fantasiens rike och blef lärd och bokhandlare. Det var samma år som jag beslöt at bli Journalist — det första steget til alla mina olyckor. Jag insåg alltför väl, at jag derigenom skulle exponera antingen min person eller min heder — at jag skulle bli en

[†] Hans Nicl. Schwan f. 1764, † 1829. Schöns kompanjon, sedan direktör för ostind. kompaniet, borgarståndets talman, statsråd m. m.

usel Gjørwell² eller en hatad hederlig man: men för en ung karl är det lätt at välja det sednare, då han ännu ej hunnit lära, at det goda han verkar ej är för hans listid, och at han derföre bör bereda sig til allt möjligt lidande, och då han ännu tror på de personers redlighet och ståndagtighet, hvilka han skänkt sin agtning och sin vänskap. Jag hade orubbad kunnat ställa mig emot hela världen, då jag förtrodde mig til en inskränkt krets af lärde, hvilka jag ansåg vara livvade af samma nit som jag. Höjer och Afzelius³ äro de enda, som ej svikit. Men mera här-om längre fram.»

(I bref dat. Berlin den 7 aug. [1802]) — »Jag är nu på en gång Bokhandlare, Journalist och Informator, med framgång, ehuru Bokhandeln skötes ganska illa.³ I Upsala, der jag bodde, tändes nu redan i hemlighet den eld, som skulle förtära mig. Då jag anmodade flera af dervarande professorer at bli medarbetare i min journal, feck jag afslag af alla utom Boëthius och Afzelius. Jag tog detta för lättja, men jag har sedan måst medge, at Höjer såg rätt, som sökte orsaken i deras förargelse at en ung man understod sig at göra et arbete, som de ej sjelfva proponerat. Dertil kom min tilväxande credit både i hela landet och vid Academien, der jag använde mina ökade penningetilgångar til de fattigas hjälp, och der jag kunde hjälpa ännu flera genom recommendationer, hvartil mina af Dig kända många relationer i den stora världen gånge mig lätthet. Det första prof jag märkte af detta mot mig upväxande hat var, när jag sökte Boktryckeri-privilegium i Upsala, vid hvilket tillfälle hela Consistorium, Boëthius undantagen, declarerade sig emot mig. I min godtrogen-

¹ C. Ch. Gjørwell, den bekante publicisten och samlaren. G. A. S:s ordöme är väl närmast föranledt af G:s ställning till Gustaf III:s politik.

² Per Afzelius, med. adjunkt i Uppsala.

³ Brevet från denna tid ge några upplysningar om S:s journalistiska planer: D. ^{22/10} 96 skrifer han: »Bokhandeln går bra, och Litteratur Tidningen stiger i credit. Af vissa häften har jag knapt 50 Exemplar öfriga. Til nästa år begynner jag et nytt dagblad i Stockholm, för at remplacera det afdöda Extraposten. Gud låte mia son bli lyckliga[re] än den stackarn.» I mars 97 ha planerna förändrats. »Litteratur Tidningen continuerar ännu i år, och nästa månad begynner jag utgifvandet af en månadsskrift kallad Journal för Svensk Litteratur. Man måste känna tiderna på pulsen, hvad de kunna tåla.» Det är nu Tysklands litterära tidningar S. vill efterlikna; i ett bref d. ^{29/7} 97 heter det triumferande: »Du kan endast föreställa Dig, huru mit anseende på kort tid blifvit förändrat, sedan jag började utgifva min nya Journal för svensk litteratur. Kriget är börjat med alla usla författare, och jag är redan rundt omkring öfverfallen med overt af våra scriblerer. Något godt skall uträttas härmed, och jag ser redan, at klokt folk börjar göra räkning derpå. Detta ökar min frimodighet, och jag smickrar mig med hopp at i Sverige kunna gifva ut en lika frimodig litterär Tidning som de Tyska. Jag vore dermed belönad för all möda, och allmänheten vore mig skyldig tack-samhet.»

het ansåg jag detta ännu vara en följd af professorernas förbindelse med gamle Edman.² Det andra profvet var, när jag skulle utnännas til Docens,² då det säkert gått på tok, om ej Christjernin opponerat sig, och de derföre af partianda understödt mig. Under tiden växte de Academiska partierna, och som bägge gjorde orättvisa ömsevis, kunde jag ej höra til någondera. Man antastade mig på bägge sidor, och då jag ej kunde gilla, måste jag af bägge hatas. Jag hade 99 ej några andra vänner quar än Boëthius och Afzelius, sedan ÄrkeBiskopen³ sett, at han ej kunde i mig vänta en ifrig försvarare, och Wikman⁴ förgäfves sökt få mig til sin anhängare. De som voro mindre hätska partianhängare stötte sig på min näsvishet at bo i eget hus och der lefva tämligen väl. Jag bör här medgifva, at min attention til dessa Academiska stridigheter nog mycket drog mig ifrån min handels skötsel, och at mit i Upsåla inrättade hushåll föranledde depenser, som äro första grunden til min handels ndervigt.⁵ Oförstånd var dock dertil egenteliga ordsaken och slurf at ej i tid betänka slöseriet, men deremot ursäftar jag mig dermed, at jag gjorde godt åt många behöfvande studerande, at jag uppehöll och til arbete lifvade personer, som dessutom antingen svultit eller ej kunnat studera, och at jag gaf exempel af den rätta ton, som bör härska bland dugliga studenter. At en samling af quickt och kunnigt folk ej skulle lemna dårskapen och

² Joh. Edman, akad. boktr. sedan 1767, död 1791. Hans änka hade 1794 öfverlåtit tryckeriet på sonen Joh. Fr. E. — Om boktryckeriplanerna bl. a. i ett bref d. 29/7 97: »... i boktryckeriet interesseras (dock under uns) Benjamin Höjer för en fjerdedel af vinsten emot förbindelse at vara inspector öfver hela det mekaniska af rörelsen: en sak, hvarigenom han får sin utkomst och blir en mera arbetsam hjälpare än förut... Nu står det i görningen om jag får privilegium eller ej. Boktryckare Societeten rifver op himmel och jord, och Edman har förmått consistorium at afstyrka saken hos Cantzlicollegium: men mina Stockholms Gubbar äro mig trogne och lofva det bästa. Jag är i dag hemkommen från Stockholm, der jag vigilerat saken. Gubben Sparre var charmant och talte mycket vackra saker om Dig. Rosenstein och Rosenblad stå äfven på min sida.»

² S. kallades våren 1797 af Neikter till politices docens.

³ Uno v. Troil, son till Sam. Troilius och styfson till G. A. S:s faster Brita Elisabet Silverstolpe.

⁴ Sven Wijkman, kalseniansk professor

⁵ Första underrättelsen om denna celebra «table ronde» träffas i ett bref 22/10 96, i hvilket det heter: »Jag har varit här sedan den 1 October, och finner mig återkommen til mit element. Arbete och godt karl-sällskap gör Upsala för mig til den roligaste ort i Sverge. Wår Société består nu mäst af Höjer, Hans Hjerta, som ligger här och studerar juridique, Netherwood, Tham, Sehman och Adelheim. Vi hålla nu eget hushåll tilsamman, sedan vi förskrifvit oss en hushållerska ifrån Stockholm. Vi må rätt väl och ha mycket roligt.» — J. W. Netherwood var S:s medhjälpare vid bokhandeln och responderade på hans docentafhandling; Tham och Adelheim (Borgström) vunno namnkunnighet vid 1800 års riksdag, då de tillhörde de adelsmän, som afsade sig adelskapet; Sehman var broder till den bl. a. genom Stenhammars »Elegi» bekante Karl S.

okunnigheten i fred var naturligt, men min och de minas oförsigtighet låg deri, at vi ej misstänkte möjligheten af rapportörer, och at vi, under medvetande af rättheten och renheten i våra afsigter, ej sjelfva gjorde hemlighet af våra anmärkningar och tankesätt. Du bör märka, at detta ej rörde politiken utan något, som är långt ömare, *litteratörers oduglighet* och *consistorii knep*. Politikens inblandande är ej kommet ifrån mig eller min societet men var lätt, då våra tankesätt ej voro okända. Wetterstedts¹ extravagancer bidrogo dock i synnerhet til at gifva mit upförande i Upsala et politiskt utseende. Så ofta han hemma hos Fadren träffade Kaulbars eller Lewenhaupt, tog han sig tilfälle at uphöja Franska revolutionen i ton af en ägta Jacobin, den enda han förstod, och det enda resultat han drog af våra samtal om detta politiska phænomen. Dessa upretade Fadren, som beskyllde mig för at hos sonen inplanta Jacobinism. Du vet huru poiken lönat, hvad jag för honom lidit: vore han ärlig, borde han öfver allt bekänna, at just under den tiden feck han af Höjer och mig första begrepet om statens helighet och nödvändigheten at bibehålla regeringssätt orubbade: at vi bådo honom lära sig at ej i onödan prata, men förgäfves: at vi sökte hjelpa honom ifrån den förlägenhet, hvori hans upförande inledt honom, och at vi tilstyrkte hans utresa, för at hjelpa hans actier och stadga honom sjelf. Jag hade ej en idé om egen fara, ty jag tänkte på mina vänner.

Fadren Wetterstedt var väl genom sin dumhet anledningen til Kungens första förargelse emot mig. Konungen kom resande til Upsala, och jag mötte honom på landsvägen. Jag hälsade på den grannaste vagnen, men ej på den sista der Konungen åkte. Han frågade Wetterstedt hvilken jag var, och han var nog dum at nämna mig. 8 dagar derefter feck jag det andra afslaget på min tryckeriansökning. Kaulbars, som vid denna scene var på Slottet, kunde ej bärga sin glädje öfver denna händelse utan lät berätta mig den genom Bourdonniere.²

Med ErkeBiskopen bröts den skenbara vänskapen genom följande händelse. En Magister Kasteman gaf ut en Disputation, hvilken Theologiska Faculteten ville förfölja men Boëthius beskyddade.³ Boëthius blef buden til middag til Troil, som mötte ho-

¹ Gustaf af Wetterstedt, son till landshöfdingen i Uppsala Erik af W.

² Franc. de la Bourdonniere, fransk språkmästare.

³ *Niz. Ol. Kasteman*, De Religione Naturali, Moralitate subnixa, Religionis Revelatæ Fulcro, 1797. Om denna afh. jfr förf:s svar i Journal för sv. litt. Bd 2

nom i Förstugan med beskyllningar för kätteri, hvaraf upkom en ordväxling, der B. sade T. många oförsynta sanningar. Jag berättade en gång denna anecdot hos Schön, der Tersmeden¹ fattade fyr och flam emot Troil. Jag gissar, at han scrupensat Troil, åtminstone åberopade T. sig honom, då han vid en anställd explication oss emellan ville göra mig til lögnare. Boëthius confronterades och nekade factum (ordsaken straxt). Jag förklarade, at jag berättat hvad Boëthius sjelf berättat, och at jag ej kunde hjälpa, om det vore falskt: at Troil ej kunde klaga öfver at jag hos Schön talat derom, hvilket jag ansåg som mit hus, och at jag ej är ansvarig för deras eller Tersmedens indiscretion: at jag ej ville köpa hans vänskap genom en humiliation mot min öfvertygelse, emedan jag ännu ansåg anecdoten sann. Dermed åtskiljdes vi, och ifrån den stunden har T., styrd af Murray,² varit min activa fiende. Faster³ var i staden — Murray skulle reta henne emot mig, men hon tog mit parti och bad mig vara i ro. Ifrån denna tid feck ej Fru Murray umgås med mig.

Eftermiddagen gick jag til Boëthius och begärde explication på hans upförande. Han bad mig ursägta, at han ej ville gräla för en så obetydlig sak, häldst följderna voro de samma, då jag ej humilierat mig. Jag gaf efter. Han var Rector och hade haft någon obehaglig scene med studenterna, vid tillfälle af en ny tryckfrihetsförfattning,⁴ hvilken blifvit mig mycket exagereradt berättad til Stockholm, der jag meddelade honom åt Gubben Rosenstein, som i sin dumma klokhet, då han ville ställa allt til rätta, skämde borrt saken och comprometterade Boëthius. Detta skyllde Boëthius i hemlighet på mig och Höjer, och derföre comprometterade han mig nu hos T., och efter den dagen var han bägges vår hemliga fiende, under ytan af den varmaste vänskap.⁵

Det var vid denna tid som något lyckligt snille påfann den konsten at döpa mit sällskap med et partinamn, *Funtan*, hvari-

s. 86 ff. på en anonym rec. i Tidn. för Wäxiö Stift 7/2 98. Rec. börjar med anmärkningen, att »denna Afhandling, hos oss en bland de första, i hvilka man welat använda den senast antagna Philosophien til Theologiska ämnen, är derigenom märkwärdig».

¹ Förmodl. Lars Gust. T., kapten vid liggardet och gift med en af Schöns döttrar.

² Adolf Murray, anatomie professor.

³ Jfr s. 74 not 3.

⁴ Af d. 26 mars 1798. — Jfr *Werner* a. a. s. 273 ff.; *Liljekrantz* a. a. s. 230 f.

⁵ Boëthius' hållning under musikprocessen har synts svärförklarlig, och visst är, att Höjer och Silverstolpe kände sig både öfverraskade och i hög grad smärtsamt berörda. »Mit misstag på B. är det mest smärtande jag i min lefnad gjort», skifver S. 24/20 1800. — Jfr äfven *Liljekrantz* a. a. s. 290 f.

genom det feck air af klubb m. m.¹ Nu började man at med hätskhet behandla, och anledningen dertil var egenteligen Höjers ansökan efter Christjernin.² Om du har et begrep om alla de gemenheter Prester begå vid ansökningscollisioner, så kan Du föreställa Dig detta — eljest icke. Under tiden inföll följande händelse, der jag högst oskyldigt kom at spela en role.

Jag var i Stockholm vid Drottningens första Barnsöl. Några poikar skrefvo hop en scandalös parodi öfver En jungfru födde et barn i dag, och söngo den på sin kammare — *NB. jag kände ingen af dem.* Nordmark³ var Rector och var nog dum at beifra det och at i stället för at hålla sig til personerna gifva hela studentcorpsen en skrapa, hvilken står at läsa i mina Protocoller — Bihaget.⁴ Åtta dagar derefter kommer jag til Upsala, der man berättar mig, at professorerna upgåfvo mig såsom Visans Auctor, at Jag och Juntan voro de personer Nordmark menat, och at studentcorpsen ville begära förklaring deröfver hos Nordmark. Vid detta tilfälle togs det steg, at curatorerna aflemnade en skrift til Rector, hvilken, jämte hvad som dervid föreföll, äfven står at läsa i mina Protocoll, i min sista försvarsskrift til Cantzlern. Några dagar derefter kom Kungen til Upsala och gjorde Fersen til Cantzler. Genom Flemingens indiscretion feck jag veta, at om jag ginge up med de öfriga docenterna på præsentationen, skulle jag blifva utvist. Jag fingerade derföre en blessur i min fot och blef borrt. När jag upropades, svarade Konungen — han är icke här. Emedlertid hade jag eviterat det åsyftade sättet at så skymfa mig, at man varit nödsakad at stryka ut mig ur docentlistan. Förargelsen mot mig var under tiden ökad genom boken om Franska Revolution⁵, för hvilken jag åtog mig allt ansvar. Jag var den farligaste person i Riket, och man rådslog om medel at undanröja mig. I det följande skall jag säga, huru privat hat äfven deri inblandade sig.»

(I bref dat. Hamburg den 30 aug. 1802.) — »Det var et ögnablick under hertigens Regering som Ordnaorna voro nära at få det högsta inflytande både i Politiskt och Religiöst afseende. FribyggareOrden var den första, som ryckte borrt sin masque och

¹ Af detta vill det sålunda knappast synas, som om den Höjers-Silverstolpeska kretsen, som Liljekrantz påstår s. 84, »af dem själfva döpts med namnet Juntan».

² Christiernin död d. 24 febr. 1799.

³ Z. Nordmark, physices professor.

⁴ S. utgaf 1800 en 259 sidor stark volym innehållande aktstycken från musikprocessen samt 1801 Bihang därtill.

⁵ Järtas bekanta satir om återupprättandet af den franska monarkien, som i okt. 1799 utkom anonymt på S:s förlag.

blottade sin afsigt genom Journalen för Uplysning och Seder.² Jag ansåg för min pligt at i början quäfva detta tiltag, och medlen jag dertil nyttjade, finner Du i min Journal. Om Du anser anfallet strängt, så kom ihåg, at faran var stor: at denna Orden var nära at slå under sig Rikets upfostringsverk och var understödd af Regeringen och de förnåma. Anfallet lyckades — Ordens inflytande föll, och jag blef målet för de slagnas enskilda hämnd. Stenbockarne, Baron Bonde, Fleming &c kunde ej mätta sin galla. Några mindre ljus, såsom Manderström, Kölmark, Eurén &c voro i sina kretsar mycket verksamma, i synnerhet Eurén,² hvilken, som jag sedan fått höra, legat under hela upsalaaffären. Rosenblad var i Guds namn ond på mig. När nu en tidepunkt nalkades, då en politisk crise skulle förefalla, så kunde jag förutse, at jag skulle bli offret. Nu kommer ordningen til händelser, dem Du känner: huru man vägrade mig at resa til Norrköping³, anställde Processen emot mig, och huru den utföll. Innan Domen af Konungen var stadfästad, hotade mig en större fara. Jag hade fått in Massons Mémoires de Russie⁴ 30 Ex., hvilka inom några timar såldes samma dag de annonserades. — Ulrich hade redan länge haft dem i sin catalog, och i anledning deraf hade Ryska Ambass. ingifvit sin Note. Samma dag stod min annonce i Tidningarna, och man beslöt at straffa mig. Hos Ulrich fann man exemplar, men han undgick all näpst. Jag blef snäst af Riksdrotsen, och när jag til mit försvar anförde, at ingen lag funnes, som förböde mig at sälja denna bok, blef jag utkörd. Han gjorde mig sedan reparation genom PoliceMästaren, och jag tror, at bägge tilsammans afvände, hvad man tilämnat, at skicka mig ur Riket. Jag feck då Malmström til censor, hvarigenom jag väl i lugn drifver mina affärer, men också under et tvång, som numera gör dem mindre profitabla.

Skakad af så många motgångar kunde jag ej vara lika lätt som vanligt til mit lynne: men i synnerhet plågade mig, at min Far aftynade af sorg och af en innre strid mellan hans böjelse at urskulda mig och hans scrupler öfver min oförsigtighet. Jag måste lida och tiga. Nu inföll den kärlekshändelse, som utgör en af de

² Fribyggjarorden, stiftad 1787, utgaf 1796-98 Journal för allmänna uplysningen och sederne, och 1799 Skrifter upläste i sällskapet F. B. Silverstolpes recensioner återfinnas i Journal för sv. litt. Bd. I s. 24 ff och s. 264 ff samt Bd. III s. 641 ff.

³ G. Eurén, kanslerssekreterare vid Ups. univ.; bekant som Kotzebueöfversättare.

⁴ Till riksdagen 1800.

⁵ Charles François Philibert Masson de Blamon, lägre militär i rysk tjänst, förvisad 1797 af Paul I. Jfr Werner a. a. s. 329.

förnämsta epoquer i min lefnad, och som öfvertygat mig, at jag är i högsta grad capabel af oegennyttia.

Du känner, huru jag blef bekant med Wikmanson:² huru han testamenterade mig upsigten öfver hans hus m. m. Allt detta utträttade jag, så godt jag förmådde, med Ziervogels² tilhjelp, och jag vann husets agtning och kärlek. När jag om sommaren kom til Stockholm, företog jag mig at undervisa Mlle Wikmanson³ och en hennes vän Mlle. Edman i Moral, Historia, Konsttheori &c. Detta gaf mig tilfälle at se hennes anlag, och mit hjerta, då så lätt retadt, kunde ej emotstå henne. Jag måste älska, och allt bidrog til at jag måste önska mig henne til hustru. Jag behöfde lugn och trodde at kunna finna det under en högst inskränkt lefnad med en hustru, som var van dervid, och hvars bildning kunde i inre lycksalighet ersätta, hvad som kunde felas oss i yttre: jag trodde äfven at derigenom fullkoml. upfylla min pligt mot Wikmansons älskade skugga. Jag friade — och feck Nej. Flickan ville ej yppa sina skäl, och Modren, som älskade mig och önskade vårt giftermål och dertil fruktade för et annat, blef i högsta grad upbragt emot sin dotter. Nu blef jag nödsakad at taga dottrens försvar emot mig sjelf. Jag kan ej beskrifva, hvad möda detta upförande under nära tre månaders tid kostade mig, då min passion genom et dagligt umgänge och en hos flickan ökad tilgifvenhet växte, då jag såg flickan förtäras genom sin svåra belägenhet mellan mig, mot hvilken hon hade tacksamhet, Modren, som aldrig lemnade henne i fred, och fästmannen, som ständigt sökte upreta henne emot mig och genom en suckande overksamhet ständigt aflägsnade den stund, då denna tvetydiga belägenhet kunde brytas. Genom en hazard upptäckte Modren flickans förening med Modeer, flickan föll i convulsioner, och jag måste nu igen trösta. Korrt derefter dog Modren, och man flydde til mig. Jag var nu mästare öfver mig, man gjorde mig rättvisa, och jag plågades blott af tomheten efter et bedraget hopp.

Derefter följde min liaison med Fröken Länroth den Du känner.⁴ Jag lefde med henne förtroligt, aldrig i afsigt at söka hennes kärlek, utan blott för at genom vänskap ersätta tomheten efter kärlek. Du vet, hvad detta förtroliga umgänge verkade på flickan, och

¹ Joh. Wikmansson, den bekante musikern, d. 1800.

² Sam. Fr. Ziervogel, rådman i Sthlm och ledamot af Musik. Akad.

³ Kristina Maria W., gift 1815 med P. Westerstrand.

⁴ Brefven till Fr. Sam. S. meddela intet om denna »liaison». G. A. S. hade emellertid, trots de svårigheter som uppstått därigenom, att konungen bestämdt vägrat underteckna hans pass, personligen sammanträffat med sin bror i Wien.

huru jag af skyldighet tvangs til et steg, på hvares lyckliga utgång jag alltid tviflade. At jag i den saken upförde mig som jag borde, säger mig mit samvete.

Sedan jag flyttade ifrån Upsala, kom jag närmare til skötseln af mina affärer och fann dem i största oordning och största fara. Landets œconomiska ställning och litteraturens förfall under en hård censur voro inga tröstande utsigter. Jag fattade mod af följande skäl: at den som arbetar bör kunna reda sig, at om jag ägde många fiender har jag ock många vänner, at jag genom cession skulle öka mina motståndares seger och sätta mig ur stånd at vidare gagna. Jag kan också ej löpa fara at bedraga någon, om jag får lefva, och om ej tidens olyckor tilstänger för mig som för alla alla tilgångar. Men för at vara fullkomligt säker bör jag ej räkna blott på min bokhandel: jag bör åtminstone kunna föda mig genom en bisak. — Nu återstår af min Biographie blott at beskrifva Dig min närvarande bildning och alla mina planer. Du känner redan det mesta deraf, men det bör interessera Dig at se allt i sit sammanhang. Jag smickrar mig at det finnes et sammanhang i hela min lefnad, och jag skall söka at i framtiden bibehålla det².

* * *

Silverstolpes självbiografi är en kortfattad »bildningsroman», i hvilken han velat skildra sina läroår: rik på förvärfvade erfarenheter skulle han sedan börja ett nytt skede af sitt lif. Hans lyckliga förmåga att »fatta mod» skulle komma honom väl till pass och bli satt på hårda prof under dessa kommande år. Uppfinningsrik och mottaglig för nya intryck som han var, älskade han att ständigt planera för framtiden, men bristen på ihärdigt allvar samt den förlamande och distraherande inverkan af en derangerad ekonomi hindrade honom oftast att bringa till utförande äfven sådana planer, som icke från början voro blott lösa projekt födda af stundens ingifvelser. Om det sålunda icke alltid är så lätt att upptäcka detta »sammanhang», som han själf tror sig ha funnit och utfäster sig att söka bibehålla i sin lefnad, och om hans arbete af inre och yttre anledningar i mycket får splittringens karaktär, så förefaller det ändock, som

² G. A. S:s mening var, som framgår af hithörande bref, att sända fortsättningen efter hemkomsten till Sverige: »Slutmeningen sänder jag från Sverige, dit jag nu alfarligen längtar. Du kan sjelf göra den conclusion, at min lefnad varit intressant, både genom motgångar och njutningar. Jag är lycklig i mit medvetande och i mit hopp — kan man begära mera?» Någon direkt fortsättning blef dock veterligen aldrig författad.

om en viss enande synpunkt finnes, ut ifrån hvilken man kan betrakta hans sträfvanden under dessa senare år. Redan förut är nämnt, huru han genom sina tidskrifter sökt rikta uppmärksamheten på Tyskland och de nya strömningar inom filosofien, vitterheten och konsten, som där utvecklats under 1700-talets sista decennier. Han hade därvid särskildt visat sig påverkad af den tyska nyklassiciteten eller nyhumanismen, den sträfvan till ett djupare inträngande i och förstående af antikens kulturlif och anda, som — framträdande i de flesta europeiska länder under århundradets sista hälft — på tysk botten afspeglar sig främst i Winckelmanns konsthistoriska arbeten och i Schillers och Goethes senare verk, — den riktning, som i Sverige hade en stor och originell teoretiker i Karl August Ehrensvärd, sin störste praktiske utöfvare på den bildande konstens område i Sergel, och som starkt tryckte sin prägel på den tagnérska versen och prosan. Man kan nu säga, att under det Silverstolpes främste f. d. medarbetare Höijer, ständigt i kontakt med den tyska forskningens framsteg på det filosofiskt-estetiska området, alltjämt gick vidare, genom nyromantikerna fram mot Hegel, håller Silverstolpe själf i stort sedt fast vid de lärdomar han mottagit från Kant och Schiller, i den mån han förmått genomtränga dem, inspirerar sig än ytterligare af Ehrensvärd och Winckelmann och älskar i sin dubbla verksamhet som pedagog och konstintresserad att tänka sig ett mål i öfverensstämmelse med det, som hägrade för de tyska nyhumanisterna: en harmonisk mänsklighet med den grekiska antiken som förebild, resultatet af en allsidig uppfostran vid hvilken det estetiska sinnets utveckling måste tillerkännas den största betydelse.

Af större intresse än att i enskildheter dröja vid Silverstolpes föga märkliga lefnadsöden under denna senare period af hans lif synes det mig därför vara att från ofvan antydda synpunkt, hans ställning inom den svenska nyklassicismen — hvilken väl berörts men icke närmare utvecklats af hans biografier — söka följa några af de tankar, han kommer in på. En sammanställning af hans under denna tid publicerade uppsatser och några bref kommer då också att klarare än dessa förstnämnda enbart visa, hvilken betydelse sysslandet med estetiska spörsmål fick för honom som tillflykt i olyckan efter skeppsbrottet på den lärda banan, och huru hans planer även här i många afseenden sträckte sig vida utöfver hvad han lyckades uträtta.¹

¹ För S:s politiska och pedagogiska verksamhet hänvisas till Werners ofvan anförda arbete.

Musikalisk begåfning hade bröderna Silverstolpe ärfvt af modern, Eleonora Leijonhufvud, som särskildt var en känslig och varm beundrarinna af Haydn. Om musiken på sätt och vis blifvit Gustaf Abrahams olycka i Uppsala, blef den efter förvisningen från universitetet också hans tröst under de trista dagarna i Stockholm. »Jag lefver här i Stockholm,» skrifer han (25/11 1800), »så väl som den kan lefva, som mot sin vilja flyttat ifrån et ställe han älskat . . . Mycket arbete och musik trösta mig.» Han finner, att i dessa tider, då all frimodig verksamhet för det allmänna betraktas med misstroende, erbjuda konstens förädlande njutningar den enda värdiga tillflykten. Då han i februari 1801 i Musikaliska Akademien håller ett åminnelsetal öfver vännen Wikmansson, tränga sig hans egna olyckor på honom, och han frågar sina åhörare, om någon säkrare eller öfver hufvud någon annan tröst finnes mot lifvets bekymmer än konsterna: nedslagen vid ätanken af det stora afståndet mellan inbillningens värld och den verkliga finner människan här ett medel att återförflytta sig till det rike, där harmonien härskar. Och han utbrister: »Tyngd af missöden, ser jag den förföljda, den förskutna eller den bedragna älskaren, hopplös, med döfvade sinnen längta efter det äskeslag, som till intet skulle förvandla hans varelse: men en ren harmoni väcker honom ur dvalan, hans känslökrafter återlifvas, och lif återkommer i den för hans inbildning döda naturen, och hoppets gnista tändes, och hans hjerta öppnas för lugnet och glädjen, och snart med ungdomens styrka söker han verksamhet, söker ädla upoffringar och svåra segrar.» Hvem som närmast åsyftas med denne förföljde och förskjutne älskare är ej svårt att ana, om man erinrar sig bekännelserna i självbiografien, och föremålet för hans svikna förhoppningar satt antagligen bland åhörarne i salen. Tydligt är det emellertid icke blott af böjelse utan äfven på grund af en teoretiskt vunnen öfvertygelse om konstens förmåga att befria det nedtryckta sinnet som Silverstolpe för egen del vill taga sin tillflykt till dess njutningar och rekommendera detsamma åt andra. Man kan utan svårighet också ur de nyss anförda subjektiva raderna utläsa de lärdomar, han mottagit från Schillers teorier om konstens allmänna verkningsförmåga: huru den af materien och sinnligheten behärskade och tyngda anden genom den harmoniska skönheten löses ur sitt tvång, åter uppnår ett tillstånd af frihet, genomgår liksom en ny skapelse och sålunda på nytt står med möjligheter till verksamhet, med »Vermögen zur Menschheit».

Förläggare af Kraus' arbeten, lierad med Hæffner, Frigel och Wikmansson, utgifvare af den sistnämndes trenne Haydn tillägnade kvartetter och själf god violinist hade Silverstolpe kommit in på speciellt musikens teori. I ett långt musikbref af d. 12 maj 1801 finnas några ganska anmärkningsvärda uttalanden i hithörande frågor. Han skrifver: »Om någonsin en min ännu hemliga plan at flytta på landet går i verkställighet, skall jag studera musikens teori. Genom blott öfning läser jag äfven med någorlunda säkerhet Partiturer och ärnar nu lära mig så mycket claver, at jag dermed kan roa mig sjelf. Musikens Æsthetik har redan länge sysselsatt mig och har kanske gjort mig til en stor kättare i Musiken. Mina undersökningar i denna väg hafva upptäckt för mig, at Musiken ännu blott har en lutning til hvad den kan bli; och til denna dess tilkommande fullkomlighet finner jag blott en aning, följd af et djupt och rikt hufvud, hos Haydn, en känsla hos Glück och en öfverlagd plan hos Kraus, som communicerat den med Wikmansson och Frigel. Jag har uttryckt mig korrt och kanske mörkt och besparar til et annat tillfälle at göra mig tydlig.» Förutsättningarna för att denna nya musik skall kunna framträda antydvas längre fram i brevet i samband med omdömen om den unge österrikiske kompositören Struck, en Haydns lärjunge, som på Fr. Sam. Silverstolpes rekommendation medverkat vid det första uppförandet af »Skapelsen» på Riddarhuset långfredagen 1801. »Struck har visserligen geni», heter det, »men hans fäfänga torde snart sätta et mål för hans perfectibilité. Förakt för Æsthetisk odling, grundadt deri at Haydn är den förutan, och i den öfvertygelsen, at man ej kan hinna förvärfva den, om man rätt skall studera musikens handverk, torde lätt komma at förvandla honom til Not och Harmoniskrifvare i stället för duglig compositör . . . Om han återkommer til Wien, så drif honom at läsa konsternas allmänna teori, dels hos Sulzer, dels hos Rousseau, Blair och Eschenburg, ja, om han det kunde, sjelfva Kants Kritik der Urtheilskraft, och sedan måste han läsa allt hvad Poëter han kommer öfver för at förfina sin smak och genom en noga kännedom af känslorna i sin détail förstå at uttrycka dem i det hela. Endast på detta sätt kan en compositör bildas, som vill hoppas at arbeta med framgång för det förestående tidehvarvet.» I talet öfver Wikmansson hade han utvecklats samma tankar: musiken, liksom alla andra konster, fordrar för att nå fullkomligheten ett samstämmigt biträde af flera vetenskaper. Iakttagandet af vissa matematiska regler är ej nog, ty musiken står i närmaste sam-

band med »den så kallade Æsthetiken, hvarifrån den lånar sina kundskaper om sättet, huru människans inbildningskraft sättes i rörelse, huru den lämpligast ledes ifrån et föremål til et annat.»

Hvad som är af interesse i dessa uttalanden är att se, hur Silverstolpe visar sig angelägen att betona nödvändigheten för konstnären att underkasta sig en nästan vetenskapligt sträng utbildning: snillet skall visserligen vara själfständigt men kan finna de riktiga medlen att nå sitt mål blott genom en noggrann kunskap om det mänskliga själslifvet. Det romantiskt frigjorda eller naturgeniets obetingade öfverlägsenhet tror han föga på. Han säger om Wikmansson, att naturen såtillvida hade bildat honom till konstnär, att »hon hade gifvit honom snille och känslor och öfverlämnade honom lik en rå massa begåfvad med anlag at vidare fullbordas och emottaga regelbunden form.» Liksom här detta motsättande af det råa naturstoffet mot formen är ett lån från Kants och Schillers terminologi, så framgår indirekt af det föregående, att det är dessa båda mästaress sats om smakomdörets allmängiltighet, Silverstolpe är angelägen att fastslå: att i följd af den i det stora hela likformiga organisationen af själskrafterna den estetiska verkan måste bli ungefär likartad hos alla, som uppnått tillräcklig grad af andlig odling. Denna sats blir ju i viss mån grundvalen för nyklassicitetens fordran på allmänt erkännande af antikens uteslutande rätt att stå som mönster för all efterbildning i konsten, och däri framträder också det bildningsaristokratiska drag, som utmärker hela denna riktning.² Att smak till en viss grad alltid är kunskap, hade äfven Ehrensvärd betonat: »Smak är», säger han, »känsla af [= kännedom om] naturens aldra hemligaste sanningar.» — Detta är synpunkter, som Silverstolpe gång på gång kommer tillbaka till i sina konstteoretiska uppsatser.

När Silverstolpe efter hemkomsten från Tyskland fått sin gossension i ordning, sörjde han med ifver för den musikaliska underhållningen i denna ungdomliga krets; särskildt nämner han musikstunder tillsammans med A. F. Skjöldebrand och Frigel, och, tillägger han, »Glück glömmes ej vid sådana tilfällen». Denna ofta uttalade beundran för den store reformatorn inom operan står fullt i öfverensstämmelse med Silverstolpes sympatier för allt antikiserande. Uppförandet af »Iphigénie en Aulide» vid

² Med afseende på kvantiteten definierar ju Kant smakomdömet såsom *allmängiltigt utan att grunda sig på begrepp*. Utan vidare gäller dock detta blott om hvad K. kallar den »rena» skönheten. Med afseende på den i realiteten viktigaste klassen af det sköna, »die anhängende Schönheit», tillkommer också hos honom en fordran på öfverensstämmelse mellan form och innehåll, ett intellektuellt element.

Glucks ankomst till Paris 1774 hade på den förstående delen af den franska publiken verkat som en ren uppenbarelse från den grekiska klassiciteten och har framhållits såsom kanske den viktigaste företeelsen inom den rörelse tillbaka mot antiken, som gjorde sig gällande i Frankrike under 1700-talets senare hälft. Själva valet af stoff, ofta taget direkt från de grekiska tragöderna, körens aktiva roll, recitativens utveckling, ansatserna till lokalfärg, den religiöst högtidliga tonen, den innerliga föreningen af en enkel uttrycksfull musik och en poetiskt värdefull text, allt detta gjorde, att man i den gluckska operan trodde sig ha återfunnit den grekiska tragedien i hela dess lyriskt-patetiska storhet. — Kellgrens beundran för Gluck är bekant, och Silverstolpe finner i Glucks idéer det enda sanna direktivet för en fortsatt utveckling af operan. Redan hos Sulzer — för att taga en af dessa konsteoretici, som han rekommenderar åt unga kompositörer — kunde han finna uppfattningen om den gamla italienska operans värdelöshet utvecklad. I sin »Allgemeine Theorie der schönen Künste», som hos oss kanske studerats flitigare och haft större betydelse, än man i allmänhet framhållit, hade Sulzer med indignation vänt sig mot den italienska operans onatur, poetiska undermålighet och musikaliska förkonstling; han hade hänvisat till Glucks företal till »Alceste» och till den grekiska tragedien, »die im Grund eine wirkliche Oper war», och han hade föreslagit som lämpliga moderna operatexter Klopstocks »Hermannsschlacht» och Ossians »Fingal» och »Temora», härvid sålunda förordande ett försök till ännu intimare förening af »nordiska» ämnen och antik form än hvad Klopstock redan åstadkommit.¹ Silverstolpe finner den äldre operan misslyckad och förhatlig af samma anledningar. I en uppsats »Tankar om Operan»,² en öfversättning ur »Variétés Littéraires» utg. i Paris 1769, framhåller han i noterna, att den anonyme författarens uppfattning närmar sig Glucks, ehuru han skrivit före »den omskapning det Franska lyriska skådespelet fått af Glucks mäktiga snille». I en längre slutanmärkning talar han om »den nya och stora operastil, som Gluck införde», och betonar, att »närmare fullkomligheten har operan aldrig varit, än vid Glucks tid». Men den senare utvecklingen hade tyvärr ej följt hans linjer: moderaseriet och den olyckan, att den kalla franska nationen bestämt moderna, hade ledt ifrån den rätta vägen. »Mozart, hvars snille alltid upphöjer honom bland stora originalför-

¹ Citat efter 2:dra uppl. 1778—79.

² I Strödda Afhandl. i Ämnen rörande de Fria Konsterna. H. 3. 1809.

fattare, saknade utan tvifvel konstbildning i allmänhet för att fatta det sublimala hela af denna slags konstproduct», och hans inflytande hade haft olyckliga följder. Genom att han slösat sitt snille på »så osmakliga skaldestycken» som »Trollflöjten» och »så omusikaliska ämnen» som »Don Juan» hade han gifvit farliga exempel till efterföljd inom en fallen eller alldeles förskämd smak. Man ser, hvart-hän Silverstolpe syftar. Med dessa verk hade ju Mozart på sätt och vis utplånat gränslinjen mellan opera seria och opera buffa. Och detta är just hvad Silverstolpe icke gillar. Musiken kan rätt användas »blott vid antingen tragiska ämnen eller farcen (den Italienska buffan). I dramen, i den fina infallsrika comedien kan den ej användas annorlunda än som en zirat. Hvardagskänslor, smått joller, conversationsspråk, sedemålningar, allt detta som är opera comiquens föremål hör ej til musiquen». Det är bevis på skämd smak och konstsinnets aftynande, när publiken vill spegla sig själf på teatern i detta slags dramer och tar illa upp, »om man önskar at teatern endast föreställde idealiserade känslor». Med andra ord: i musiken liksom i öfriga konster skall råda hvad Ehrensvärd kallar *den stora smaken*, icke den lilla, »som väljer det hvardagsvackra, det medelmåttiga».

Det uppfattningssätt, som är genomgående i dessa uttalanden, framträder blott ännu tydligare, då Silverstolpe kommer in på den egentliga konsthistoriens område. Och man återfinner här samma synpunkter på konstens höga värde för mänskligheten och individen, lärdomarna från Kant och Schiller. Människan — säger han — som tror sig vara länken mellan den sinnliga och den osinnliga världen, påminnes af dagligdags erfarenheter alltför ofta om huru mycket hon är beroende af den sinnliga men sträfvar dock ständigt att höja sig till den öfversinnliga. Hon söker inrätta allt det, som omger henne, efter lagar, dem hon anser evigt gällande bland varelser af högre natur. »När hon sålunda tror sig begripa regeln för det sanna och det goda och därvid hafva uphunnit förnuftets och förståndets yttersta gräns, bjuder hennes känsla och inbildningskraft henne at med dessa begrep förena en aning om det sköna, på en gång både resultatet af och natur hos det sanna och det goda; och genom denna känsla återflyttar sig menniskan til den sinnliga världen, men til denna världen förskönad och värdig at omgifva varelser af en högre natur: Konsten har hos henne frambragt en ny skapelse, hvars alla delar, förut stridiga, nu vunnit enhet och harmoni.» Detta är, som man ser, ett försök att resumera hufvudtankarna i den kant-schillerska este-

tiken. Och Silverstolpe vill nu göra gällande och intala sig själf, att han för egen del pröfvat sanningen af dessa satser och sålunda funnit en position öfver alladen sinnliga världens låga bekymmer och vedermödor: »Den som erfarit verdens olycka och någon gång funnit sig ensam med hoppet och sin inbildning lärde först at rätt känna den Gudakraft, hvarmed konsten lindrat hans lidande, skingrat hans mörka föreställningar, och infört honom i en verld, der han ej hinnes af bekymren, och gifvit honom styrka at fördraga et nödvändigt ondt, genom ersättningen i inbildningens njutningar. — Ur en sådan synpunkt betragnar jag konst, och de vackra konsterna. Jag nalkas dem sjelf, liksom Greken den Olympiska Jupiter: tacksamt vördar jag på afstånd den magiska kraft, som uppehåller mig, som ännu ger mig hopp och styrka. Hvarföre är jag icke sjelf konstnär? — Kanske Parnassens Gud, då han nekade mig et rum bland sina tjenare, frälsade mig ifrån at blifva fuskare. Det skulle vara min tröst, om jag i min inskränkta krets kunde gifva en anledning åt något enda sannt snille, at bekänna hans dyrkan». — Dessa citat äro hämtade ur inledningen till en öfversättning af Goethes Winckelmann-karaktäristik, utgifven i maj 1806, det för allmänheten närmast synliga vittnesbördet om de studier, som denna tid sysselsatte Silverstolpe. Men betydligt vidsträcktare planer hvälfde han i sitt sinne. I nyssnämnda inledning hade han också yttrat något om att en undersökning sådan som denna Goethes analys af Winckelmanns utveckling och bildningshistoria »kan icke annat än återverka på hvar och en tänkande läsare och leda honom at granska och pröfva sin egen kallelse, sina anlag, den luft och jordmån hvori de växa, och huruvida han under sådana vilkor kan hoppas fullkomlighet, eller til dess ernående bör söka at ändra sin belägenhet». Innebörden af dessa litet mystiska ord framgår af ett bref (²⁰/₅ 1806), i hvilket han omtalar, att han nyss utgifvit sin Winckelmann-broschyr. Hans affärer vålla honom så många ledsamheter och förgelser, att han har svårt att hålla humöret uppe: »Det som nu muntrar mig är min imagination om en möjlig resa til Italien. (NB. härom vet min Far och Br[or] Carl ännu intet.) Den är ej calculerad på Sergell, hvilken grace à Mlle Löwen alldeles kallnat för mig, och nu är höflig i stället för cordial. » Deremot hoppas jag at inom 4 à 5

¹ Brefven från de närmast föregående åren vittna om att Silverstolpe flitigt umgåtts med Sergel, som skickat sin son Gustaf i Silverstolpes pension. Detta år (1806) hade emellertid den store skulptören bosatt sig på Djurgården tillsammans med »sin Thalia», aktrisen Fredrika Löwen, och ryktet visste t. o. m. att berätta om

är vara förlösd för de skulder, som oroa mig, och endast häfta hos Borgström och Adolf Mörner för summor, som de lätt kunna förlora, och min död infölle hastigare än jag calculerat: och då vill jag ut, til fots eller krypande, för att söka fortsätta Winkelmans upptäckter, hvartil jag beväpnar mig enligt en uttänkt studieplan, som jag nu följer. Själ och Snille hoppas jag sålunda skola kunna få tilfredsställelse, och min upmärksamhet bli bortryckt från individuella bekymmer för at helt och hållet få öfverlemna sig åt konstens förädlade njutningar.» För realiserandet af dessa projekt synes han ha fästat vissa förhoppningar vid sin vän från Vitterhetssamfundet, Gustaf Bonde, som nu började göra sig känd för sitt konst- och samlarintresse; ett inval, eventuellt någon anställning i Målareakademien ingår också i hans planer. »Jag vill bli ansedd hädanefter blott som konstnär och edukationråd», heter det i samma bref!

»De individuella bekymren» ville emellertid lika litet nu som förut och under den kommande tiden låta borteliminera sig: ett »Försök at besvara den frågan: Hvarföre bör Antiken vara de nyares mönster i bildande konst» i femte häftet af »Läsning i Et och Annat» (1807), ett »Fragment af Lessings Laokoon» (1808) samt några »Strödda Afhandlingar i Ämnen rörande de fria konsterna» (1808—09), till större delen utgörande öfversättningar från Winckelmann, Schiller och Goethe, ådagalägga dock tydligt nog riktningen af hans konstintresse, och hvad han äsyftar med sitt arbete för det fåtal landsmän, som förstär konstens rätta värde, dessa få, som utgöra »en slags liten kyrka, der det sanna Gudomliga dyrkas, renadt och obemängt ifrån alla folksmeningar.»

Bland originaluppsatserna i »Strödda Afhandlingar» bär den märkligaste titeln »Anmärkningar i anledning af Kongl. Målare- och Bildhuggare-Academiens exposition 1809». Dess inledande parti utgör öfver hufvud taget ett af våra första försök i svensk konsthistoria, med betraktelsesättet helt utgående från nyklassicitetens idéer, och fortjänar af denna anledning trots sin fragmentariska karaktär närmare upmärksamhet.

giftermålsplaner. Sonen hade han på våren följt till Uppsala. Jfr *G. Göthe* i Nord. Tidskr. 1898 s. 88 och densammes »Sergelska bref» ss. 15. 18. — Ett par brefcitat må ställas mot hvarandra. Sergel skriver i sept. 1806 till sin vän Abildgaard och ber om ett råd för sonens studier: »Jag har försökt alla slag af uppfostran: informator, guvernör, d. v. s. helpension hos en man, som personligen eger förtjenst men det oaktadt saknar talanger för att leda ungdomen.» — Silverstolpe skriver i juni 1804 från Munkforsen i Värmland, där han vistades med sina elever hos vännen Borgström (Adelheim): »Alla gifva mig godt hopp Serpell undantagen. Jag tror at jag härifrån afsäger mig honom til hösten, ty jag kan ej behålla honom, efter hvad jag nu kan döma, utan risque för de andra gässarna.»

I ingressen framhåller Silverstolpe klimatets betydelse för konstodlingen med direkt anslutning till Ehrensvärd, ofta med användande af dennes karaktäristiska uttryckssätt. De gamles beskrifning af de nordiska länderna såsom sänkta i djup hvila »med hämmade krafter både att alstra och njuta» är i hufvudsak sann. Klimaternas ytterligheter förslöa sinnena. I de heta klimaten kommer produkten hastigt till sin högsta »mognad», men utvecklingsgränsen nås däri-genom också snart. I de kalla gå produkterna med ett nästan omärkligt framskridande till sin fullkomning; de flesta kvävas innan de upphinna den, »och för alla är mognaden sen». I ett måttligt luftstreck däremot utvecklas krafterna obehindradt, och fullkomligheten ernås snart. »Sådant var det Södra Europas lyckliga lott; sådant förhållandet mellan dess länder och Nordens, i alla afseenden, men i inga så märkbart som i afseende på inbyggarenas konstodling.» — Alla våra begrepp om konst höra till en nyare tid och ha icke framgått ur vår egen natur utan äro lån från mera odlade nationer. Våra förfäder voro för mycket sysselsatta med att handla, att besegra naturhindren för att hinna reflektera öfver handlingar eller fatta och frambringa det sköna. De barbariska folkvandringnationerna väcktes till »en ädlare sinnlighet» först genom kristendomen, men »i samma mån som Grekernas organisation, deras hedendom och de gamla folkslagens statsförfattningar voro fördelagtigare för konsterna än de barbariska nationernas organisation, deras christendom och statsförfattningar, i samma mån var den gamla konsten förträffligare än den nya. Den rena poésien kunde ej tjusa missbildade naturer, hos hvilka konsten nu för at behaga, behöfde pryda sig med sentimentalism». Detta är den nyare konstens karaktär och tecken på förfall, att den ej längre är »fullkomligen ren och skiljd ifrån sentimentalism». I de katolska länderna fattades dock konsten i allmänhet högre och riktigare än i de protestantiska; »den Italienska konsten sträf-vade sålunda til idealet: den nordiska härmade, gjorde konstigheter, uppehöll sig i den tillfälliga naturen». Konstodlingen har gjort så obetydliga framsteg i den nyare tiden därför, att allmänna tänkesättet ej värderat densamma såsom en hufvudsaklig beståndsdel i nationalbildningen; den moderna världen är fängslad under rent materiella och politiska intressen. »Men dygdiga människor, sanna snillen, konstnärer med en rätt insigt af Edert kall! skåden med lugn förvillelsen. Atticus, när han ej ville deltaga i Roms medborgerliga strider (emedan han visste at aldrig något parti håller sig strängt vid rättvisan), reste ifrån världens til kons-

ternas hufvudstad, der han var en fri människa i en bättre värld, och hans namn har utan fläck gått til efterkommande jämte deras, som med upoffring af de heligaste grundsattser för den synbara storheten, vunnit beundran såsom världens beherrskare.»—I hela detta resonemang är blandningen af kanske ej alltid fullt klart fattade idéer från Ehrensvärd, Winckelmann och Schiller karaktäristisk, likaså apostrofen till konstälskaren och den dygdiga människan, där 1700-talets vanliga stoiska dygdeideal fått ingå en egendomlig förening med en Goethes förnäma bortvändande från samtidens strider till den antika skönhetsvärldens harmoni. Att denne medborgare, denne Atticus, som trött på partivister och politik vill fly till konsternas hufvudstad, närmast är Silverstolpe själf, är mot bakgrunden af hans ofvan citerade bref ganska tydligt.

Om sålunda Sverige icke äger någon »nationalkonstbildning», så har det dock en konsthistoria. Katolicismen införde genom sina kyrkor och kloster med deras prydnader konsterna i vårt land, och ehuru fäkunnigt protestantiskt nit förstört mycket, finnas dock tillräckligt många minnesmärken kvar för att vittna om »den Göthiska storheten i massor och osmaken i former och detaljer». Inhemska konstnärer fick Sverige egentligen först under Karl XI. Nicod. Tessin var den, som först lärde oss en ren och ädel stil inom arkitekturen, men Karl Gust. Tessins patronat bragte de sköna konsterna i slafveri under franskt manér. Härleman och Cronstedt sökte mera prål än smak. Adelcrantz först ställde sina mål högre. Bouchardon och Larchevêque voro de enda mera framstående bildhuggarne i Sverige före Sergel, »bägge Fransoser, med all sin Scholas torrhet och affectation». En ny epok i Sveriges konsthistoria började, »då Sergell uppstod, såsom mästare i den odlade världen, såsom et mönster i sit land, då Masrelier, med en fulländad egen konstbildning, rigtade de upväxande snillenas gång, då Després² med sit snilles volcaniska kraft antände alla brännbara ämnen, då Ehrensvärd, ehuru blott dilettant, ledde det allmänna omdömet efter den sanna konstens reglor», denne Ehrensvärd, säger Silverstolpe längre fram, som var »begåfvad med en organisation och en bildning bättre än den som passade för det tidevarf, hvori han lefde. Man kunde på honom använda det bekanta uttrycket: *indocilis pati*» — han kunde »ej finna sig i uselheten». Men ehuru sålunda svenska konsthistorien äger stora namn, har likväl konsten ännu ej hunnit bli en verkande kraft på vår nationalbildning. »Endast Hörberg har

² S. hade själf utbildat sig i teckning under Desprez' ledning.

genom sit personliga läge, genom tillfälliga omständigheter och sluteligen genom hufvudcharacteren i sina arbeten: sanning och natur mycket kunnat verka på allmänheten, ej til fattande af en sann ansigt af konst, men til väckande af agtning och tycke för konst.»

Denna sista punkt, genom hvilken Hörberg ställes upp nästan vid sidan af de mera aristokratiska nyantika snillena, är värd att uppmärksammas och att sammanställas med en minnesteckning, som Silverstolpe skref i Stockholms-Posten öfver denne sin gamle vän, den originelle bondemålaren.¹ Det framgår då, att Hörberg enligt Silverstolpes mening har en eminent betydelse i det afseendet, att vår konsthistoria i honom först har fått en verkligt inhemsk, trots studier dock i grund och botten opåverkad konstnär, främmande för den kosmopolitism, hvaraf visserligen all »högre konst» har sitt lif. »Hörberg har gjort konsten inhemsk hos oss på det sätt den får och kan blifva det, och hans tillwarelse är utur dessa synpunkter lika wigtig i vår Konsthistoria, som det phenomen i werlden är sällsamt, att utur jordbrukarenas krets en sådan konstnär framträdt, utbildat sig och der qwarstannat.» Genom denna särställning, genom denna direkta kontakt med det folkliga var också Hörberg, anser Silverstolpe, ägnad att hos den stora massan, hos dem som icke ännu ägde den högre smaken, bli förmedlare af ett slags preliminär estetisk uppfostran. Hans arbeten äro tillgängliga för mängden i kyrkorna, och åskådaren går ej bort utan »någon genom konstens framställning förädlad känsla». Om Atterbom ville göra Hörberg till en uppenbarelse i enlighet med nyromantisk konstfilosofi och därigenom ådrog sig Silverstolpes häftiga vrede,² så förefaller det, som om denne å sin sida i Hörberg trott sig finna, hvad Schiller kallade det naiva geniet: konstnären som står det enkla, sanna lifvet så nära, att han *är* natur, icke *söker* natur och därför skapar så själfklart, utan otillfredsställd längtan. »Huru få dödelige hafwa så lyckligt njutit den bana naturen för dem utstakat? Hans fantasi war tillfredsställd så mycket som i menskligheten war möjligt, och mätt att lefwa, öfwer gick han hoppfullt till odödlighetens werld.» Detta att Hörberg var »naiv», sålunda obesmittad af den »sentimentalism», som ju var den nyare konstens karaktäristikum och tecken på förfall, tillförsäkrade honom i Silverstolpes tanke en plats vid sidan af dem, som med klar insikt återgingo till den stora naiva tidsåldern: antiken.

¹ Stockholms-Posten 1817 n:r 199, 202, 204.

² Jfr nedan s. 93

Detta konsthistoriska utkast, hvars innehåll här antydts — det intressantaste partiet i uppsatsen om Konstakademiens utställning — kan emellertid betraktas som en förstudie till ett längre fram planerat vidlyftigare arbete af samma art. I augusti 1817 skrifver nämligen Gustaf Abraham Silverstolpe, då lektor i Linköping, till sin bror Fredrik Samuel, som alltsedan 1813 var chef för Öfverintendentsämbetet och preses i Konstakademien: »Det har fallit mig in at göra några konstartiklar i Stockholms-Posten, men det är ej möjligt utan Dit biträde. Jag ville börja med de inkomna slottsbyggarena och Decorateurerna: caracteristiker öfver Nicodemus Tessin, Ehrenstrahl, L'archeveque, Taraval m. fl., hvilkas namn jag icke ens känner. Architectur historien kunde Du utarbete, göra rättvisa åt Adelcrantz, visa konstens hopp genom Desprèz, den skatt vi äga i Sundvall m. m. En dylik period i målning och bildhuggeri börjar genom de snillen, som af Slottsdecorateurerne först väcktes. Man finge då characterisera Sergell, Masreliez, Desprèz i sin jättelighet etc. Ehrensvärd midt ibland dem: man finge visa, huru en Academie af sådana snillen skulle frambringa hoppfulla sujetter: man finge måla Åkerström: man finge utstaka, hvad man af de nuvarande har at förvänta och granskaren af dem at fordra: man finge utbreda sig öfver den rätta methoden at vinna konstbildning. Utan at säga et stickord eller ens en kritik skulle man kunna stadga konstens sanna ståndpunkt hos Oss, mörda filosofers sattserna, och reducera Bredaisterna til okunniga intrigeurer. Du förstår mig, at jag ej vill anfälla någon person, blott utreda saken. Samla mig härtill materialier: jag vill sedan redigera dem: jag vill sända dem til dig at öfverses och rättas: jag skall genom frågor lätta materialiesamlingen i den mån jag finner mig sakna uplysningar.» Med dessa konsthistoriska planer förbinder han planerna på en svensk musikhistoria: »Med Frigel kunde Du på samma sätt smida hop en samling för Musik historien: caracteristiker öfver Uttini, Vogler, Kraus. Vår Operas utveckling til sin högd, då vi rätt upförde Gluck: den andeliga stilens caracteristik: instrumentalmusikens, sedan den skiljdes från sången, den nya Operan, Operetten, Solo executionen m. m. Kan Gubben ej förmås at skriva, så samla hans omdömen, och drif honom at granska hvad jag skrifver. Jag vill gerna drifva fram något dugligt, som ej egentligen är stridskrift. Gökarne hafva alltid något på sin sida, då man blott piskar dem men ej sprider bättre läror.»

Hvad Silverstolpe här ville åstadkomma var tydligen en utförligare exposé af den svenska konstens utveckling, sedd från hans nyklassiska ståndpunkt, men på samma gång skulle ett kraftigt slag slås i den pågående striden mot nyromantiska »filosofer» och göter. Ling föreläste 1814—17 öfver de nordiska myternas användande i skön konst, Hammarsköld hade 1814—15 hållit konsthistoriska föreläsningar, hvilka utkommo af trycket 1817, Atterbom utgaf samma år Per Hörbergs själfbiografi, försedd med en oproportionerligt lång, svulstig och »filosofisk» inledning, slutligen hade Götiska förbundet detta år annonserat sin täfling för konstverk med motiv ur den nordiska myten — allt ägnadt att oroa antikens målmän och en nagel i ögat på fienderna till den nyromantiska konstfilosofien. — Som vanligt fullföljde Silverstolpe icke sitt uppslag: däremot finner man i Stockholms-Posten för 1817—18 en skarp och ironisk recension af Hammarskölds arbete, en anmälan af Hörbergs själfbiografi med fullständigt negligierande af Atterboms företal och efterskrift samt den redan förut berörda minnesteckningen.²

² Af breven från denna tid framgår, att de bägge bröderna Silverstolpe samarbetade i striden mot romantiker och göter, särskildt på sådant sätt att Fr. S. S., som i egenskap af Konstakademiens preses hade att utstå åtskilliga obehagligheter från opponenternas sida, gärna begagnade sig af G. A. S:s kvicka och spetsiga penna. Denne å sin sida lämnade beredvilligt sitt biträde, af övertygelse och därför att han ansåg brodern genom sin ställning förpliktad att ingripa mot fördärfliga och falska smakriktingar. Man finner sålunda, att minnesteckningen öfver Hörberg, skrifven »i contrast mot Atterboms smörja», granskades och rättades af Fr. S. S. Till kritiken af Hammarskölds föreläsningar hade G. A. S. tydligen fått mottaga en del användbara annotationer af Grandel, Konstakademiens dåvarande direktör, och konfererade sedan vidare om saken med brodern: man borde bl. a. ordna det så, att kritiken utkomme lagom till riksdagen, »så at Rikssens Ständer genast vid sin ankomst dermed finge muntra sig» (13/11 1817). Af samma bref framgår, att den parodi på Götiska förbundets täflingsinbjudan i Linköpingsbladet 1817 nr: 90, som *Ljunggren*, Sv. Vitterhs Häfder V s. 213, anger »möglichen» vara af G. A. S., mycket riktigt är dennes verk. Han skickar en packe af detta tidningsnummer upp till Stockholm för att gratis utdelas af Fr. S. S.: »Vill Du ej synas sjelf, så har Du alltid indirekta utvägar.» (Detta »Program» aftryckt af *R. Hjörne* i »Götiska Förbundet och dess hufvudmän» s. 149 ff. utan uppgift om författare.) Riktigheten af det redan samtida antagandet, att bröderna S. voro upphofvet till den mot Göt. förb:s konstatställning kritiska, mycket uppmärksammade artikelserien i Stockholms-Posten juni 1818, bekräftas likaledes af dessa bref: det måste nämligen vara på denna kritik G. A. S. syftar, då han 5 juli skriver: »Huru har Götiska Förbundet upptagit anmärkningarna? Hvad säga Grandel och Hasselgren derom? Vet Du något, så underrätta mig. Om något vidare behöfs, så gif mig materialier. De skola ej stoppa min mun.» Han hade under riksdagen själf varit uppe i Stockholm och då sammanträffat med sina meningsfränder. Jfr *Ljunggren*, Sv. Vitterhs Häfder V s. 221 f. — I nyssnämnda bref uppmanar han också brodern att »fortsätta med Din Winkelman» — förmodligen en öfersättning, som denne påbörjat — och tillägger: »För Dig vore det en sann relief at såsom konsternas chef i landet hafva utgifvit et så viktigt verk . . . Låt oss ståndaktigt arbeta för en högre cultur, så gagna vi mera i verlden, än genom det tillfälliga sträfvandet i afseende på ögonblickets upträden. Genom et

Här finner man sålunda Silverstolpe och nyromantikerna i konflikt med hvarandra, och de senare glömde icke heller pedagogen, »Paidax», då »Markalls sömnlösa nätter» kastades ut i striden mot gamla skolans män. Men liksom i allmänhet nyhumanismen och romantiken från viss synpunkt ingalunda äro några hvarandra motsatta strömningar — såsom oppositionsföreteelser mot franskklassicismen kan t. o. m. det förra begreppet inrymmas i det senare — så hade också Silverstolpe och de svenska nyromantikerna många beröringspunkter: sympatier för Tyskland, beundran för grekerna, missnöje med den »kalla» franska smaken.¹ Därför hade också Silverstolpe och Hammarsköld kunnat mötas bl. a. vid Stiernhielms namn i gemensam opposition mot dem, som öfverlägset ville göra gällande, att Sverige icke ägde någon vitterhet före Dalin. För Silverstolpes vidkommande är detta endast ännu ett — och fullt konsekvent — uttryck för hans antikbeundran, då han sålunda vill återföra uppmärksamheten på den period, under hvilken antiken först blef impuls gifvande i nyare tid: renässansen, och han står äfven därvid helt i öfverensstämmelse med allmän-europeiska tendenser. År 1808 utgaf han Stiernhielms »Hercules» jämte en visserligen mindre lyckad och af Hammarsköld behörigen nedkritiserad omarbetning på modernt språk. I ett inledande företal, som närmast är en polemik mot Leopold, framhåller han hela öfverlägsenheten i den anda, som behärskade den svenska renässanstiden. Då studerade man för sakens skull, nu för biända-

sådant arbete vinner äfven Du kraft at stå ut med alla wedervärdigheter, ty Du ser då et aflägsnare och säkert mål.» Detta skulle sålunda bli ett arbete af samma art som den planerade svenska konsthistorien, icke direkt polemiskt men ägnadt att utsprida bättre läror bland »gökarna». — I detta sammanhang bör äfven nämnas, att G. A. S. var utomordentligt intresserad af Byströms konstnärliga utveckling. Han vill tilldela sig rollen af dennes specielle beskyddare och vägledare. Då Byström 1817 åter skulle resa utrikes, är S. mycket angelägen, att han skall taga vägen öfver Linköping, ty »det är för honom viktigt, at jag riktigt känner hans både kropp och själs författning, innan han reser härifrån: och dertil har jag rättighet, ty då han har at tacka sig sjelf för sin storhet, har han mycket at tacka mig för det den blifvit väckt, vårdad i sin början och rätt rigtad. Hans första läromästare Graveum Martin och Forsslund hafva deri ingen del. Jag förde honom til Sergell, jag ledde honom til konststudier, jag körde ut honom, då starka band här ville quarhålla honom. Gud ske lof, at allt hittils lyckats.» (Linköping ^{24/8} 1817.)

¹ Mycket betecknande äro sålunda några rader i ett bref från nov. 1812, hvilka också ha sitt intresse genom sitt samband med tvenne celebra romantiska koryfées besök i Sverige detta år. G. A. S. skriver till brodern: »Om Du kan, så reta Fru Staël och A. W. Schlegel at handtera den usla Wallmark (NB. vid hofvet) efter förtjenst för sit utfall om Tyska litteraturen. Hon kan styra modet, om hon rätt vill, Leopold kan bringas at som Bo Jonson gå til henne på knä och göra bot och bättring, och fuskarn i professionen Wallmark at ta sina ord tillbaka. Det sednare är dock mindre viktigt än at knäcka den hofson, som dömer om hvad den ej känner, så vidrig mot all wetenskaps tilväxt och så dödande för all konst.»

mål. »Man trodde förr at skönheten i sin enkelhet var kraftig nog at intaga och förtjusa, nu ger man henne lånade prydnader i tanka at vara så mycket säkrare om hennes framgång. Man var förr djup, grundlig, ren och stark i känslan, regelbunden: nu söker man at vara lätt, yttlig, qvick och sjelfsväldig, under förevändning af frihet . . . Man prälar nu alltid, men med gipser och stuccaturer; förr lyste man endast sällan, men med marmor.» I »Hercules» finner han ett konstverk utmärkt af hög moralisk syftning, anda och kraft, ordning, manlighet, klarhet i uttrycket, rikedom i målningar, ett sant skämt, ett rent språk och en lätt och behaglig versifikation. Han vänder sig mot den förkonstlade smak, som icke tål ett drastiskt uttryck — samma smak, som funnit Homeros' naiva realism shocking. Och slutligen försvarar han hexametern och i allmänhet den orimmade versen med en värme, som ställer honom i linje med den nya öfversättarskola — i Sverige Regnér, Adlerbeth, Tranér m. fl. — hvilken gent emot 1700-talets vanliga parafraaserande rimmade öfversättningar uppställde krafvet på en trognare anslutning till de antika mönstren äfven i versbyggnaden. Man har dessutom glömt, anser Silverstolpe, att svenskan är närmare släkt med tyskan än med franskan, och genom de klingande rymmen har man förledts att vanvärda den distinkta accenten, nerven och märtgen i svenska språket, hvilken kommer till sin rätt först i den metrisk versen.¹

En gång hade Silverstolpe skrivit, att han ville bli ansedd blott som »konstnär och educationråd». Kombinationen är karaktäristisk i dubbel bemärkelse. Om konststudierna närmast voro ett medel att undfly och glömma den trista verkligheten, borde däremot sysslandet med pedagogiska uppgifter — i öfverensstämmelse med den tankegång, som låg under tysklandsresan — kunna innebära den största möjligheten för honom att åter komma på

¹ S:s »omarbetning» af »Hercules» är, trots sina grofva missuppfattningar, ett ganska intressant dokument ur den synpunkten, att den bl. a. visar, hvad man ungefär vågade anta, att publiken skulle kunna tåla af Stiernhielms realistiska språk vid denna tid — på samma gång som de bifogade anmärkningarna äro betecknande för S:s egen ståndpunkt genom sin karaktär af fortlöpande reservation mot dessa eftergifter åt samtidens »fina, men kanske tillika mindre oskyldiga öron». — Såsom ett à-propos kan också nämnas, att den bekanta bokkatalogen i »Hercules», förteckningen öfver den litteratur en mondän adelsman på Stiernhielms tid hade till sitt förfogande vid studier i »Flätiones ymnoge Bibliothec», i denna omarbetning får ett visst förnyadt kulturhistoriskt värde därigenom, att S. utbytt Stiernhielms böcker mot »sådana som nu läsas» i samma afsikt. Bland dessa »dåliga och oanständiga» böcker återfinner man sålunda dels dessa mest tyska sentimentala och röfvarromaner, som gifvit upphof åt en blomstrande öfversättningsindustri i Sverige och energiskt afrättats i S:s tidskrifter på 90-talet, dels dessa »de franska lätta litteratörernas arbeten», som S. enligt sjelfbiografien var förtrogen med från sin ungdom.

mindre spänd fot med rådande system. Ty Gustaf IV Adolf, som i sitt land icke hade någon plats för oppositionella politici eller för kvicka och vittra pennor, hyste dock intresse för skolfrågor och undervisningsväsende; det var ju under hans regering, som pedagogiken började göra anspråk på att betraktas som en vetenskap och t. o. m. fick plats vid universiteten.² Men äfven så till vida är sammanställningen konstnär och uppfostrare karaktäristisk, som den står fullständigt i samklang med nyhumanismens uppfattning och anda, ty för utbildandet af dess harmoniska människotyp var ju konsten, »die ästhetische Erziehung», ett viktigt moment, och Silverstolpe har, som vi funnit, gång på gång refererat till denna synpunkt. — Till slut må blott också erinras om att 1820 års skolordning, för hvars tillkomst Silverstolpe kunde tillräkna sig stor förtjänst både som initiativtagare (1809) och nitisk befrämjare, gent emot ett äldre system betecknar ett afgjort steg i nyhumanistisk riktning.

Af föregående sidor torde åtminstone ha framgått så mycket, att man vid en pröfning af Gust. Abr. Silverstolpes ställning till tidens olika strömningar ledes in på och kommer i närmare beröring med de flesta områden för hans verksamhet genom att konfrontera honom med nyklassiska och nyhumanistiska tankegångar, och att man sålunda här verkligen har den teoretiska position, som han i största utsträckning gjort till sin. Dock får man naturligtvis lika litet i detta som i andra afseenden öfverdrifva hans konsekvens. Ty han var en alltför impulsiv natur och i besittning af ett alltför lättretligt temperament för att genomgående låta sig ledas af teorier, i all synnerhet som man nog måste göra också den restriktionen, att dessa, äfven då de framträda såsom i större utsträckning bestämmande, icke äro alltför djupt tillägnade.

* * *

² Betecknande just för aktualiteten af problemet »uppfostringsläran handterad såsom vetenskap» och på samma gång ett godt uttryck för uppfattningen i denna fråga hos Lunds universitets blifvande kansler är ett bref från L. v. Engeström (Lund ^{23/10} 1808) till Schering Rosenhane d. y., en vän i Silverstolpeska familjen, i hvilket mag. C. A. Agardt rekommenderas till erhållande af ett stipendium, ehuru en mag. Lindfors kommit på ett bättre förslagsrum. Man hade, säger v. E., uppgifvit som skäl dennes kunskaper i »pedagogiken, som är blifwen en Wettenskap. Gud wet huru och på hwad grundér. Dägeligen blifwer werlden olärdare och dägeligen få wi nya wettenskaper. Men wore nu ock detta en wettenskap, som emot allt hwad sannolikt är skulle öfwerträffa Natural historien, så har Agardt arbetat uti detta ämne.» U. B. sign. G. 231 c. — A. O. Lindfors var Lunds förste docent i pedagogik (1803—05). Äfven Höijer föreläste enskildt *uppfostringsvetenskapen* vårterm. 1803 i Uppsala.

De yttre lefnadsöden, som omsluta dessa planer och försök på skilda områden, äro, som sagdt, ej märkvärdiga. I maj 1810 upphäfdes domen i musikprocessen, genom hvilken Silverstolpe för alltid blifvit förvisad från universitetet; samma år tillträdde han platsen som rektor i Norrköping.² 1815 utnämndes han till lektor i Linköping, och 1821 tog han, den inbitne prästhataren, själf kragen och inflyttade i Söderköpings förfallna prästgård. Det var Karl XIV som gaf honom detta pastorat, men samtidigt fräntogs honom den pension, som åtföljt uppdraget att författa en historia öfver förhållandet emellan Sverige och Norge från äldsta tider fram till den nya unionen. Titeln rikshistoriograf och kansliråd erhöll han 1816. Gift sedan 1813 med en svägerska till brodern Axel Gabriel sökte han med hågkomst af egna barn-domserfarenheter från »upfostringssättet i hufvudstaden» på sin uppväxande barnaskara tillämpa moderna pedagogiska metoder. »Jag hör at Din gässe växer, är rask och fundersam», skrifver han till Fredrik Samuel. »Brådska ej med hans studier: vårt slappa tidevarf ger Oss en varning at ej framdraga drifhusväxter. Jag har ej rätt förstått politikens uselheter, förr än jag vid mina befattningar med upfostringsverket närmare sett, hvarifrån svagheten tar sin början. Vår generation behöfver fysisk förbättring. Mina barn, i synnerhet min pojke, lofva godt. Han har en björns kropp, och jag skall göra mit bästa at varsamt härda honom, framför allt genom at ej låta själen förtidigt förstöra kroppskrafterna . . . Mit vistande på landet är beräknadt för hela min slägts hälsa, men mest för mina barns.» — Den praktiska tillämpningen af Rousseaus idéer — hvilka öfverallt upptogos i det nyhumanistiska pedagogiska systemet — har börjat i vårt land, i syftning mot samma mål som Lings närmast från »götiska» ideal utgående men äfven antikinspirerade skapelse, den nya gymnastiken.

Med tiden börjar ändock en viss bitter resignation falla öfver den gamle entusiasten. Missräkningar i många afseenden, personliga men icke minst sådana, som smärtsamt berörde hans alltid och alltjämt vakna intresse för det allmänna, medverkade härtill. Uppsalaårens förhoppningar och optimismen från 1809 hade lidit betänkliga afbräck. »Min nyfikenhet börjar svalna at sjelf se det goda jag önskar», skrifver han i missmod vid hemkomsten från

² Från ett besök i Lund 1812 berättar S., att han där »njöt en högst smickrande accueil af dervarande dugliga Professorer, Norberg, Holmbergson, Florman, Tegner, och det smakade min fäfänga at af dessa behandlas med en ärlig förtrolighet. De önskade mig til camrat men tilstyrkte mig ej at affectera det, så länge lärdomen skrifves i chiffre».

1818 års riksdag. »Sådant är väl alltid blott ungdoms yra! Man måste en gång uphöra at vilja vara hjelte och nöja sig med det lugn, man får i sit eget medvetande at aldrig hafva afstått från en god sak. Kanske den lyckas, som får gå i de spår vi trampat.» Och han sätter sig att läsa Ciceros *Officia*, *De Senectute* och *De Amicitia*, »som gå mycket in i mitt sinne, emedan de af den stora mannen skrefvos, då han var nästan i samma sinnesförfattning, som jag nu är.» (5/7 1818). De evinnerliga ekonomiska svårigheterna och isoleringen från gamla vänner tryckte ned honom. Söderköping var ett ringa pastorat och uppvägte knappt förlusten af pensionen: »allt vore bra och drägligt», klagar han,» om jag allenast kunde komma i ordning med mina affärer. En daglig nöd är en svår kräfta at uthärda och tynger mycket min själ, då alla försök misslyckas.» Men det gamla goda humöret och den humoristiska blicken sviker honom ej alldeles. Midt under det han i ett bref suckar öfver huru besvärligt det är att rangera pastoralier och sköta prästgårdens jordbruk, erinrar han sig återigen »göterna» och deras nordiska mytologi och skriver: »Jag har nu kommit mig til et par hästar, en ko, 3 grisar, höns och gäss. För at visa mig en rätt ärlig svensk har jag gifvit dessa mina underhafvande forngöthiska namn. Hästarna heta Eigil och Asmund och äro fosterbröder sedan Norrköpings marknad, kon heter Audumbla, den äldsta ko i den Göthiska verlden, svinen heta Sviva-Gris, Gullborst och Nasse, tuppen Aurvaki, hönorna Snottra, Gefion med flera förnäma namn. Åt gässen ger jag sannolikt namn efter Ludvig den 14:des maitresser. Sålunda tänker jag med heder kunna presentera mit hof.» Och som ett retsamt skämt framkastadt i pipröken kring »Juntans» *table ronde* verkar hans lilla förslag att få bort den hatade prosten Schwerin ur Riddarhuset (1822): »Stiftet borde göra honom den förargelsen at välja honom til Riksdagsman inom Preste-Ståndet, der han ej trifs och med sin bångstyrighet föga kunde uträtta . . . Det blefve roligt at få se, huru herr Prosten då skulle vända sin Grefve, häldst han ej finge afsäga sig förtroendet, och alramindst, om han det gjorde, kunde upträda på Riddarhuset utan at blottställa sig åtminstone för ridicule. Meddela Adolf Mörner denna idé.»²

Silverstolpes sista bref, skrivvet på dödsbädden få timmar före hans död (2/9 1824), visar dock till slut, kanske mest genom de fåfänga försöken att undandölja resignationen och tröttheten, till

² G. A. S. var förbittrad på Schwerin särskildt med anledning af dennes motstånd mot Uppfostringskommitténs arbete.

hvilken grad bekymmer och känslan af isolering verkligen undergrävt hans lefnadsmod. Han omtalar, att vid flyttningen till Söderköping konsistorium betäckt de pressantaste utgifterna, och att han sedan endast uppburit sin lön »i afräkning på en amortisementsplan af skulderna»; ändock hade lagsökningarna varit täta, och föregående dag hade auktion öfvergått hans lilla bo, fastän några vänner ordnat så, att det ej behöft skingras. »Själén är stark ännu», skrifer han, »men suckar vid at ofta finna sig ensam, men det går väl det också til slutet. Tro ej, at jag arbetar på min borrtgång härifrån, tvärtom behöfver jag lefva några år för at få allt i ordning efter mig. Derefter sträfvar min plan . . . Sälla äro the som lefva lugnt.» Hans förtrogne korrespondent och broder har på detta sista bref antecknat: »Han afled *stilla* samma dag om aftonen kl. $\frac{1}{2}$ 9.»

Till Carl Bernhard Wadströms biografi

af Ellen Hagen, f. Wadström

Om öfverdirektören Carl Bernhard Wadström (1746—1799) meddelas här några anteckningar rörande den tidigare delen af hans lif samt ett bref, hvars målände framställning af en situation ger prof på forna tiders brefkonst. Wadström är mest känd genom det uppoftande och outtröttliga arbete mot *slafhandeln*, hvaråt han ägnade senare delen at sitt skiftesrika lif. Resor i Afrika gånvo honom erfarenhet i dithörande frågor. Sin flammande indignation öfver slafhandeln och sina praktiska förslag till dess förekommande framlade han i »Observations of the slave Trade» (London 1789), »Essay on Colonization» (London 1794) och »Précis sur l'établissement des Colonies» (Paris 1798) m. fl.

Hans samtida — och närmast efterkommande — landsmäns tacksamhet och stolthet öfver en *svensk* mans kamp mot den för civilisation och kristenhet vanhedrande slaftrafiken funno varma och högstämnda uttryck i Nicanders diktverk och B. v. Beskows minnestal i Sv. Akademien 1861, då Akademiens medalj öfver Wadström präglades.¹

* * *

År 1776 företog Wadström sin tredje utländska resa. »Det blef honom af det gamle hedervärde Grilliska handelshuset» — heter det i en gammal minnesteckning bland Gjörwells papper — »updragit och anförtrodt at beledsaga en ung ättling därpå, Adolph Ulric Grill, på utrikes resor till Holland, England, Frankriket, Preussen m. fl. orter. Detta förtroende uppfyllde han ej mindre

¹ Förteckning öfver arbeten af och om Wadström se: *Carl Bernhard Wadström*. Bibliografisk sammanställning af E. W. Dahlgren. Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen 1915.

till sin följeslagares tillfredsställande nytta och nöje, än sin egen utmärkta fördel å den grundliga lärdomens bana».

Hur grundligt Wadströms snabba uppfattning och för fosterlandets förkofran ständigt nitiska sinne tillgodogjorde sig allt, som inom vetenskap, industri, litteratur, konst och i naturen mötte de båda resenärerna, därom vittna de många och utförliga bref, som under den två år långa resan af Wadström sändes hem till släktingar, till läraren och vännen Sven Rinman, till Torbern Bergman, J. H. Lidén m. fl.

Ett minnesalbum, som tillhört Wadström, finnes i behåll. Det var kanske en gåfva af de vänner, som en vacker dag i maj 1776 följde Wadström och hans discipel och reskamrat ett stycke till vägs utom Stockholms tull. Vi vända de nötta bladen i den en gång så prydliga lilla boken och tycka oss se sällskapet göra halt vid »Lillieholmens» värdshus, där vännerna och bland dem Bellman med sin luta under ett festligt samkväm med skämt och glam, förlufva tillvaron, innan det definitiva uppbrottet sker och det sista handslaget skall växlas.

Minnesboken går laget rundt bland dessa unga kavaljerer i knäbyxor och brokiga sidenvästar, med hvita krås och pudradt hår. En och en eller flera tillsammans skrifva de vänskapens lof och önskan om lycka. På första sidan kommer (med en sirlig blyertsteckning omkring):

»På denna Utrikes Resan önskas bibehållande af Hälsan och Kärleken af
Adolf von Engeström.»

Därnäst har flertalet enat sig om en strof, af stilen att döma författad af dess förste undertecknare:

»Lycklig resa bort
I främmande Land jag Eder önskar
Vår Fägnad hemma då mest grönskar,
Ju mera resan blifver kort.

Liljeholmen d. 30 Maj 1776. Bengt Z. Andersson. J. L. Wretman. F. W. Wadström. El. Pasch. C. H. Wertmüller. Fredrik Wretman. F. L. Dævel. J. Forslund. G. B. Westerberg. Gustaf Wertmüller. A. F. Westerberg. Johan Carl Bruun. A. F. Nauckhoff.»

Tidens lifliga guldmakareintresse talar tydligt ur följande förhoppning:

»May the Travelers Convert all the Rooks in Sweden in to Gold.
Lewis.»

Till sist fattar skalden pennan:

»Till Herr C. B. Wadström.

Att en dygdig wänskap öfwa
Med en känd och ärad wän
Är det nöijet wi behöfwa
Ack hur lycklig är ej den.

Men at den försigtigt leda
ej om vägen fara will
Skall en Wadströms låf bereda
af en Adolph Ulric Grill.

Lillieholmen d. 30 Maj 1776.

C. M. Bellman.»

Unge Grill fick äfven en strof:

»Till Herr A. U. Grill.

At med stadgad dygd och lycka
och med guldets i sin hand
wett och insigt mer besmycka
uti andra maktens land,
det är ädelt, det är wärdigt.
Swenska ungdom, om du will,
Låt ditt låford snart bli färdigt
att berömma denne Grill.

Lillieholmen d. 30 Maj 1776.

C. M. Bellman.»

Af de till afskedssamkvämet församlade vännerna känner man de flesta till vitæ genus. Westerbergarna och Elias Pasch voro brukspatroner och grosshandlare i Norrköping, Wretmännerna i Stockholm. v. Engeström var assessor i samma ämbetsverk som Wadström, näml. Bergskollegium. Död såsom bergsråd 1825. Fredrik Wilhelm Wadström var en något yngre broder till Carl Bernhard, gift med Beata Lov. Hård af Segerstad och död som kammarrevisionsråd 1812. Nauckhoff, vid tillfället protokollssekreterare i Just. Revisionen, död som häradshöfding 1830. Dævel, kapten vid fortifikationen, var gift med en syster till bröderna Wertmüller. Den ene af dessa, Gustaf, var löjtnant vid artilleriet, den andre, Carl Henrik, innehafvare af apoteket Lejonet, med. d:r i Göttingen 1779, asserssors n. h. o. v. Ledamot af Sv. läkarsällskapet, död 1829. (Den tredje brodern, målaren och professorn Adolf Ulrik Wertmüller, var ej med vid detta tillfälle men hörde eljest till vänkretsen.) J. Forslund är säkerligen målaren, seder-

mera professorn, Jonas F., hvilken Levertin nämner såsom en af Lundbergs mera framstående elever. Wadström, som själf tecknade synnerligen väl, hade många vänner bland samtidens konstnärer. I ett bref talar han om sin samvaro med Roslin i Paris.

Den unge reskamraten Adolf Ulrik Grill var född 1752 och son af den framstående, bruksidkaren finansmannen och mecenen Klas Grill och den för sin skönhet ryktbara Anna Johanna Grill. Adolf Ulrik hade utom det af Bellman i minnesversen ihågkomna »guldet» — ack, hur nära liggande för den som så sällan hade »guldet i sin hand» — äfven ärt stort intresse för konst och vetenskap. Wadström omnämner i bref, att Grill vid deras besök hos utländska konstnärer beställer »landskaper och ansigten». I England studerades noggrant samtliga järnverk i Wales — Grill blef sedermera nydanare af det stora Söderforsbruket. Det intryck han fick af engelska trädgårds- och parkanläggningar kom starkt i dagen, då han sedermera vid sitt vackra hem på det besjungna Söderfors anlade en dyrbar och vidsträckt, ännu i viss mån bibehållen park i engelsk stil. På sina resor hopbragte han, dels själf och dels genom vänner och ombud, de betydande naturvetenskapliga samlingar, som sedermera ordnades till det namnkunniga »Grillska muséet». Dessa samlingar skänkte hans arfvingar 1828 till Vetenskapsakademien.

* * *

Wadström synes ha ägt icke blott lyckan genom sitt älskvärda väsen och sin rika begåfning draga människor till sig, utan äfven den vida sällsyntare förmånen att få vänskapsband att hålla trots år och afstånd och skiftande meningars påfrestning. Som ett exempel, hvilket djupt intryck han gjorde på dem, som kommo i beröring med honom, och i hvilket godt minne han bevarades, återgifves här ett bref, skrifvet 28 år efter Wadströms död af kyrkoherden, doktor M. Sundevall till utgifvaren af Stockholmstidningen »Journalen», P. A. Wallmark.

Skenninge o. Örsnäs d. 11 Febr. 1827.

S. H. T.

Min högt ärade käre broder.

Ett bref från mig är dig oväntadt. Det är föranlett af din Tidning. Jag läser den med nöje, dels för det att den anses såsom halffofficiel; dels för det däri stundom äro stycken, som, me judice, äro ganska goda. Poemerne läser jag alldrig, men det

med titel: *Minne af Carl Bernhard Wadström*, blef ett undantag. Jag läste det och såg med grämlse af de 3:ne sista stroferna, att hans enda barn (det är en dotter)² ej är i den finansiella ställning, som ett barn af den ädle mannen borde vara. Om så är, haf då godheten att säga mig, hvarest hon är? Förmodligen vet du det, eller kan få veta. En subscription för henne, kanske bäst utan stöj, skulle jag önska och af hjertat gerna dertill med allt möjligt bidraga. Öfver detta företal undrar Du? Jag är ej släkt med mannen, men jag kände honom personligen och glömer honom aldrig. Se här motivet.

Jag var en fattig, ganska fattig student, ung och oerfaren. Jag hade åt min mor, för lånta pengar, köpt några lisp:d Lin i Upsala och medförde dem. Vid passagen sent om afton genom Norrköpings tull, borttogos de af publicanen, under rubrik, att jag ej anmält dem. Du kan känna min känsla härvid. Glädjen att få öfverraska min mor med gåfvan, som var henne af stort värde, förstörd, och penningeförlusten, stor för mig den tiden och ofantlig för min inbillning — allt förkrossande. Och — ingen bekant i Norrköping. Jag tog nattkvarter på gästgifvargården vid Saltängstorget, men kunde ej sofva en minut. Morgonen var vacker (Midsommartiden): Jag går ut på torget kring kl. 4, der timmerkarlar redan arbetade. Jag såg en välklädd man inspectera dem, men reflekterade ej på honom. Sorgsen lärer jag sett ut. Denne man nalkas mig efter en kort stund, med frågan: »Hvarför ser han så ledsen ut, min Unge Vän? I den åldern plägar man vara glad.» Efter en och annan upmuntran (detta var 1782 eller 83) yppade jag anledningen; Och med en ängels blick och åtbörd sade han: »Det skall han icke bekymra sig öfver. Det blir väl någon hjälp dermed; kom och följ mig hem! Jag bor strax här bredvid.» Också låg hans hus vid samma torg. Der frågade han mitt namn och ställning, sade sitt namn och efter vidpass $\frac{1}{2}$ times samtal, som oförmärkt gick ut på att efterforska så moralité som kunskaper, det jag dock icke förrän flere år efter besinnade, lemnade han mig sin resebok, med yttrande: »Han ser här Gynnare och Vänner, som tecknat sina namn: teckna äfven sitt däri, och

² Dottern *Karolina Augusta* föddes i London 1794 och fick bl. a. Wilberforce till fadder. Modern, Ulrika Westerberg, dog 1800 i Paris, ett år efter maken, hvilken »i människokärlekens häfder odödliga namn var det enda arf han efterlemnade» (B. v. B.). Men moderns släkt på Gusums bruk tog den ömmaste vård om den fader- och moderlösa. (Nicanders ädelsinnade och varmhjärtade uppmaning kan möjligen ge anledning till missförstånd.) Sedermera anslog rikets ständer såsom ett uttryck för »fäderneslandets erkänsla för Wadströms stora förtjänster» åt hans dotter en årlig pension. Hon dog i Stockholm 1858.

här ett litet handbibliotek: roa sig dermed, jag måste gå ut en stund i affärer.» Jag fann i reseboken² Egenhändiga namnteckningar af Voltaire, Diderot etc. etc., en mängd i synnerhet franska och ängelska, såväl Litteratörer som i staten uphöjde män; Och huru förskräckt blef jag icke för ditsättandet af mitt. Jag fann det obehörigt och verkställde det icke.

Efter någon stund återkom han, och strax efter: caffè. Under det vi drucko, inträdde en publican, — just Linroffaren — med mitt Lin, bedjande Hr. Öfver Direktören, att icke hos Tull Inspektoren upgöra hans affärer alltför svårt. Efter en verklyn rörande, men kraftfull föreställning, befalltes han att lägga linet i yttre rummet och gå. Du, min Bror, som sjelf har ett känsligt hjerta kan förstå, hvilka känslor af lycksalighet och tacksamhet som genomilade mig.

Tiden var framskriden och Wadström sade: »Nu skola vi taga litet frukost. Min hustru är nu uppe.» Men innan vi lemnade rummet ville han se min namnteckning i boken. Ny embarras. Jag måste skrifva mitt namn, och Gud vet hvad sentence jag dertill fick fatt ur Horatius, vill jag minnas. Vi passerade flere präktiga rum, jag fick träffa hans aktningvärdas Fru, fick en förträfflig frukost och, vid afskedet, mig ålagdt, att alldrig fara honom förbi.

Kort efter (åter) flyttade han till Stockholm och bodde, om jag minnes rätt, vid Stora Nygatan. Der var jag några gånger hos honom till middag i sällskap med den tidens mest utmärkte Litteratörer och Vetenskapsmän (Bellman var der äfven en gång) och flere i allo instructiva morgnar och aftnar tillbragte jag äfven hos honom.

Men snart reste han öfver till Ängland och Franckrike och jag såg honom alldrig mer.

För 2:ne år sedan hade jag en stor njutning, då jag uti Himmelstalunds Brunns Salong såg hans mycket väl träffade porträtt.

Förlåt, min bästa Bror, denna långa excursion. Det har varit omöjligt att, då omständigheterna föranledt, hålla tillbaka anledningen för min individuella tacksamhet till denne ädle man, hvaraf känslan följer mig till grafven lika stark som vid första intrycket.

Herr Nicander, som jag förmodar vara författare till »Minnet», har hos mig en evig förtjenst derföre, och Bladets Utgifvare föga mindre.

² Ej densamma som förut nämnts. Denna resebok nr: 2 har troligen liksom så mycket annat af Wadströms efterlämnade papper blifvit lågornas rof vid en eldsvåda, som härjade hans dotters hem vid Gusums bruk och vid hvilken hon själf med knapp nöd räddades.

Vördnad för din respectabla familie ber jag anmäla och har äran med utmärkt högaktning och varm vänskap vara min K:ste Broders tro-ödmjuka tjenare .

M. Sundewall.²

Den i detta bref skildrade händelsen, som så troget bevarats i ett känsligt och tacksamt hjärta, ger en träffande bild af den hjälpsamhet, som var ett framträdande drag i Wadströms karaktär. Så som han här blef ett skydd för en försvarslös, så kände han sig framdeles kallad att i högre och betydelsefullare mening blifva de af alla mest förorättades försvarare. En okänd man från ett litet aflägsset land, höjde han midt i världshandelns brännpunkt modigt sin röst mot de under officiellt beskydd af de stora nationernas handelsintresse arbetande »publikaner och syndare», som vid gränser och kuster »roffade» icke endast ägodelar utan *människor* i hundratusental.

² Doktor Matthias Sundewall, f. 1763 i Vadstena, där fadern var borgmästare. Student i Uppsala 1780. Kyrkoherde i Skenninge 1807. Riksdagsman 1800 och 1812. Gift med Charl. Eleon. Wrangel. D. 1847.

Stockholms-släkter

af Gustaf Elgenstierna

I

Nils Nilssons adliga ätt (Holmström)

I våra större historiska arbeten förekommer ofta vid skildringen af Sveriges inrepolitiska förhållanden under de senare åren af drottning Kristinas regering namnet på Stockholms dåvarande handelsborgmästare Nils Nilsson, borgarståndets talman samt en af ledarne för de ofrälse stånden under riksdagarna 1649 och 1650 vid deras yrkanden på reduktion. Denne märklige mans lefnads- och familjeförhållanden, i synnerhet de senare,¹ hafva hittills varit föga kända. Nedanstående uppgifter härom, hvilka, med undantag af dem som röra Nils Nilssons politiska bana samt återfinnas spridda i diverse historiska arbeten och uppslagsböcker, samtliga äro hämtade ur Stockholms magistrats protokoll och andra handlingar i Rådhusarkivet samt Storkyrkans, Jakobs och Maria Magdalena församlingars kyrkoarkiv, torde därför kunna påräkna intresse, så mycket mera som af desamma framgår, att Nils Nilsson var fader till tvenne, hvar på sitt område högt skattade män, nämligen Gustaf Holmström, en af Stockholms dugligaste justitieborgmästare, och Israel Holmström, den kände skalden, general-auditör och slutligen krigsråd.

Tab. I.

Nils Nilssons härkomst och tidigare öden äro icke kända. Visserligen nämnes han på flera ställen i Svea hofrätts protokoll med namnet Silenius, men själf skref han sig endast Nils Nilsson och med något annat namn förekommer han icke i de handlingar,

¹ Härom lämnas i Schlegel-Klingspor, Den ointroducerade adelns ättartaflor allenast den upplysningen, att «hans barn skall hafva kallat sig Holmström».

som jag genomgått i ofvan nämnda arkiv. Att han studerat vid akademi framgår af det för honom utfärdade adelsbrevet, och om man får antaga att studierna ägt rum i Uppsala, så må den förmodan uttalas, att han är identisk med den »Nicol. Nicol. Angerm.», som inskrefs därstädes i oktober 1624.² Hvad man säkert vet är emellertid att han genom studier, främmande språks inhämtande och utrikes resor förvärfvat sig stora kunskaper, då han valdes till rådman i Stockholm. Härom förmåler magistratens enskilda protokoll² för år 1643, den äldsta handling, i hvilken jag funnit honom omnämnd, följande. Öfverståthållaren (Clas Fleming) föreslog vid sammanträde med rådet den 10 april att flera rådmän skulle väljas, emedan en ständigt »måste vara närvarande vid kämnärsstugan på malmen (Norrmalm) och en behöfde borgmästaren Trost till assistent». Härtill samtyckte borgmästare och råd »emedan åtskilliga (rådman) affalne äre», men man måste se till »att man kan få sådana personer som qualificerade äre till att vara rådmän» och hvilka kunde brukas i de collegier, där de bäst behöfdes. Doktor Gavelius (borgmästare) föreslog då »en benemdt Nicolaus Nicolai» medan öfverståthållaren föreslog »en heter Simon Depken». Vid följande sammanträde den 18 i samma månad »befans ock af allom af rådet god den föreslagne personen Nils Nilsson att blifva antagen till rådman så framt H. N:de så godt finner», och öfverståthållaren, som förklarade »sig ingen annan intention hafva än stadens bästa förfordra» gaf härtill sitt samtycke. Den 6 maj inkallades de nyvalde rådmännen däribland Nils Nilsson och »tilltalades af H. N:de om det val, som på deras personer af Rådet fallit var, att de uti Stadsregementet skulle göra dem förrigom hielp och bistånd och sades dem derhos till hvad collegium hvardera sig hålla skulle, nemligen . . . Nils Nilsson till handtverkscollegium». Därpå tillönskades dem af öfverståthållaren och hela rätten »lycka och god fortgång uti sitt embete», hvarefter de aflade sin rådmansed. — Den 10 augusti 1648 erhöll Nils Nilsson k. fullmakt som handelsborgmästare samt »antogs till borgmästareembetet» och aflade sin ed den 1 september s. å. Därefter valdes han af magistraten den 20 därpå föl-

¹ Mindre troligt är att han varit någon af de två Nicolaus Nicolai Smolandus eller den Nicolaus Nicolai Copingensis, som inskrefvos där resp. 1625 ⁶/₈, 1625 ¹⁴/₉ och 1625 ²/₁₁.

² Dessa intressanta och för stadens inre historia värdefulla handlingar hafva för åren 1637—1643 nyligen återfunnits bland de lösa handlingarna i Rådhusarkivet vid det ordnande af dessa, som för närvarande äger rum därstädes. Förut hafva endast de enskilda protokollen för åren 1673—1678 varit kända.

jande december till herredagsman vid den i januari följande år sammanträdande riksdagen och utsågs vid denna till borgarståndets talman, samt inträdde härmed i det politiska lifvet.

De ofrälse ståndens klagomål hos drottningen öfver adeln och yrkanden om reduktion af kronogodsen hade under de senare åren af 1640-talet alltmera tilltagit. Riksdagen 1649 förflöt väl jämförelsevis lugnt, och ehuru borgarståndet med sin talman i spetsen framförde klagomål öfver att adeln genom landsköp och genom fria handtverkare skadade städernas handel och näring, synes dock Nils Nilsson icke vid denna riksdag hafva framstätt såsom utpräglad oppositionsman. Men till den följande märkliga riksdagen, som öppnades i slutet af juni 1650, hade missnöjet med styrelsen, särdeles inom ofrälsestånden hopat sig och utbröt redan i riksdagens början, då den kungliga propositionen med begäran om nya utskrifningar och de gamla skatternas fortfarande upplästes. Därjämte voro de ofrälse stånden af flera skäl fientligt sinnade mot adeln. Såsom den egentlige och förnämste ledaren af de ofrälse stånden framträdde nu borgmästaren Nils Nilsson, äfven vid denna riksdag borgarståndets talman, understödd af sin ämbetsbroder, stadssekreteraren i Stockholm Nils Persson Skunck. Det skulle föra för långt att skildra de häftiga strider, som ägde rum vid detta oroliga riksmöte och den betydande del som Nils Nilsson däri tog. Här må endast erinras om, att de tre ofrälsestånden redan två veckor efter riksdagens början anhöllo, att drottningen måtte nedsätta skatterna och återkalla kronogodsen, samt att stridens vågor gingo så höga, att ett formligt upplopp utbröt bland borgerskapet i Stockholm, äfvensom om ofrälseståndens bekanta skrifvelse, uppsatt af stadssekreteraren Skunck och riksrådets svar härå.²

Efter riksdagens slut synas de styrande hafva blifvit betänkta på att få den för dem obekväma Stockholmsborgmästaren, hvars anseende blifvit befäst genom det politiska inflytande som hans ämbetsställning gaf honom vid riksdagarna, aflägsnad från hufvudstaden. Han förordnades »i kort förvekne tider» till vice president i Åbo hofrätt och blef i denna beställning adlad den 5 september 1651. Men det honom tillärnade ämbetet tillträdde han tydligen aldrig, och äfven adelskapet vägrade han mottaga, såsom det uppgifves, för att icke därigenom blifva bunden i sitt handlings sätt emot de dåvarande maktinnehafvarne. Vi finna honom ock vid

² Se härom Handlingar rörande Skandinaviens historia del. XXI—XXV.

utskottsmötet i Stockholm i slutet af år 1651 föra borgerskapets talan ännu i början af december månad.¹ Men kort därefter blef han invecklad i den ryktbara Messeniska rättegången.² Han insattes härunder i fängsligt förvar, hvarvid man på grund af den oro, som förspordes bland hufvudstadens borgerskap med anledning af den populäre borgmästarens fängslande (den 14 december 1651), ansåg nödigt att fördubbla vakterna. Af den äldre Messenius anklagades han att hafva haft förgripliga samtal om det politiska tillståndet i landet samt att hafva önskat uppror och regementsförändring till förmån för Karl Gustaf. Därjämte förebråddes honom att han vägrat mottaga det erbjudna adelskapet. Flera gånger uppkallad till förhör, nekade han enständigt till de af Messenius gjorda beskyllningarna och kunde ej heller öfverbevisas om några straffbara förseelser, hvarför han snart nog lössläpptes mot skriftligt löfte att ej rymma.

Härmed var Nils Nilssons politiska bana slut. Uppgiften att han efter rättegången blifvit afsatt från borgmästareämbetet synes visserligen vara oriktig, men det förhållandet, att så väl han som hans ämbetsbroder och synnerlige vän, stadssekreteraren Skunck båda inom ett halft år efter rättegångens slut försvinna från Stockholms magistrat, tyder dock på att de maktägande förmått att aflägsna de båda för dem misshagliga personerna från de platser, där de på grund af sin ställning till det dem tillgifna borgerskapet i hufvudstaden ägde stort inflytande. Skunck tillkännagaf för magistraten redan den 8 mars 1652 att »Kongl. Maj:t genom sin nådiga skrifvelse hafver kallat honom ifrån sekreterarembetet . . . och till assessor i den kongl. hofrätten i Åbo,»³ och den 3 juni samma år afträdde borgmästaren Nils Nilsson från sitt embete. Tyvärr saknas magistratens protokoll för denna dag, som skulle hafva kunnat lämna upplysning om anledningen till detta steg, men det ligger ju nära till hands att antaga, att han förflyttats på liknande sätt som Skunck. Flera skäl tala ock för att han under de följande tre åren icke varit bosatt i Stockholm.

¹ Ett ständernas utskott för behandling af vissa ärenden var samladt i Stockholm under tiden 1 oktober—20 december 1651. I detta sutto för borgerskapet i städerna Nils Nilsson och Nils Skunck samt borgmästarna i Göteborg, Norrköping, Uppsala och Kalmar. Utskottets beslut af den 15 december 1651 är dock icke undertecknad af Nils Nilsson, som då redan blifvit fängslad.

² Om förhören med Nils Nilsson, se Adlersparre, Historiska Handlingar I, samt Fryxells Berättelser, del. 9.

³ Skunck hade s. å. $\frac{20}{2}$ utnämnts till assessor i Åbo hofrätt, men detta ändrades redan i juli s. å., då han i stället blef assessor i kommerskollegium.

Den 2 juli 1655 utnämndes Nils Nilsson till assessor i Svea hofrätt. Härom skrifver hans vän Nils Skunck i sin Lefvernesbeskrifning:¹ »Anno 1654, när då Kongl. Majt afträdde, monde hon om mig och Borgmästaren Nils Nilsson draga en nådig försorg, derföre hon oss till nu Vår Nådige konung både muntelig genom Doctor Johan Matthiæ Episc. Strengnens. och sit nådiga bref på det flitigaste recommenderade. Hvarföre ock Kongl Majt monde oss bägge Anno 1655 in junio när konung Carl Gustaf reste till Pålen till Assessores i kongl. Swea Hofrätt förordna.» I denna beställning kvarstod Nils Nilsson till sin död som inträffade 1664 sannolikt den 21 maj. Själaringning efter honom ägde rum i Storkyrkan den 22 maj och han begrofs den 11 därpåföljande juni i Jakobs kyrka.

Vid rådstugan 1644 ²⁶/₉ beviljades dåvarande rådmannen Nils Nilsson en tomt »under Brunkeberg gijnt emoot Cammereraren Erich Johansson widh drättninge gatun»,² och tillsades byggnadskollegium att tillmäta och tilldela honom densamma. Den 24 november 1646 utfärdades fastebref för honom, sedan han »afköpt staden ofvanbemelte tomt till fri och egen grund» för 75 Dlr Smt. Huruvida densamma af honom bebyggdes och han sedermera bodde därstädes, har jag icke uttrönt. Enligt 1652 års mantalslängd för Öster Malm (den öster om Malmskilnadsgatan belägna delen af Norrmalm) var han då boende i borgaren Thomas Johanssons hus (nr 9) därstädes och han synes under hela sin Stockholmstid hafva bott i Jakobs församling. Om hans förmögenhetsförhållanden kan ingen uppgift nu lämnas. Bouppteckning förrättades efter honom 1664 ²⁴/₅, men bouppteckningshandlingen har icke kunnat återfinnas bland de lösa handlingarna i rådhusarkivet.³ Enligt bouppteckningen efter andra hustrun har han dock varit ägare af ett hus i staden. För öfrigt har jag rörande hans ekonomi endast funnit en anteckning, att han var en af de 25 participanterna i det år 1653 stiftade men snart upplösta »Ryska Kompaniet».

Nils Nilssons adliga vapen beskrifves i konceptsköldebrefvet sålunda: »En blå sköld, deruti ett halft uppstående gyllene lejon, fattande med högra ramen en palmqvist; på skölden en öppen tornerhjälm, kransen och hjälmtäcket med blått, rött och gult

¹ Uppsatt 1668 och tryckt i Uppsala tidningar för år 1777, p. 33—39 och 65.

² I hörnet af Jakobs- och Regeringsgatorna.

³ En stor mängd bouppteckningshandlingar före år 1667 har återfunnits bland dessa lösa handlingar. Från och med år 1667 finnas som bekant bouppteckningshandlingarna för Stockholms stad samlade i Förmyndarekammarens arkiv.

fördelt; på hjälmen en oppræckt lejonfot, som fattar med klon en grön lagerbärskrans mellan tvänne örnvingar, af hvilka den högra är röd och den vänstra blå.» Vid adlandet »skulle han taga sig ett annat namn» och är i konceptet till sköldebrevet tomrum lämnadt för det nya namnet, som enligt en anteckning i Palmesköldska samlingarna skulle hafva blifvit Cedercrona. Detta namn kom dock aldrig till användning. Däremot antogo de i Uppsala studerande sönerna troligen redan före 1665 namnet Holmström — äfven den äldsta redan sistnämnda är aflidna system benämnes med detta tillnamn på riddarhusgenealogien för adliga ätten Törnehjelm — hvilket äfven senare upptogs af den yngre halfbrodern Israel.

Nils Nilsson gifte sig: 1:o den 7 januari 1644 i Nikolai förs. med *Margareta Gudmundsdotter*, hvilken aflid i december 1655 i barnsäng, tillika med barnet, och begrofs den 6 januari följande år. — 2:o den 10 oktober 1656, likaledes i Nikolai förs. med *Catharina Israelsdotter Skute* eller *Skuut*, f. omkr. 1636, † 1672, dotter af Israel Pedersson Skute och Elisabet Larsdotter (föräldrarna gifte sig i Nicolai 1634 ^{24/2}, modern lefde ännu 1671). Catharina Israelsdotter blef i slutet af år 1670 (hon afvittrade sina barn med Nils Nilsson den 11 november sistnämnda år) omgift med dåvarande sekreteraren *Johan Swan*, sedermera häradshöfding och *adlad Svanehjelm*, i hans 1:a gifte.¹

Barn (alla döpta i Jakobs församling):

1. *Magdalena Holmström* (enl. dopboken Malin), f. 1645 dp. ^{25/7}, † 1665 ^{22/11} i barnsäng. G. 1665 ^{24/2} m. hofkassören hos riksänkedrottningen Hedvig Eleonora *Knut Pedersson Törnschiær*, sedermera lagman i Värmland och *adlad Törnehjelm*, i hans 2:a gifte, f. 1636, † 1699.

1. *Nils Holmström*, f. 1647 dp. ^{7/2}. Han blef student i Uppsala 1662 ^{2/12} och nämnes i arfsfördelningen efter styfmodern 1673 ^{11 o. 16/1}, då han kallas Nils Nilsson Holmström och hade sin andel i huset efter fadern hypotiserad i stärbhuset. Hans vidare öden äro okända.

1. *Gustaf Holmström* (i dopboken Gösta), f. 1648, † 1705, justitieborgmästare i Stockholm. Se tab. 2.

1. *Margareta*, f. 1650 dp. ^{5/9}. G. senast 1670 m. S:r *Tobias Henning* i Stockholm, om hvilken icke är vidare känt än att

¹ Detta gifte finnes icke antecknadt på riddarhusgenealogien för ätten Svanehjelm.

han tillika med f. d. stadssekreteraren i Stockholm, dåvarande landsdomaren (lagmannen) Nils Skunck var förmyndare för Nils Nilssons barn i andra giftet.

1. *Anders*, f. 1652 dp. $^{11}/_2$, ej vidare känd.

1. *Anna*, f. 1655 dp. $^{8}/_{12}$, »mortua fuit» (enl. dopboken).

2. *Elisabet*, f. 1659 dp. $^{4}/_3$.

2. *Israel Holmström*. Han har icke kunnat återfinnas i Jakobs församlings dopbok, men då i arfsinstrumentet efter modern uppgifves hennes »efterlemnade barn med fordom assessorn i Svea hofrätt sal. Hr Nils Nilsson näml. Jungfru Elisabet Nilsson om 12 års ålder och Israel Nilsson om 10 år» och ålderskillnaden syskonen emellan således varit två år, torde Israel hafva varit född i början af år 1661. Att skalden Israel Holmström är identisk med denne Nils Nilssons son, synes mig otvifvelaktigt, så väl af namnet Israel Nicolai Holmström Holmensis, under hvilket han inskrefs vid Uppsala akademi 1675 $^{24}/_9$, som af tillägget *Nobil.* efter namnet i den med honom samtida von der Hardts *Holmia literata* (1701). Han är den bekanta karolinska skalden, generalauditör och sist krigsråd. Död i Smorgoni i Litauen den 24 februari 1708, slöt han troligen »Nils Nilssons adliga ätt» på svärdsidan.² Om honom se Nordisk Familjebok, nya uppl. m. fl. arbeten.

Tab. 2.

Gustaf Holmström (son af Nils Nilsson, tab. 1) döptes den 22 oktober 1648 i Jakobs förs. i Stockholm. Han inskrefs tillsammans med brodern Nils såsom student i Uppsala 1662 $^{3}/_{12}$, antog under studietiden namnet Holmström och hade tjänstgjort åtskilliga år vid rådhus- och kämnärsrätterna i sin födelsestad, då han blef stadsfiskal därstädes i början af år 1674. Han valdes på rådstugan den 14 februari 1681 till stadssekreterare och erhöll k. fullmakt på denna beställning den 16 i samma månad. Redan följande år utsågs han till riksdagsman, hvilket uppdrag förnyades vid riksdagarna 1686, 1689, 1693 och 1697. Den 9 april 1694 utnämndes han till justitieborgmästare i Stockholm och samma år åtnjöt han förtroendet att utses till bankofullmäktig, hvilket han förblef till sin död. Han afed den 31 januari 1705, och begrofs i egen inköpt graf i Maria kyrka. Justitieborgmästaren Holmström var en dugande och kunnig man, som åtnjöt

² I texten till Klingspors vapenbok står för Nils Nilssons adl. ätt »(Holmström?), † 1708. Febr. 24?».

stort anseende. Bouppteckningen efter honom utvisar en för den tiden anseelig förmögenhet, däribland i fast egendom ett hus vid Götgatan och fyra hemman i Brännkyrka socken. Han var under de första åren af sitt äktenskap bosatt i Nikolai församling, men synes från år 1680 hafva varit bosatt i Maria Magdalena församling.

G. 1677 ²⁸/₆ i Nikolai förs. med *Barbro Bunge* f. 1660, † 1732 ²⁴/₄, dotter af handelsborgmästaren i Stockholm *Mårten Bunge* och hans första hustru *Margareta Jernstedt*.

Barn:

Anna Margareta, f. 1678 dp. ²⁶/₃ i Nicolai förs., † före fadern.

Nils, f. 1679 dp. ²/₈ i Nikolai förs., † 1689 (Sj. R. ²/₅/₈ i Storkyrkan).

Gustaf, f. 1682 dp. ¹¹/₁ i Maria Magdalena förs., † 1699 (Sj. R. ²⁶/₄ i Storkyrkan).

Mårten, f. 1682 dp. ²⁸/₁₂ i Maria Magdalena förs., † 1687 (Sj. R. ²⁸/₂ i Storkyrkan).

Maria Charlotta, f. 1683 dp. ²⁵/₁₂ i Maria Magdalena förs., G. 1:0 1702 m. advokatfiskalen *Foackim Westerling*, sedermera kammarråd och adlad *Cronfelt*, f. 1669 ³⁰/₅, † 1723; 2:0 1725 ²⁴/₂ m. öfverstelöjtnanten *Julius Günther* f. 1691, † 1778 ⁸/₉.

Anna Lisen, f. 168., † 1699 (Sj. R. ²⁴/₁₁ i Storkyrkan).

Maria Magdalena, f. 168.,² † 1739 ⁶/₂. G. 1706 ²/₄ m. registratorn i riksarkivet *Abraham Bergmark*, sedermera kammarrevisionsråd och adlad *Adelshjelm*, f. 1681 ³/₅, † 1737 ²⁵/₄.

Christina, f. 169., † 1727. G. 1712 ⁹/₁ m. kommandören vid amiralitetet *Magnus Palmgren*, i hans 2:a gifte, f. 1671, † 1724.

II

Alexander Roslins fädernesläkt

I Personhist. Tidskrift för år 1913 h. 3. redogör direktör G. A. Granström för den store målaren Alexander Roslins modernesläkt

¹ Att själarिंगning (= Sj. R.) ägt rum i Storkyrkan för de afidna barnen äfven sedan familjen flyttat från församlingen torde hafva sin grund däri, att magistatspersonerna och deras familjemedlemmar af gammalt hade rätt till afgiftsfri ringning med Storkyrkans klockor.

² Otvifvelaktigt voro *Anna Lisen* och *Maria Magdalena* födda på 1680-talet, men hafva icke kunnat återfinnas i Maria Magdalena församlings dopbok. Måhända voro de födda i Brännkyrka församling? Dop-, vigsel- och dödböcker för Maria Magdalena församling saknas för åren 1691—1714.

Wertmüller. Härnedan meddelas några anteckningar om hans fädernesläkt under dennas Stockholmstid. Uppgifterna äro hämtade ur Storkyrkans arkiv, magistratens protokoll m. fl. handlingar i Rådhusarkivet samt Klercker-Mattonska samlingen i K. biblioteket.

Tab. 1.

Bengt Mattsson f. i senare hälften af 1500-talet, blef först kansliskrifvare i k. kansliet, sedermera translator i ryska språket. Han kallas i handlingarna merändels Bengt Ryssetolk och Bengt Mattsson ryssetolk samt synes för sina tjänster hafva erhållit förläningar i Ingermanland. Död 1653 efter d. $^{25}/_8$ samt begr. s. å. $^{30}/_{10}$ i Storkyrkan, hvarest han ägde graf. Sönerna upptogo namnet Roselin, sedermera förkortadt till Roslin.

G. 1:o 1616 $^{7}/_7$ i Nikolai förs. m. *Margareta*, Hans Kellarhals dotter, † 162.; 2:o 1626 $^{26}/_1$ likaledes i Nikolai förs. m. *Elisabet Tomasdotter*, † 1676 $^{23}/_{12}$, begr. 1677 $^{4}/_1$ i mannens graf i Storkyrkan. Enligt bouppteckningen, som ägde rum efter båda makarna 1679 $^{22}/_9$, fanns bland den fasta egendomen ett stenhus vid Stortorget.

Barn:

1. *Johan Roselin*, k. translator i ryska språket, envoyé till Polen, adlad 1650 med namnet *Rosenlindt*,¹ † 1657 enligt bouppteckningen efter fadern och styfmodern och kallas då sekreterare. G. 1648 $^{24}/_4$ i Nikolai församl. m. *Maria Philipsdotter Wulfsmidt*. Se vidare Anfep, Adelns Ättartaflor.

2. *Henrik*, f. 1627 dp. $^{28}/_{10}$ i Nikolai förs., begr. s. å. $^9/_{11}$.

2. *Elisabeth*, f. 1628 dp. $^{28}/_{10}$ i Nikolai förs., troligen † ung.

2. *Karin*, f. 1632 dp. $^{27}/_9$ i Nikolai förs. G. 1:o 1658 $^{21}/_{10}$ i Nikolai förs. med perukmakaren *Philip Eliæsson*, † 1664, begr. $^{22}/_5$ i sin svärfaders graf i Storkyrkan; 2:o 1673 $^{22}/_4$ i Nikolai förs. m. kaplanen vid Storkyrkan *Johan Petri Kellingius* (båda lefde 1679).

2. En dotter, begr. 1639 $^{29}/_{10}$ i Storkyrkan.

2. Ett barn, begr. 1639 $^{25}/_{10}$ i Storkyrkan.

2. Två barn, begr. 1639 $^{22}/_{11}$ i Storkyrkan.

2. *Thomas Roslin*, kallas vid ofvannämnda bouppteckning 1679 löjtnant.

2. *Hans Roslin*, f. 164., † 1707, rådman. Se tab. 2.

¹ Sju år senare adlades kaptener Johan Roselin (ej introducerad) med samma namn och erhöill lika vapen med ofvanstående. Tydligt stodo de i släktskapsförhållande till hvarandra, men hvilket är ej känt.

Tab. 2.

Hans Roslin (son af Bengt Mattsson, tab. 1), född på 1640-talet, lärde perukmakareyrket och förestod från svågern Eliässons död under 9 år sin systems verkstad till 1673, då han med understöd af modern företog en utrikes resa. Efter hemkomsten vann han inträde i stadens tjänst, antogs till assistent i förmyndarkammaren och aflade sin ed som sådan 1676 ^{22/5}, samt förordnades af K. Maj:t till rådman 1683 ^{13/2}. Han installerades i rådet och aflade sin ed s. å. ^{2/3}. Enligt k. bref s. å. ^{19/12} erhöll han ordinarie rådmanslön räknadt från företrädarens (Joel Hörner) dödsdag (d. ^{5/8}). Han dog 1707 ^{16/2} och begrofs i Storkyrkan. Vid sin död var han en burgen man, som i fast egendom efterlämnade förutom det efter fadern ärfda stenhuset vid Stortorget två mindre stenhus där bredvid i Solgränden, det ena i hörnet af Prestgatan.

G. 1673 ^{22/11} i Nikolai förs. m. *Dorothea Geting*, f. 1651, dp. ^{25/4}, † 1691 (Sj. R. ^{6/11}), begr. s. å. ^{6/12} i familjegravven i Storkyrkan.

Barn:

Christina, f. 167., † före fadern. G. m. kyrkoherden i Värmdö pastorat *Johan Sondel*, † 1706.

Olof, f. 1678 dp. ^{30/6} i Nikolai förs., † 1688, begr. ^{30/4} i Storkyrkan.

Ett barn, f. 1681 dp. ^{26/5} i Nikolai förs., † s. å., begr. ^{26/7} i Storkyrkan.

Hans, f. 1682 dp. ^{22/8} i Nikolai förs., † barn.

Elisabet, f. 168(3), lefde vid faderns död, ogift.

Hans, f. 1684 (ej 1689) dp. ^{25/7} i Nikolai förs., guvernevents- och amiralitetsmedikus i Karlskrona, † 1737. G. 1716 ^{12/4} i Riddarholmsförs. m. *Catharina Wertmüller*. Dessa makar voro föräldrar till målaren *Alexander Roslin*.

Carl, f. 1688 dp. ^{24/7} i Nikolai förs., † 1706 (Sj. R. ^{27/2} i Storkyrkan).

Astrachans Lutherska Församlings Kyrkobok 1713—1746

af H. Södersteen

Genom Grefve C. M. Stenbock har jag blifvit satt i tillfälle att taga del af en kopia af den äldsta förvarade kyrkoboken i Astrachans Lutherska församling. Kopian tillhör Kyrkoherden i Botkyrka församling, Södermanland, J. W. Hedberg, som erhållit densamma af nuvarande svenske konsuln i Petersburg Karl Widerström. Denne, som under åtskilliga år varit anställd som ingenjör vid ett svenskt skeppsvarv i Astrachan, var tillika kyrkoverd i därvarande lutherska församling, som till öfvervägande delen bestod af tyskar. Intrasserad forskare och i tanke att finna uppgifter om de fångna karolinerna genomgick han kyrkoarkivet och tog tvenne kopior af den äldsta kyrkoboken. Församlingen hade efter hårda förföljelser från det ortodoxa ryska prästerskapets sida bildats samma år som kyrkoboken begynner.

Kyrkoboken omfattar tiden, december 1713 till och med år 1746 med en lucka 1723—26 och innehåller 49 foliosidor på tunt gult engelskt kopieringspapper. Skriften, som är på tyska med blandad tysk och latinsk stil, är i allmänhet redig och läslig, ehuru vid kopieringen bokstäfverna stundom blifvit grofva och suddiga.

Bokens egentliga intresse för oss ligger däri, att i densamma förekomma några sparsamma omnämmanden af de fångna svenskarne. Jag har till mitt förfogande endast haft Ennes: »Carl XII:s Krigare» och har där ej kunnat finna några, som under fångenskapen vistades i Astrachan. Tydligen var det dock en icke så ringa afdelning fångna svenska soldater, som här voro förlagda, men knappast några officerare. Jag återgifver här i ordningsföljd hvarje omnämmande af de fångna svenskarne äfvensom alla svenska namn och en del tyska, som möjligen kunna vara af intresse.

Sacro Foederi Initiali

1714

- April 7. Erich Schipper Söhnlein Christianus, Gefattern von denen Schwedischen Gefangenen.
- 15. Von Salitern. Anna. Schwedische Gefattern. (Den kortfattade uppgiften skall tydliggen angifva, att barnets fader tillhörde regementet Salitern. Dylika förkortningar förekomma ofta.)
- Juli 2. Jacob Ehehorn (kan icke läsas Ekehorn). Soldat. Töchterlein Maria. Gefattern vom Schwedischen Volk.
- Nov. 4. Sergeant Johan Osterman Söhnlein, Gabriel, Gefattern H:n Obersten Sohn und welche andere Schwedischen.
- 25. Jurgen Jansen Söhnlein Nicolas, Gefattern vom Schwedischen.
- 29. Eines Weinpressers David Roffers Töchterlein Eva Rosina, Gefattern Weinpressers und Schwedische.

1715

- Jan. 20. eines Schwedischen Weibes von Ridders Regiment Söhnlein Johannes, Gefattern Schwedische.
- Juli 17. Corporal Sass (nämnes 1717 Sergeant Caspar Sass) Töchterlein Dorotea, Gefattern — Meine Frau und die andren von den Gefangenen.
- Sept. 18. Teschel Dragoners Töchterlein Anna Catharina Gefattern Mogo, Sasse und andere Schwedische.
- Nov. 9. Georg Sladerbachs Söhnlein Nicolaus, Gefattern von den Schwedischen.

Anno 1716

- Juni 5. Jurgen Janson Söhnlein Johannes. Gefattern von den Schwedischen.
- 28. *Olohf* Flieger Töchterlein Helena Gefattern von den Soldaten.
- Juli 12. Martin Forquart Söhnlein Martinus, Gefattern von den Schwedischen.
- 29. Jurgen Harrig Töchterlein Anna Maria, Gefattern Schwedische.
- Octob. 28. Eines Lieuten. Peter Peterson Söhnlein Johannes. (Inga faddrar nämnas. Hos Ennes finnes en Petter Pettersson, Löjtnant vid Generalmajor Mejerfeldts värfvade Dragonregemente; hemkom från Tobolsk 1722

Ryttmästares caraktär med löjtnants indelning vid Vestgöta Cavalleri. En löjtnant Peter Petersson, född i Askersunds landsförsamling 1692 ^{23/12}, gift med Elisabet Udenia, bodde på Kullängen i samma förs. 1725.)

1717

- Jan. 20. Sergeant Söhnlein Heinrich Jansen. Schwedische Gefattern.
 — 20. Eines Soldaten von Cruschowa (Regem.) Söhnlein Johan Christoffer. Schwedische Gefattern.
 Martij — Eines Corporal *Lars Fresck* Söhnlein Johannes und Töchterlein Maria von Cruschowa Regiment.
 — 8. H:r Lietsn. Arias? Söhnlein *Alexander Gustaff*, Gefattern H:r Capit. Westman.
 Junij 21. Eines Gefangenen bey Tarroschen 2 Kinder Johan & Maria. Gefattern von Ihren Leuten.
 Julij 14. *Oloff* Flieger Söhnlein Elias.
 Novemb. 10. Eines Dragoners von Frankenbergs (Regem.) Söhnlein *Ericus*.
 Decemb. 22. Eines Dragoners Söhnlein Gustaff Jacob.

1718

- Jan. 27. Fendrich Griboffskij Söhnlein *Carl Johan*.
 Aug. 2. Corporal (Oloff) Fliegers Töchterlein Anna, Gefattern Ein Schwedischer von des H:r Envoje Walinskis Leuten.

Anno 1719

- Febr. 23. Gered Tambour Söhnlein Ericus.
 — 28. H:r Lieuten. Rilsch Töchterlein Gerdruta. Gefattern H:r Carolus Johansen Brigadier.
 Majj 17. Christoffer Gebaur Söhnlein Michael Gefattern Schwedische.
 — 21. Dragoner Söhnlein Gustavus.
 — 22. H:r Capit Schoning Söhnlein Carl Gustaff, Gefattern H:r Brigadier (Carolus Johansen),
 Juni 1. Ein Söhnlein von Soliterna (Regem.) Michael, von dem Weibe die(!) Simon aus Waronitze gehabt. Gefattern Schwedische.
 Sept. 27. Botsmann Johann Jansen Töchterlein Regina Elisabeth.
 Nov. 12. H:r Lieuten. Gran Söhnlein Carl Martin, Gefattern Brigadier (Carolus Johansen).

- Nov. 15. Jegerman Söhnlein Carl Friedrich Gefattern H:r Lieuten Gran.
 Decemb. 8. Corporal Thiel Söhnlein Carolus Gefattern H:r Lieuten Lützen.

1720

- Jan. 17. Matros Söhnlein Carolus.
 Mart. 10. Dragoner Jurgen Ericks Söhnlein Johan David.
 — 24. Schipper Töchterlein Catharina. Gefattern Sergeant Stuart.
 Sept. 1. Eines Soldaten von Smolenskischen Regiment Christina Dorothea. Gefattern Schwedischer Wachtmeister Fuchs.
 Octob. 13. Eines Dragoners During Söhnlein Johannes.

1721

- Jan. 6. Führer Oloff Flieger Töchterlein Catharina. Gefattern Frau Jegermans, Bossman, Lars.
 — 19. Soldat Weijtzel von Smolenskischen Regiment Gustaff Heinrich, Gefattern Gustaff Blum.
 Febr. 6. H:r Lieuten. Gran Söhnlein Johan Alexander.
 — 16. Capit. Armas Larsen? Töchterlein Regina Catharina. Gefattern Fliegers (Oloff) Frau.
 Maj 7. H:r Wachtmeister Fuchs Söhnlein Peter Johann. Gefattern Cornett Witt.
 Juni 4. Eines Gefangenen Töchterlein von Saliterna (Regem.) Regina Catharina.
 — 30. H:r Capit. Rentels Söhnlein Nicolaus. Gefattern Der Salv. Tit, H:r Gubernator Wollinske, H:r Bruder an Stelle.
 Juli 23. — — — Gefatter Stürman Johan Menloss.
 Decemb. 24. Dragoner Jegerman Söhnlein Johann Gefattern Matros Gustaff Frau.

1722

- Jan. 21. Soldat Sternack Söhnlein Georg Gustaff. Gefattern Matros Gustaf Frau.
 Febr. 14. Botzmans Johan Jansen Söhnlein Johannes.
 Mart 18. Hünnerman Söhnlein Carolus. Gefattern H:r Treffenhielm, Fr.(au) Gustaffs Lange. (Om Treffenhielm se Anrep: Sv. Ad. Ättartafl. IV s. 414 Tab. 3. Carl Treffenhielm f. 1688 ²/₁₁ Kornett vid Östgöta Cavalleri

† 1742 ²⁵/₄. Han var år 1722 tvänne gånger med Ryska Ambassadören Wolinsky till Persien. G. m. Brita Catharina Retzell, dotter af en Kapten och Öfverjägmästare Retzell.)

- Maj 22. Georg Sillers zwei Kindergens Maria & Johan Gottlieb. Gefattern Hr: Treffenhielm.
 — 23. Hr: Capit. Piepers Söhnlein Andreas Samuel. Gefattern Oberster Lützken, Hr: Capit Gartman.
 Juni 14. Sergeant (Oloff) Flieger Töchterlein Juditha. Gefattern Mea Juditha (Pastorns dotter) Rektors Frau Gustaff Lange.

(1723—1726 fattas.)

Under åren 1727—1731 finnas inga svenska namn. Pastor David Burmester företager därunder vidsträckta resor i de kringliggande provinserna till de orter, där lutherska trosförvanter finnas. En mängd hedniska ynglingar och flickor döpas.

1730 — Aug. 10 Ist der Adjutant von Vitinghoff schleunig ohne Communion gestorben und den folgenden Tag begraben. Selbiger war geschickt von Hr: Gen. Major von Venediger alhier wegen einige Sachen zu expedieren.

1731 — Martij 17 hat es den höchsten gefallen den wohlerrwürdigen Herrn Magister Laurentius Hartwig Vogelius von dieser Zeitlichkeit abzufordern und ist sanft und selig in den Herrn entschlafen in der Destawentschen Festung auch selbigen Tages der Erde einverleibet worden, welches ich attestire.

David Burmester.

Anno 1735.

Am S:t Johannis Tage bin ich P. F. Weise auf den an mich zum hiesigen Pastorat ergangenen Beruf unter göttl. gnädigen Geleit zu Wasser hier ankommen (hustruns namn var Maria Christina Sprintzel) und habe folgende zur Evangelischen Gemeine Gehörige hier vorgefunden. Af den här följande förteckningen må anföras

Herr Brigadier Oberstlieuten. Andreas von Jounger cum uxore.

Hr: Obrister Albrecht Piel, in Simbirski.

» Obrister Stackert † 1738.

» Capit. Gibson † 1737.

- Chirurgus Bundt, ab. d. 15 Apr. 1736.
 » Saltzer, abiit Juli 1735.
 » Otto cum ux. ab. d. 3 Sept. 1736.
 » Rost cum ux.
 » Fuchs cum ux.

Von der Flotte

- der Herr Capit Westing, abiit 1736.
 Capit Lieut. Engelhard cum ux. abiit.
 » Byberg, ab. 1735 †.
 » Esseen cum ux. nata Jounger ab. mens. April 1737.
 Chirurgus Bremer, abiit.
 Jörgen Berg.

Der Herr Apotheker le Feburet † 1737 cum ux. nata Neidhart.

Botanicus (sedan Apotheker) Joh. Schwartz; ux. Ruthena.

Der Haushalter bey dem Herrn Baron Brigadier Jounger *Erich Lustrim*, Svec. aus Sonnenwald in Schweden † 1739 Mittwoch den 29 August, unglücklicher Weise in Wasser ohne Gef. 30 Jahr alt, uxor Elisabeth Peterstochter Nisula aus Kaleoski in Finnland.

(Barn: Margareta † 1736, Catharina † 1736, Erich Elias † 1738, Elisabet † 1739. Antagligen var faderns namn *Erik Lundström* född i en förs: *Solberga* i Sverige.)

1736 — Aug. 9 † Die Frau Stabs Feldscher Müller so viel man Nachricht haben kann ins 59 Jahr ihres Alters just am ihren Geburtstag. Sie ist eine gebohr. *Paulsohn* und hat drei Männer gehabt, Neukirch, ein gewesener Kaufmann, Ritter, gewesener Chirurg und Müller, Stabschirurg; von dem ersten Mann ist Herr Goldarbeiter Neukirch und eine Tochter Kinder am Leben.

1735 — Octob. 14. Copul.: Sponsus der Herr Capit. Lieuten. in Divertium von der Flotte Johann Byberg, ein Steuer- mann, Sponsa die Frau Capit. Lieutenantin Sophia Catharina, vidu. Falckenberg, nata Peens.

— Novbr. 3. Confirm.: Maritus d. Hr: Obr. Lieut. Ernst Ludwig Hartung aus Berlin, ux. Anna Maria, nata Mellin (som fadder skrifves hon Mettin) haben sich 1732 d. 3 Juni Nysanog(?) von einem Armenischen Pater copulieren lassen.

- 1736 — April 8. Copul.: Spons Joh. Cph. Besem, die ejus abitus in Castra, Sponsa Anna, vidu. Bentling, nat. *Knorring*.
- 1742 — Sept. 4. ist geböhren dem Herrn Capit. *Heinrich Johann Wedemann* ein Töchterlein Nahmens Ulrica Eleonora v. Wedemann († s. å. ²⁹/₉) Jmfr Personhist. Tidskr. 1913, s. 127 — Wedeman — Weman af Jully Ramsay.
- Sept. 26 ist dem Herrn Capit *Carl Gustaff Wallenstern* ein Söhnlein geböhren Nahmens Heinrich Johann († s. å. ²⁰/₁₀).
- 1744 — Jan. 2 ist dem Herrn Capit. Tandefeldt ein Söhnlein geböhren, Nahmens Adam Johann. Test. Herr Capit. Bilanz.
- Juni 26 ist den Herr Capit. v. *Bilang* ein Töchterlein geböhren Nahmens Anna Margareta.

Ofta återkommande tyska namn i Astrachan under åren 1713 — 1722 äro:

Oberst Johan Ridder,
Major Arend Ridder,
Oberstlieuten. Jacob Hackert.
Stutligen må nämnas:

Oberstlieuten. *de Brun*, 1730 in, Resch, Provins Gilar nebst Frau, 2 Söhne, 1 Tochter. Major Friedr. Wilh. Udam † 1731 ²²/₂ in Astara.

Oberster von Schwan, in Resch 1730, Capit. Michelsen, Capit. Brunsted, in Resch, Fendrich von Brunow in Schilski Kreport 1731, † 1735 Novbr. 12 der weyl. Hochwohlgeborene Herr Obr. Lieut. Joh. Jacob de Puy Laurens hinterlassenes Söhn. u. nachmaliges Stief Söhn. des Herrn D.(octor) Lerchens, nat. Astrachan den 19 Jul. 173—?

Sein Gross Herr Vater ist gewesen Jaques de Puy Laurens Dexet Paire von Frankreich.

Som faddrar förekomma år 1740 Guvernören Furst Galizin och General Apraxin.

Två märkliga porträtt från vår storhetstid

Axel Oxenstierna målad af Daniel Dumonstier 1635

I sin bok »Axel Oxenstiernas resa till och i Frankrike» har grefve F. U. Wrangel hänvisat till ett i Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien befintligt porträtt af den store rikskansleren, måladt under hans uppehåll i Frankrike 1635. Han har dock ej afbildat originalet, utan en kopia däraf tillhörig grefve Axel Ridderstolpe på Fiholm i Västmanland.

Det värdefulla originalet återgifves nu här i ljustryck.

Det är utfördt i krita (röd, hvit och svart) å på väf spänt papper. I öfre högra hörnet läses följande signatur med silfverstift:

*Illustrissimus D. D. Axelius
Oxenstierna fait ce vendredy
4 de may 1635 en moins
d'une demie heure devant
le naturel
par Dumonstier*

Denna inskrift har senare ifyllts med bläck hvarvid årtalet mistolkats såsom »1633» och konstnärens namn blifvit »Dumouttier». Ifyllningen täcker dock ej fullständigt den undre skriften så är t. ex. »femman» i årtalet fullt synlig.

På dukens baksida är skrifvet med bläck:

*maladt vid en
conference med
cardinal Richelieu.*

Porträttet är enligt påskrift (med riksantikvarien B. E. Hildebrands stil) »Skänkt till Kgl. Vitterhets, Hist. och Antiquitets Akademien af Öfverste kammarjunkaren Hr Grefve C. E. Gyldenstolpe 1842». I statens historiska museum har det »Inv. nr 990», med äldre stil står därtill på en vid ramen fäst lapp »U. T. m. K. ST: T: K». (betydelsen okänd)

AXEL OXENSTIERNA

MÅLAD AF DANIEL DUMONSTIER 1635. (STATENS HIST. MUSEUM)

JOHAN OXENSTIERNA

MÅLAD AF ANTON VAN DYCK (1634.) (JOHANNESBURG I BR. SYDAFRIKA)

GUSTAF II ADOLF

GUST[avus] Ad[olfus] D[ei] G[ratia]
S[vecorum] G[otorum] W[andalorum-
que] De[signatus] R[ex] M[agnus] D[ux]
F[inlandiæ] E[stoniæ] W[estmanniæ]
P[rinceps]

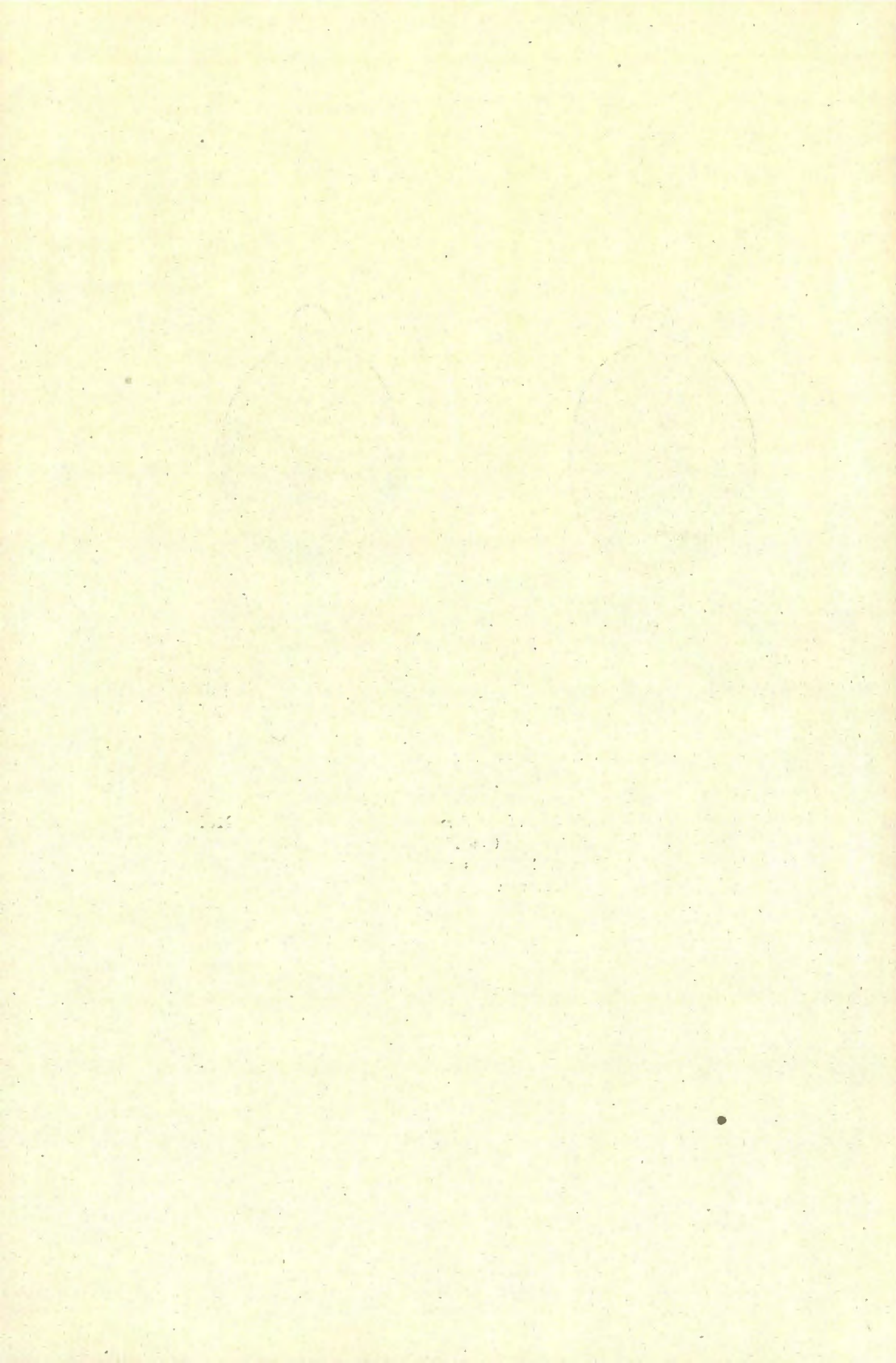

CARL PHILIP

CAR[olus] PHIL[ippus] D[ei] G[ratia]
S[vecorum] G[otorum] W[andalorum-
que] P[rinceps] H[ereditarius] Su[der-
manniæ] Ne[riciæ] We[rmlandiæ]
D[ux]

Guldmedalj i Myntkabinettet. Gjuten. (10 storl.)

[»Designatus Rex», »utkorad konung» är Gustaf Adolfs titel före 1617^{29/30}, kröningsdagen, men efter dec. 1611, då han af ständerna hyllades som konung. Medaljen som visar konungen och hans närmaste tronarvinge göts måhända just för att hufvästa detta minne. Att döma af brödernas ungdomliga utseende kan medaljen i alla händelser icke vara af mycket senare datum]

Fransmannen Daniel Dumonstier f. 1574 d. 1646, är en af såväl samtid som nutid synnerligen högt skattad porträttmålare.

Johan Oxenstierna målad af Anton van Dyck (1634)

Att i svensk samling kunna uppvisa ett porträtt af en svensk ädling måladt af van Dyck skulle tydligare och lättfattligare än något annat kunna markera Sveriges stormaktsställning under 1600-talet. Men det vackra porträtt af Johan Oxenstierna, den store rikskanslerens son, som afbildas å närstående ljustryck, finnes icke i vårt nationalmuseum, utan i Johannesburg i södra Afrika. Och dock fanns det ännu 1913 i London och därförut, innan det ännu blifvit rengjort och dyrt, hade det setts af en svensk konstkännare som redan då uppfattade det såsom en van Dyck. Men vi sälja bort våra goda konstverk ur landet och passa icke på, när vi skulle kunna förvärfva andra i utlandet.

Att porträttet verkligen föreställer Johan Oxenstierna framgår, utom af dragens likhet, af det på pelarens plint målade Oxenstiernevapnet. Dessutom antyder den namnform »Jan Oxenstern» hvarmed porträttet angafs i den engelska pressen, att äfven en påskrift med namnet torde finnas.

Porträttet är antagligen målat 1634 under den då 23-årige Johan Oxenstiernas beskickningsresa till Nederländerna och London som sin faders utomordentliga sändebud.

Hur svagt än den lilla afbildningen förmår återge det konstnärliga värdet av detta historiskt enastående porträtt, borde den dock kunna visa så mycket, att den väckte en stark och allmän saknad af att porträttet icke finnes i landet. Och blefve blott vilja och opinion tillräckligt stark, nog skulle den väl kunna förflytta detta porträtt.

R. Cm.

Jonas Jonsson

Sannolikt var det på Erik Dahlberghs råd som Konung Karl XI beslöt att de fanor och standar Sveriges segerrika härar vunnit i kamp mot rikets fiender, skulle afmålas för att kunna bättre bevaras i eftervärldens hägkomst. Denna uppgift anförtröddes åt målaren Olof Hoffman. Inemot tjugofem år, tillfälliga uppehåll inräknade, var Hoffman sysselsatt med troféernas afmålning, och när han, trött af mödor, nära sjuttioårig 1709 för alltid nedlade sin pensel, hade han icke hunnit att afbilda dem alla. Hans död inträffade samtidigt med att ödet vände för oss historiens blad från segrar till nederlag, och så blef arbetet afbrutet. Nära 200 år skulle förgå, innan detsamma upptogs på nytt. När så skedde, blef det Jonas Jonsson, som fick i uppdrag att fullfölja och avsluta detsamma, och det skulle snart visa sig, att valet fallit på den rätte mannen. Sedan några veckor hvilat nu hans stoft ute på Nya kyrkogården. Må det då tillåtas vänner till honom att här nedlägga en enkel minneskrans.

Jonas Jonsson, son till den kände riksdagsmannen Bankofullmäktigen Olof Jonsson, var född den 20 september 1875 i Hof i Arbrå socken (Helsingland). I barndomen var han tillbakadragen med ett vekt lynne, hvilket dock stundom kunde slå om till den yrate lek. Sina studier började han tämligen sent, i det att han först vid 15 års ålder inskrefs vid Högre realläroverket å Norrmalm, där han genomgick 4 och 5 klasserna, hvarefter han öfvergick till Tekniska skolan i Stockholm, där han under åren 1892—1894 med framgång genomgick de högre allmänna kurserna och därpå under följande tre år teckningslärare- och mönsterritarekurs. Det var sålunda en grundlig utbildning, som hans framstående anlag erhöles. Hans håg lär vid denna tid hafva

legat åt att utbilda sig till målare. Om så varit, uppgaf han emellertid snart sin dröm och tog såsom mönsterritare anställning hos Leja, för hvilken han lär hafva komponerat en del armaturföremål, särskildt lampor. Han trifdes dock ej härmed, utan lämnade platsen efter ett halft år och erhöll 1898 anställning vid generalstabens litografiska anstalt, vid hvilken han sedan var fäst i sjuåttio år ända till sitt frånfälle. Hans verksamhet där var af mycket omväxlande art. Hans specialitet var att komponera konstnärliga diplom och adresser men äfven att uppgöra teckningar till talrika bokomslag, pärmstämplar och bokägaremärken m. m. På grund af sin starka stilkänsla sökte han alltid det enkla och på samma gång storslagna samtidigt med att han icke förbisåg de enskilda detaljernas noggranna återgifvande. Denna sin medfödda stilkänsla sökte han alltjämt ytterligare utveckla och fördjupa genom studier.

Hans chef, Hofintendenten Lagrelius, som under en följd af år lärt känna och uppskatta Jonssons förmåga, var därför icke ett ögonblick tveksam om sitt svar, då man 1904 vände sig till honom för att erhålla anvisning på lämplig person att börja utbildningsarbetet i trofé-samlingen. Ett bättre val kunde icke hafva skett. De gamla ställiga, men ofta så illa medfarna troféerna grepo Jonssons konstnärssinne med en förunderlig makt. Han blef deras man helt och hållet. Intresset för dem gick snart före allt annat i hans arbete, och det var rörande att se med hvilken tyst men samvetsgrann och outtröttlig hängifvenhet han ägnade sig åt dem. Arbetet var mödosamt. Stundom måste den i trasor söderfallna duken först likt en puzzeltafa hopplockas och med nålar uppfästas på ett underlag, innan man kunde få en föreställning om dess forna utseende. Och därvid gällde det att noga undersöka dukens väfnadssätt och damastens mönster för att förvissa sig om, att icke någon främmande klut medkom. Stundom måste duken på det noggrannaste studeras för att kunna uppspåra och dechiffrera inskrifter, som en gång i förgyllning strålat på densamma, men hvars guld länge sedan bortfallit och blott lämnat kvar efter sig svaga antydningar, ett arbete så mycket svårare, som inskrifterna stundom varit affattade på språk, som Jonsson ej läst. Men hans intresse och tålmod, båda lika stora, släppte ej taget och hemburo ofta beundransvärd seger. En god hjälp fick han stundom vid dessa undersökningar af föreståndaren för Lifruskammaren Friherre R. Cederström. Lika säkert som hans öga var för formen, lika känsligt var hans färgsinne. Han kunde mästertligt återgifva stoffet och det roade honom återgifva föremålen som de syntes med målningens sprickor och metallens anlöpfung. Själfva det tekniska arbetet tycktes nämligen för honom vara blott en lek, så lätt gick det, och han utförde det med de enklaste medel. Ett rutnät af trådar var hans vanliga hjälp. I svårare fall användes dock fotografisk afbildning såsom grund. I bortåt tio år var han sysselsatt med dylika afbildningar, ehuru ej ständigt utan med längre eller kortare afbrott, beroende på andra omständigheter. På senare tider var han under uppehållen sysselsatt med en kopiering af den öfver 15 meter långa målning, som föreställande konung Sigismund II:s högtidliga intåg i Krakau förvaras i K. Lifruskammaren.

Såsom personlighet var Jonas Jonsson en utpräglad karaktär med stark själfkritik. Barndomens lynnesdrag bibehöllo sig. Han förblef en tillbakadragen och tystlåten för att icke säga ordkarg natur. Men hans trumpna sätt var blott en yta. Den som lärde känna honom närmare, fann till sin förvåning där bakom en känslig, godhjärtad och välvillig natur. Kunde han göra en tjänst, gjorde han det gärna, fastän under korta former. I förtroligare lag kunde han för en stund tina upp och hjärtligt deltaga i glädjen. Han samtalade nästan aldrig med sin omgifning om hvad han hade för händer, eller hvad som sysselsatte hans tankar och ytterst få torde hafva fått del af de konstnärliga planer han hade vid sidan af sin verksamhet. En bland de få, för hvilka han yppat dessa, var den geniala tecknaren Oskar Andersson, hvilken i flere år var hans bästa vän. Då Andersson 1906 gick bort för egen hand i ett anfall af svår sinnesförvirring, grep detta den öfverlevande vännen mycket hårdt. En utrikes resa till England och Skottland tycktes emellertid haft ett afledande och välgörande inflytande, men han synes aldrig förmått glömma vännens olycksöde.

För sin person hade han mycket små behof och ringa anspråk på lifvet. Böcker voro hans bästa vänner. Naturen älskade han och det ej blott i dess fägring under årets skilda tider utan äfven i dess allvar samma majestät. Ett starkt åskväder, för mången något fruktansvärdt, var för honom upplyftande och tilldragande. En väldig öfversvämning uppe i Norrland kunde förmå den eljest såsom ett bi flitige arbetaren att lägga penslar och ritstift till sido och skynda dit upp. Men vare sig det gällde en utfärd i omgifningarna eller en längre resa för att skåda något naturens eller konstens verk inom eller utom landet, alltid färdades han ensam, och behöfde resan förut anmälas, skedde det i kortaste ord omedelbart före dess anträde.

På sista tiden hörde man stundom honom klaga öfver starka smärtor i hufvudet. Hvad som vållat hans sorgliga beslut, känner emellertid ingen bland hans vänner. Förtegen som vanligt beredde han sig till den sista resan. Hans död den 28 april innevarande år kom som en smärtsam öfverraskning för alla.

P. U.

Personhistorisk litteratur

S. E. Bring: Carl von Roland. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner, Stockholm 1914. Pris 3 kronor 50 öre.

Bland de många dagböcker från den karolinska tiden, som under senare år genom trycket kommit till offentlig kännedom är det ytterst få, som för en större allmänhet kunna påräkna något vidare intresse. De flesta innehålla mest torra data och förteckningar å orter, som antecknaren passerat under arméns marscher. Föreliggande dagbok är af en helt annan typ. Den är underhållande, ibland skriven på ett synnerligt ledigt manér; man läser den från början till slut med spändt intresse. Detta beror delvis på att Roland visar sig vara en man med ungdomligt blod i ådrorna, en man på hvilken ryssarnas många trakasserier under hans fångenskap knappast inverkade. Ständigt förslagen, med ständigt godt humör, kämpade han sig fram genom farorna eller överlistade sina ryska vaktare. Ja, han lade ibland i dagen en oförskämndhet, som till och med överträffade hvad ryssarna i den vägen själfva kunde pretera.

Att en och annan oväsentlig detalj af Rolands skildring är mer eller mindre felaktig är ju helt naturligt, då anteckningarna nedskrefvos många år efter de händelser som de skildra. Härmed vare dock långt ifrån sagdt, att författaren skulle vara mindre trovärdig. Man får genom hans anteckningar en hel del underrättelser af värde för forskningen. I synnerhet gäller detta de biografiska uppgifterna som litet hvarstädes förekomma hos Roland och hvilka ofta beröra personer, om hvilka öfriga kända dagböcker från denna tid intet eller föga hafva att förmåla.

Roland började sin militära bana under år 1704 och torde i början af följande år hafva börjat sin verkliga tjänstgöring i Elbing, dit hans regemente, Stenbocks dragoner, var förlagdt. Sin första officersfullmakt fick han i mars 1707 och deltog därefter i fälttåget mot Ryssland, hvarunder han vid Perevolotjna blef fången. Först från denna tid börja hans anteckningar, hvilka fortfara till hösten 1716, då han hemkom till Sverige efter en ytterligt djärf flykt ur fångenskapen. Vägen gick öfver Moskva och senare flodledes under många äfventyr till Arkangelsk och Livorno till Stralsund, där han sommaren 1715 hade lyckan att för sin öfverste krigsherre få redogöra för sina äfventyr.

Man torde knappast kunna förneka att det låg en god portion af äfventyrare hos Roland, men denne äfventyrare var af en mycket tilldragande typ. Att han hemma i Sverige under fredsåren icke skulle finna sig i sitt esse som kommandant på Skenäs kan man väl förstå. Det var under denna tid han vid läsningen af Göran Nordbergs arbete om Carl XII fick ingifvelsen att skriva sina minnen på grund af de felaktigheter han fann vid läsningen af det nämnda arbetet. Vi må vara tacksamma öfver att han så gjort; det är en typisk karolinsk krigare som framträder mellan raderna.

Utgifningen har skett efter de vanliga principerna ifråga om interpunktion och bruket af stora bokstäfver. Till volymen har lagts 121 anmärkningar, som förklara ett och annat uttryck eller någon händelse som är i behof af förklaring för en modern läsare. Arbetet åtföljes af ett personregister och är dessutom försedt med en del väl valda illustrationer, föreställande orter som framträda i Rolands berättelse. Offentliggörandet har skett efter en i Engeströmska samlingen i Kungl. Biblioteket befintlig, tyvärr ej väl gjord afskrift. Originalen är okända.

F. R. A.

Frågor

1. Porträtt sökes af:

- 1) *Zakarias Nordmark*, f. 1751, professor i Uppsala, d. 1828.
 - 2) *Erik Bergström*, f. 1775, professor i Uppsala, domprost, d. 1833.
 - 3) *Fredrik Gabriel Crælius*, f. 1770, akademiräntmästare i Uppsala, d. 1818.
 - 4) *Anders Nensén*, f. 1770, borgmästare i Uppsala, d. 1842.
- Upplysningar emottagas tacksamt af

Samuel E. Bring
Förste Bibliotekarie.

Uppsala.

2. Finnes möjligen ett porträtt af kommerserådet Olof Zenius, född den 16 februari 1772 och död den 12 januari 1836?

Knut von Matern
v. Häradshöfding.

Adress: Lidingö villastad.

3. Under nästa år kommer *Svenska Vitterhetssamfundet* att utgifva en kritisk upplaga af *Anna Maria Lenngrens* skrifter. För vinande af önskvärd fullständighet anhålles att de, som möjligen innehafva dikter eller bref af fru Lenngren i autograf eller afskrift, benäget ville därom meddela sig med samfundets sekreterare, Bibliotekarien *C. Grönblad*, adr. Nobelbiblioteket, Stockholm.

Insända böcker

Malmö stads kyrkor. Af A. U. Isberg, I. Malmö stads kyrko- och grafdonationer. Malmö 1915. Pris 15 kr.

Carl Akrells samling af Stockholmiana. Af Nils Östman. 175 numr. ex. (Med lefnadsteckning öfver Carl Akrell.) Stockholm 1913.

Kommerskollegium och Riksens Ständers manufakturkontor samt konsulsstaten. Administrativa och biografiska anteckningar af Joh. Ax. Almquist. H. 3. Tjänsteförteckningar. Arkivförteckningar. Register. Stockholm 1915.

Till Nerikes-stacken. Några strån från Viby af Ivan Jäderlund. Del 1. Örebro 1914. Pris 2 kr.

Wasa Hofrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän samt Hofrätten underlydande lagmän och häradshöfdingar 1776—1914. Biografiska anteckningar samlade af H. J. Boström. Helsingfors 1915. Pris 8 mark.

Karolinska förbundets årsbok. 1914.

Följande af samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet*, efter rekvisition hos skattmästaren, adr. Riksarkivet, till nedannämnda pris nämligen:

Svenska autografsällskapets tidskrift, Del I, nr 1 samt 3—12 årg. 1879—1888, dock saknas nr 2, per nr	kr. 1.
Svenska autografsällskapets tidskrift, Del II, n:is 1—12 (årg. 1889—1896, 346 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris af allenast	kr. 6.
Lösa häften för 1 kr. för hvarje häfte; dubbelhäftet n:is 11—12 för 2 kr.	
Ex. tryckt på <i>bättre papper</i> (däraf några få fullständiga årg. äro tillgängliga) jämte <i>Register</i> till delarne I och II, äfven på <i>bättre papper</i>	kr. 15.
Personregister till delarne I och II (44 sid.)	kr. 2.
Personhistorisk tidskrift, årg. II (1900, 180 sid.) med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1900, 53 sidor	kr. 5.
Årg. I och III slutsälda. Däraf finnas endast I h. 3 o. 4 samt III h. 4 à 1.25 per häfte.	
Personhistorisk tidskrift, årg. IV (1902, 166 sid., med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1902, 43 sid.	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. V (1903, 222 sid., med 25 porträtt och register samt Dödslista för 1903, 37 sid.)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VI (1904, 164+23 sid., med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VII (1905, 167+56 sid., med 19 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VIII (1906, 133+106 sid., med 17 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. IX (1907, 111+160 sid., med porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. X (1908, 203 sid. med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. XI (1909)—XVI (1914)	kr. 5.

Handlingar, utg. genom samfundet:

I. S:t Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, I. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel	kr. 3.
II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.),	kr. 1:50.
III. Släkten Aminoff (85 sid. + 1 tab.)	kr. 5.
IV. Klosterfolket i Vadstena; af C. Silfverstolpe (168 sid.).	kr. 3.
D:o d:o tryckt på <i>bättre papper</i> (i få ex.)	kr. 5.
V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6 + 87 sid.) med 31 porträtt, ingår som bilaga i årg. III och IV.	
VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102 + 24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritzes bokhandel, Stockholm.	
VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . .	kr. 2.
VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt), ingå som bilagor i årg. VI och VII.	

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905, af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår som bilaga i årg. VIII, h. 3—4.	
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907, af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår som bilaga i årg. IX, h. 3—4.	
Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à	kr. 1.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår som bilaga i årg. XI, h. 2—4 och XII, 1—2.	kr. 2.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff	kr. 2.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar	kr. 3.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval utgifna af C. M. Stenbock (år h. 2—3 af årg. 1912). (Äfven i lyxupplaga; utgången).	
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg (ingår i h. 4, årg. 1913).	
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven av Nils Sjöberg (ingår i h. 1—2, årg. 1914).	

STOCKHOLM 1915. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER. 150771